

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЗАГРІШЕВА НАДІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 346.34

**ДИСЕРТАЦІЯ
ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР
У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ**

12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Н В. Загрішева

Науковий керівник – Юлдашев Олексій Хашимович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2017

АНОТАЦІЯ

Загрішева Н. В. Господарський договір у сфері трансферу технологій. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». – Київ, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню господарського договору у сфері трансферу технологій. У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення інституту господарського договору у сфері трансферу технологій. У процесі вирішення зазначеного завдання розроблено нові наукові положення і сформульовано такі основні теоретичні і практичні висновки, що мають сприяти підвищенню ефективності застосування господарського договору у сфері трансферу технологій.

Доведено, що господарсько-правова природа договору у сфері трансферу технологій зазнає значного впливу з боку інституту державно-приватного партнерства, його ознак, принципів. Публічні та приватні інтереси, що становлять основу державних (публічних) та приватних відносин, знаходять своє відображення у змісті господарського договору у сфері трансферу технологій у вигляді специфічних, притаманних винятково цій сфері, умов. Синергетика інститутів державно-приватного партнерства та господарського договору дозволяє реалізувати завдання, які ставляться перед всіма суб'єктами державно-приватного партнерства на макро- та мікрорівнях розвитку економіки країни. Вищевикладені дослідження правової природи договорів у сфері трансферу технологій як класу господарсько-правових договорів доводять, що їх реалізація можлива лише в межах норм господарського права. Обґрунтовано розширення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності за рахунок внесення до їх числа таких: «а) авто-, мотобудування, новітні матеріали для

виробництва; б) біологічні науки, біохімія, біотехнологія; в) інжиніринг, інтелектуальні системи управління».

Проведено правовий аналіз поняття «технологія». Доведено, що технологія – це система об’єктів права інтелектуальної власності, побудована за принципами синергетики, результатом існування якої є задоволення приватних інтересів суб’єкта господарювання та публічних інтересів держави. Технологія є складним об’єктом права за такими ознаками: 1) до її складу входять результати інтелектуальної діяльності (як охороноздатні, так і неохороноздатні); 2) має використовуватися відповідно до мети, для якої вона створювалась. Внесення змін до складу технології впливає на кінцевий результат її використання. Кінцевий результат використання технології завжди є високоінтелектуальним (для певного проміжку часу).

З урахуванням зарубіжного та міжнародного досвіду, запропоновано авторське визначення технології – уні-технологія – це об’єднання на підставі договору передачі виключних майнових прав суб’єктом господарювання майнових прав інтелектуальної власності з метою створення унікальної висококонкурентної продукції. Результати уні-технології втілюються в кресленнях, схемах, обладнанні та ін. Уні-технології властиві ознаки: єдність елементів та неповторність результату. Аргументовано законодавче закріплення вищевикладеної дефініції та введення в господарський обіг такого поняття: «права на технологію». Підкреслюється необхідність розуміння технології як об’єкта, що використовується в господарській діяльності.

Розкрито правову природу трансферу технологій, на підставі чого з’ясовано, що трансфер технологій являє собою процес передачі, обміну технології як об’єкта товарного обороту. За своєю правовою природою договір трансферу технології може бути одностороннім, але частіше проявляється як універсальна категорія з безліччю осіб: дво-, багатостороння. Здійснення трансферу складається з елементів – стадій, кожна з яких є унікальною і притаманною тільки для тих правовідносин, які виникають як наслідок

переговорів сторін договору щодо конкретного предмета договору та його змісту.

Вивчено види договорів у сфері трансферу технологій, на підставі чого встановлено, що основним системоутворюючим критерієм господарських договорів у сфері трансферу технологій виступає технологія як об'єкт правовідносин. Обґрунтовано, що внаслідок нематеріальної природи технології, вона наділяє поіменовані договори специфічними ознаками, які їм не властиві у разі використання як предмета договору речі. Доведено відмінність господарських договорів у сфері трансферу технологій у порівнянні з договорами традиційних класів, аргументовано доцільність виокремлення господарських договорів у сфері трансферу технологій в окрему групу, і застосування спеціального механізму правового регулювання до неї. Обґрунтовано поділ всередині групи господарських договорів трансферу технологій за системоутворюючим критерієм «дії щодо технології» на договори щодо: 1) створення технології; 2) відчуження майнових прав на технологію; 3) відчуження (зокрема оренда, лізинг) майна, в якому об'єктивована технологія; 4) супроводжувальні договори (надання послуг щодо використання технології та/або майна, в якому технологія об'єктивована, навчання робітників, надання консультацій тощо). Доведено, що окрему групу становлять правочини, в яких технологія виступає другорядною ознакою: договір застави майнових прав на технологію; статут суб'єкта господарювання, внеском до статутного капіталу якого є майнові права на технологію тощо.

Обґрунтовано запровадження господарського договору у сфері трансферу технологій як єдиного документу на підставі застосування принципу свободи договору. Аргументовано закріплення господарського договору трансферу технологій в теорії господарського права в групі комплексних договорів.

З'ясовано особливості статусу сторін господарського договору і доведено, що стороною господарського договору у сфері трансферу технологій

виступають суб'єкти господарювання. Досліджено правову природу фізичної особи і доведено, що вона не може виступати стороною за господарським договором трансферу технологій. Аргументовано доцільність вважати суб'єктом трансферу технологій і стороною господарського договору зазначеної сфери фізичну особу-підприємця.

З'ясовано статус ВНЗ як суб'єкта господарювання і суб'єкта трансферу технологій на предмет можливості виступати стороною господарського договору у сфері трансферу технологій, на підставі чого доопрацьовано положення щодо: удосконалення понятійного апарату у сфері освіти та інноваційної діяльності, трансферу технологій; включення здійснення трансферу технологій до завдань ВНЗ, дослідницького університету та критеріїв, яким має відповідати національний ВНЗ, дослідницький університет; реалізації права ВНЗ щодо формування суб'єктів інноваційної структури. Доведено необхідність узгодження Законів України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. та «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р. в частині реалізації прав вищими навчальними закладами щодо здійснення трансферу технологій.

Запропоновано утворення моделі трансферу технологій для освітньої та науково-дослідної сфери з метою фактичного включення ВНЗ та дослідних інститутів до сфери трансферу технологій. Зокрема, аргументовано здійснення трансферу технологій ВНЗ шляхом утворення структурного підрозділу у складі ВНЗ або юридичної особи, засновником якої виступає ВНЗ, виключною господарської діяльністю якого/якої є впровадження і комерціалізація наукових результатів як майнових прав інтелектуальної власності, здійснення трансферу технологій. Обґрунтовано запровадження Типового положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ як локального акту, що врегульовує основні засади реалізації трансферу технологій. Обґрунтовано доцільність конкретизації вищезазначених положень

у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р. та інших нормативно-правових актах.

Встановлено особливості істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій і розроблено пропозиції поділу їх на відповідні групи: загальні (визначені ГК України (предмет, ціна, строк) та властиві будь-якому господарському договору); спеціальні (притаманні договорам певної групи, в межах однієї галузі або сфери діяльності (наприклад, сільське господарство, медицина, наноелектроніка тощо); унікальні (властиві окремим договорам в межах певної групи). Обґрунтовано викладення назви ст. 16 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р. в такій редакції: «Істотні умови договору трансферу технологій».

Проаналізовано і уточнено положення щодо етапів укладання господарського договору у сфері трансферу технологій. З'ясовано, що згода, яка становить основу будь-якого договору, розуміється як співпадаюче в певний момент часу взаємопізнане волевиявлення, направлене на задоволення правового результату майнового характеру. А укладення договору – це оформлення договірних відносин у вигляді взаємоузгодженої волі сторін, якій передуює визначена послідовність дій у вигляді волевиявлень. Систематизовано за напрямками удосконалення відчуження майнових прав на технологію за господарським договором: 1) момент відчуження майнових прав на технологію – це момент волевиявлення сторін, що підтверджується фактичним укладенням господарського договору; 2) суб'єкт, який отримує право на технологію, набуває правомочностей володіння, користування і розпорядження щодо технології, всіх її складових частин та майна, в якому технологія об'єктивована одночасно. Аргументовано доцільність вважати власником майнових прав на технологію суб'єкта господарювання.

Обґрунтовано господарсько-правову природу обмежень, що застосовуються під час укладання договорів у сфері трансферу технологій,

доопрацьовано положення щодо їх застосування та систематизації. Розкрито особливості виконання господарських договорів у сфері трансферу технологій.

Досліджено правове регулювання обліку технології та її складових. З'ясовано склад майна суб'єкта господарювання через призму обліку нематеріальних активів за П(С)БО, МСБО, Generally Accepted Accounting Principles, обґрунтовано запровадження нового об'єкта обліку «технологія» та групи нематеріальних активів – «Майнові права на технологію».

Враховуючи, що майнові права інтелектуальної власності є складовою технології і одночасно виступають як об'єкт обліку суб'єкта господарювання обґрунтована доцільність упорядкування груп нематеріальних активів за назвою та складом.

Уточнено дефініцію «строк корисного використання нематеріальних активів» за рахунок таких ознак: а) стабільність галузі, в якій функціонує актив, та зміни ринкового попиту на продукти чи послуги, які є результатом експлуатації; б) очікувані дії конкурентів або потенційних конкурентів; в) рівень видатків на обслуговування, необхідних для отримання очікуваних майбутніх економічних вигід від активу, та здатність і намір суб'єкта господарювання досягти такого рівня. Сформульовано визначення розробки, під якою розуміється застосування підприємством результатів досліджень або (чи) інших знань для планування або (чи) проектування нових або значно вдосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їхнього серійного виробництва чи використання.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані: при підготовці нових та внесенні змін до чинних нормативно-правових актів національного законодавства щодо реалізації господарського договору у сфері трансферу технологій, а також у практиці реалізації такого законодавства; при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів юридичних спеціальностей.

Ключові слова: господарський договір, трансфер технологій, технологія, суб'єкт трансферу технологій, нематеріальні активи, укладання, виконання, сторони договору, істотні умови.

SUMMARY

Zagrisheva N. V. Economic agreement on technology transfer. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscript.*

Dissertation for the obtaining of the degree of the candidate of legal sciences in specialty 12.00.04 – commercial law, commercial procedural law. – Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management». – Kyiv, 2017.

The dissertation deals with researching legal regulation of economic agreement in technology transfer. The dissertation proposes a theoretical generalization and a new solution to a scientific problem, which consists in substantiating directions of improvement of the institute of economic contract in the field of technology transfer. In the process of solving this task, new scientific provisions have been developed and the following main theoretical and practical conclusions are formulated, which should help increase the efficiency of the application of the economic contract in the field of technology transfer.

It is proved that the economic and legal nature of the contract in the field of technology transfer is significantly influenced by the institution of public-private partnership, its features, principles. Public and private interests, which form the basis of state (public) and private relations, are reflected in the content of the economic contract in the sphere of technology transfer in the form of specific conditions inherent exclusively in this sphere. The synergetics of the institutes of public-private partnership and economic contract allows to realize the tasks, which concern all subjects of public-private partnership at the macro and micro levels of development of the national economy. The above studies of the legal nature of treaties in the field of technology transfer as a class of economic-legal agreements prove that their implementation is possible only within the limits of the rules of commercial law. The expansion of priority directions of innovation activity is substantiated by adding to

them the following: «a) auto-, motor-building, modern materials for production; b) biological sciences, biochemistry, biotechnology; c) engineering, intelligent management systems».

Legal analysis of the concept "technology" is conducted. It is proved that technology is a system of objects of intellectual property rights, built on the principles of synergetics, the result of which is the satisfaction of the private interests of the subject of economic activity and public interests of the state. Technology is a complex object of law on the following grounds: 1) it includes the results of intellectual activity (both protected and unprotected); 2) should be used in accordance with the purpose for which it was created. Making changes to the technology affects the final result of its use. The end result of using technology is always highly intelligent (for a certain amount of time). Taking into account foreign and international experience, the author's definition of technology is offered - uni-technology - it is an association on the basis of the agreement on the transfer of exclusive property rights by the subject of the ownership of intellectual property rights in order to create unique highly competitive products.

The results of the uni-technology are embodied in the drawings, diagrams, equipment, etc. Uni-technologies are characterized by features: the unity of elements and the uniqueness of the result. The legislative definition of the above definition and the introduction into economic circulation of such a concept as "the right to technology" is argued. Emphasizes the need to understand technology as an object used in economic activity. The legal nature of technology transfer, whereby it was found that technology transfer is the transfer and exchange of technology as an object of trade turnover. By its legal nature, technology transfer agreement may be unilateral, but often appears as a universal category with many people: bilateral, multilateral. Implementation of transfer consists of elements - stages, each of which is unique and characteristic only those relationships that arise as a result of negotiations the parties agreement on a specific subject of the contract and its contents.

The types of contracts in the field of technology transfer were studied, on the basis of which it was established that technology as an object of legal relations acts as the main system-forming criterion of economic agreements in the sphere of technology transfer. It is substantiated that due to the non-material nature of the technology, it grants named contracts specific features that they do not inherent in when using as an object of the contract things. The distinction between economic contracts in the sphere of technology transfer in comparison with traditional classes contracts is proved, the expediency of separating economic agreements in the field of technology transfer into a separate group is substantiated, and the application of a special mechanism of legal regulation to it. The division within the group of economic contracts of technology transfer based on the system-based criterion of "action on technology" on agreements on: 1) the creation of technology; 2) alienation of property rights to technology; 3) alienation (in particular, lease, leasing) of property in which the technology is objectified; 4) accompanying agreements (provision of services for the use of technology and / or property in which technology is objectified, training of workers, providing advice, etc.).

It is proved that a separate group consists of transactions in which the technology serves as a secondary feature: a contract of pledge of property rights to technology; the charter of the entity, the contribution to the authorized capital of which is the property rights to the technology, etc. It is proved that a separate group consists of transactions in which the technology serves as a secondary feature: a contract of pledge of property rights to technology; the charter of the entity, the contribution to the authorized capital of which is the property rights to the technology, etc.

The substantiation of the introduction of a commercial contract in the field of technology transfer as a single document is based on the application of the principle of freedom of contract. The consolidation of the economic contract of transfer of technologies in the theory of economic law in the group of complex contracts is argued. The peculiarities of the status of the parties to the economic contract are clarified and it is proved that the parties to the economic contract in the sphere of

technology transfer are economic entities. The legal nature of an individual is investigated and it is proved that it can not act as a party under a contract of transfer of technology. The expediency to consider the subject of technology transfer and the party to the economic contract of the specified sphere as an individual entrepreneur is argued. The status of higher educational establishments as a business entity and subject of technology transfer is clarified for the possibility of acting as a party to a commercial contract in the field of technology transfer, on the basis of which the provisions regarding: improvement of the conceptual apparatus in the field of education and innovation, technology transfer; the inclusion of the transfer of technology to the tasks of universities, research universities and the criteria to be met by the national higher education institution, research university; the realization of the right of higher educational institutions to form the subjects of the innovation structure.

The necessity of harmonization of the Laws of Ukraine "On Higher Education" No. 1556-VII of 01.07.2014 and "On State Regulation of Activities in the Sphere of Technology Transfer" No. 143-V dated September 14, 2006, as well as the implementation of the rights of higher educational institutions in implementation technology transfer.

It is proposed to create a technology transfer model for the educational and research sphere in order to actually include higher education institutions and research institutes in the sphere of technology transfer. In particular, the transfer of technology of higher educational institutions is justified by the formation of a structural unit within the institution of higher education or a legal entity whose founder is the university, the exclusive economic activity of which is the introduction and commercialization of scientific results as property rights of intellectual property, the transfer of technology. It is substantiated the introduction of the Model Policy on Intellectual Property Policy for universities and research institutions as a local act regulating the basic principles of technology transfer implementation. The expediency of concretization of the aforementioned provisions in the Law of Ukraine

"On State Regulation of Activities in the Sphere of Technology Transfer" No. 143-V of September 14, 2006 and other normative-legal acts was substantiated.

The peculiarities of the essential conditions of economic agreements in the sphere of technology transfer are established and proposals for their division into appropriate groups are established: general (defined by the Civil Code of Ukraine (subject, price, term) and inherent in any economic contract); special (inherent in the contracts of a certain group within a single branch or sphere of activity (for example, agriculture, medicine, nanoelectronics, etc.), unique (inherent in separate contracts within a certain group), the statement of the title of Article 16 of the Law of Ukraine "On State Regulation in sphere of technology transfer "No. 143-V dated September 14, 2006 in the following wording:" Essential terms of the technology transfer agreement ".

The situation regarding the stages of concluding an economic contract in the sphere of technology transfer is analyzed and specified. It is revealed that consent, which forms the basis of any contract, is understood as a coincident at a certain point in time, a mutual recognition of the will, aimed at satisfying the legal result of the property character. And the conclusion of the contract - is the design of contractual relations in the form of a mutually agreed will of the parties, which is preceded by a certain sequence of actions in the form of will expressions.

Systematized in the areas of improvement of the alienation of property rights to technology under a commercial contract: 1) the moment of alienation of property rights to technology - this is the moment of the will of the parties, which is confirmed by the actual conclusion of the economic contract; 2) the subject receiving the right to technology acquires the powers of possession, use and disposal of technology, all its components and property, in which the technology is objectified simultaneously. It has been argued that it is expedient to consider the owner of property rights to the subject of economic technology. The economic and legal nature of the restrictions applied in concluding contracts in the field of technology transfer is substantiated, the provisions on their application and systematization have been revised. The

peculiarities of execution of economic contracts in the sphere of technology transfer are revealed.

The legal regulation of the accounting of technology and its components is investigated. The composition of the entity's property was discovered through the prism of accounting for intangible assets for SA, IAS, Generally Accepted Accounting Principles, the introduction of a new technology object and a group of intangible assets - "Property Rights for Technology". The definition of "useful life of intangible assets" has been clarified due to the following features: a) the stability of the industry in which the asset operates and changes in market demand for products or services that are the result of exploitation; b) anticipated actions of competitors or potential competitors; c) the level of maintenance costs necessary to obtain the expected future economic benefits from the asset and the entity's ability and intention to achieve such a level. The definition of development is defined as the use of research results or (or) other knowledge for planning or (or) designing new or significantly improved materials, devices, products, processes, systems or services before their serial production or use begins.

The practical significance of the results obtained is that they can be used: in preparing new and amending the current normative legal acts of the national legislation on the implementation of the economic contract in the field of technology transfer, as well as in the practice of implementing such legislation; in the preparation of scientific and practical editions, textbooks, manuals and methodical recommendations for scientists, lawyers-practitioners, lecturers, post-graduate students and students of higher educational institutions of legal specialties.

Key words: economic agreement, technology transfer, technology, subject of technology transfer, intangible assets, conclusion, execution, parties of the agreement, essential conditions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Загрішева Н.В. Технологічний процес: правова охорона та бухгалтерський облік // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 1. С. 99–109.
2. Загрішева Н.В. Правове регулювання бухгалтерського обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 6. С. 61–69.
3. Загрішева Н.В. Правове регулювання податкового обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. № 3. С. 61–66.
4. Загрішева Н.В. Комерційна концесія та концесія: загальні та особливі риси // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 2. С. 74–79.
5. Загрішева Н.В. Щодо поняття «технологія» // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 4. С. 89–95.
6. Загрішева Н.В. Істотні умови господарських договорів в сфері трансферу технологій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право». 2012. Вип. 20. Частина 1. Том 2. С. 170–173.
7. Загрішева Н.В. Характеристика публичных и частных интересов сферы трансфера технологий // «Legea si viata» («Закон и Жизнь»). Международный научно-практический журнал (Молдова). 2013. № 12/3. С. 82–85.
8. Загрішева Н.В. Правова природа та поняття технології / Сучасні інститути держави та права: актуальні питання теорії та практики: монографія / Київський університет права НАНУ; за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 261–270.
9. Загрішева Н.В. Вищий навчальний заклад як суб'єкт трансферу технологій // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 46–50.
10. Загрішева Н.В. Порівняльна характеристика нематеріальних активів з МСБО та GAAP (США) // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності в Україні: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної

конференції (м. Київ, 27–28 квітня 2005 р.). Київ: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. С. 72–77.

11. Загрішева Н.В. Законодавче регулювання використання об'єктів промислової власності // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 13–15 травня 2009 р.). Київ: Державний інститут інтелектуальної власності, 2009. С. 51–55.

12. Загрішева Н.В. Внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства // Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку в трансформаційний період: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів, молодих учених та студентів (м. Чернігів, 3–4 червня 2009 р.). Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. С. 128–130.

13. Загрішева Н.В. Комп'ютерна програма як об'єкт права промислової власності // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної навчально-наукової конференції (м. Чернігів, 12–13 червня 2009 р.). Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. С. 203–204.

14. Загрішева Н.В. Щодо сучасних підходів використання прав інтелектуальної власності // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 31 березня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 41–45.

15. Загрішева Н.В. Класифікація об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 квітня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 148–149.

16. Загрішева Н.В. Місце трансферу технологій в системі господарських договорів України // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса,

11 червня 2011 р.). Одеса: Національний університет «Одеська Юридична Академія», 2011. С. 165–167.

17. Загрішева Н.В. Державне регулювання оцінки майнових прав промислової власності // Сучасні проблеми правової системи України: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 280–281.

18. Загрішева Н.В. Проблеми комерціалізації об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в Україні: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 26 квітня 2012 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2012. С. 187–189.

19. Загрішева Н.В. Щодо поняття істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій // Теорія і практика сучасної правотворчості та правозастосовної діяльності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 9–10 листопада 2012 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. Т. 2. С. 57–58.

20. Загрішева Н.В. Правовий статус фізичної особи–підприємця як сторони за договором про трансфер технологій // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 листопада 2012 р.). Харків: НДІ ПЗІР, 2012. С. 217–220.

21. Загрішева Н.В. Вплив історичних та економічних чинників на формування інститутів комерційної концесії та концесії // Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы: материалы Международной научно-практической конференции (м. Кишинев, Молдова, 28–29 марта 2014 г.). Кишинев: Tipogr. «Cetatea de Sus», 2014. Iulian. С. 167–169.

22. Загрішева Н.В. Обмежувальні умови передачі технологій за законодавством США // Верховенство права та правова держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21–22 жовтня 2016 р.). Ужгород: ВД «Гельветика», 2016. С. 77–79.

23. Загрішева Н.В. Щодо предмету господарського договору трансферу технологій // Сучасні виклики і актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні та Європі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25–26 жовтня 2016 р.); ред. кол.: Ю.Л. Бошицький, Ф. Гарі, М. Швантер та ін. Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. С. 71–74.

24. Загрішева Н.В. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в світі та Україні // Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. Випуск 8. С. 70–72.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ	30
1.1. Господарсько-правова природа договору у сфері трансферу технологій та його поняття.....	30
1.2. Правова природа та поняття технології.....	56
1.3. Правова природа та поняття трансферу технології.....	73
Висновки до першого розділу.....	91
РОЗДІЛ 2 ВИДИ, СТОРОНИ ТА ІСТОТНІ УМОВИ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ	96
2.1. Види господарських договорів у сфері трансферу технологій.....	96
2.2. Сторони господарського договору у сфері трансферу технологій.....	122
2.3. Істотні умови господарського договору у сфері трансферу технологій.....	141
Висновки до другого розділу.....	158
РОЗДІЛ 3 УКЛАДАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ.....	162
3.1. Укладання господарських договорів у сфері трансферу технологій.....	162
3.2. Виконання господарських договорів у сфері трансферу технологій.....	178
3.3. Напрями удосконалення обліку у сфері трансферу технологій.....	192
Висновки до третього розділу.....	206
ВИСНОВКИ.....	210
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	216
ДОДАТКИ.....	244

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

ВОІВ – Всесвітня Організація Інтелектуальної Власності

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ВРУ – Верховна Рада України

ГК України – Господарський кодекс України

ЄС – Європейський Союз

ЄТК – Уніфікований торговельний кодекс США

КМУ – Кабінет Міністрів України

НАН України – Національна Академія Наук України

НДДКР – науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки

П(С)БО – положення (стандарт) бухгалтерського обліку

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЮНЕСКО – Спеціалізована установа ООН з питань освіти, науки та культури

IAS - міжнародні стандарти фінансової звітності

INSEAD – Європейський інститут управління бізнесом

UNCTAD – конференція ООН з торгівлі та розвитку

US GAAP (GAAP) – Національні стандарти бухгалтерського обліку США

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах побудови інноваційної моделі розвитку України роль дисертаційного дослідження господарського договору трансферу технологій визначається насамперед розширенням сфери застосування господарсько-договірних правовідносин. Обраний Україною шлях інтеграції до Європейського Союзу (далі – ЄС) вимагає не тільки адаптації до правового надбання ЄС щодо досягнення єдиного регулювання у сфері європейського договірного права, а й пристосування до майбутнього правового інструменту вітчизняного господарського права, зокрема й у частині, що стосується сфери трансферу технологій.

Останні десятиліття характеризуються різким зростанням інтенсивності інноваційних процесів у провідних країнах світу, перетворенням технологічних інновацій в головний фактор економічного зростання та соціального розвитку. Рейтинг рівня розвитку інновацій Global Innovation Index зазначив негативний напрям розвитку України протягом останніх років: 2013 р. – 71, 2014 р. – 63, 2015 р. – 64, 2016 р. – 56 місце. [1] Реалізація нововведень, інновацій, а також отриманих науково-технічних досягнень у виробництві нових або відсутніх товарів, технологій має вирішальне значення для розвитку економіки країни. [2, с. 225] Шлях формування та розвитку трансферу технологій пройшли економічно розвинуті країни світу – США, ФРН, Японія та ін. Річний дохід від експорту ліцензій і патентів США, які контролюють 43 % наукомісткої продукції у світі, оцінюється в 960 млрд. дол. США, у ФРН – це 520 млрд. дол. США, у Японії – 400 млрд. дол. США, у Білорусі – 300 млн. дол. США. В перерахунку на душу населення дохід від експорту ліцензій і патентів відповідно складає у ФРН – 6100 дол. США на людину, в США – 3200, в Японії – 3100, в Білорусі – 30. На жаль, в Україні зазначені розрахунки не проводяться, зробити порівняння

неможливо. Вдосконалення законодавства у сфері трансферу технологій дозволить Україні, обравши за основу інноваційний напрям розвитку економіки, посісти належне місце серед високорозвинутих країн світу.

Щодо вдосконалення правового регулювання господарського договору у сфері трансферу технологій, то потребують вирішення такі питання: дослідження технології як предмета господарського договору у сфері трансферу технологій, конкретизація правової природи елементів, уточнення порядку укладання та виконання договору трансферу технологій; дослідження місця технології як об'єкта обліку в майні. Вищезазначені дії призведуть до пожвавлення інноваційного сектору економіки України, і, як наслідок, сприятимуть формуванню інноваційної моделі економіки та виходу держави на світовий ринок інноваційної продукції.

Сфера трансферу технологій, на цей момент розвитку економіки України, потребує врегулювання в частині внесення змін та доповнень до Господарського кодексу України, Законів України «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р., «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 р., «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715 від 08.09.2011 р., «Про вищу освіту» № 1556 від 01.07.2014 р. та інших нормативно-правових актів.

Поняття правового регулювання технології та трансферу технологій, використання майнових прав інтелектуальної власності, врегулювання господарських договорів у сфері трансферу технологій в Україні та за кордоном досліджувалися у роботах вчених: Ю. Атаманової, К. Бородкиної, М. Василенка, Л. Вестфала, М. Гришкової, О. Давидюка, В. Дозорцева, К. Дольмена, Є. Єфимової, Ю. Капіци, О. Клементса, І. Коваль, П. Матвеєва, Т. Негачевської, Б. Падачука, Р. Рамантана, О. Рузакової, О. Сергєєва, О. Сімсон та ін.

Напрями досліджень зазначених учених охоплювали або загальні питання правового регулювання договірних відносин, або окремі наріжні проблеми поняття технології та трансферу технологій. Спеціальне комплексне дослідження

господарського договору у сфері трансферу технологій і його юридичних конструкцій не проводилося, що зумовлює актуальність цієї дисертаційної роботи як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до основних положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., пп. 2.1, 2.4, 5.11, в межах виконання тем: науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» «Теоретико-методологічні засади становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» на 2014–2018 рр. (номер державної реєстрації 0113 U 007698) та науково-дослідної роботи Київського університету права НАН України «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (номер державної реєстрації 0116 U 004745).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у визначенні та вирішенні комплексу теоретичних і практичних питань господарського договору у сфері трансферу технологій, формулювання напрямів подальшого удосконалення відповідного законодавства.

Для досягнення вказаної мети, необхідно вирішити такі основні *завдання*:

- дослідити господарський договір у сфері трансферу технологій та обґрунтувати його державно-приватну природу;
- провести правовий аналіз поняття «технологія» та виявити його ознаки як об'єкта права;
- розкрити правову природу трансферу технологій та визначити його елементи;
- вивчити види договорів у сфері трансферу технологій і обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення їх застосування;

- з’ясувати особливості статусу сторін господарського договору у сфері трансферу технологій та обґрунтувати пропозиції щодо його удосконалення;
- встановити особливості істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій і розробити пропозиції щодо їх поділу;
- проаналізувати і уточнити положення щодо укладання та виконання господарських договорів у сфері трансферу технологій;
- дослідити правове регулювання обліку технології та її складових, сформулювати і обґрунтувати пропозиції щодо його удосконалення.

Об’єктом дослідження є сукупність договірних господарських відносин у сфері трансферу технологій.

Предметом дослідження є господарський договір у сфері трансферу технологій.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові і спеціальні методи: формально-логічний, аналітико-синтетичний, історичний, системно-логічний, порівняльно-правовий.

За допомогою формально-логічного та історичного методів досліджено питання становлення і розвитку господарського договору, технології, трансферу технологій. Аналіз сучасного стану законодавства у сфері трансферу технологій здійснено за допомогою аналітико-синтетичного методу, який використовувався у процесі розробки пропозицій з удосконалення правової основи правового статусу сторін та істотних умов господарського договору трансферу технологій (пп. 2.2, 2.3). Системно-логічний метод застосовувався при виявленні ознак технології та трансферу технологій, дослідженні питання розподілу договорів у сфері трансферу технологій на види, а також інших елементів цих конструкцій (пп. 1.1, 1.2, 2.1). Аналіз різноманітних підходів до визначення договору трансферу технологій у вітчизняному і зарубіжному законодавстві проведено за допомогою порівняльно-правового методу (пп. 1.1–1.3, 3.1, 3.3). Методи аналізу та синтезу використано при формулюванні

пропозицій з удосконалення чинного господарського законодавства (пп. 1.1, 1.2, 2.2, 2.3, 3.3).

Теоретичну основу дослідження, окрім уже згаданих авторів, склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних правознавців та економістів, зокрема: О. Белянєвич, О. Варяниченко, В. Вітрянський, І. Віхрова, О. Віхров, І. Герчикова, С. Грудницька, С. Демченко, Б. Деревянко, В. Джунь, Н. Ібрагімова, О. Іоффе, В. Мамутов, Д. Медовников, В. Мілаш, Т. Оганесян, С. Подоляк, Ч. Тоан, І. Труша, З. Фролов, Б. Шуба, О. Юлдашев та ін.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, господарське, цивільне законодавство України, а також окремі акти з питань господарсько-правового забезпечення здійснення трансферу технологій. Важливе місце займають норми зарубіжних держав та міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Емпіричну основу дисертації становлять аналітичні і статистичні матеріали, довідкова література за тематикою дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі комплексного дослідження господарського договору у сфері трансферу технологій обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення застосування у господарській діяльності договору трансферу технологій. Найістотніші результати цього дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

- запропоновано авторське визначення дефініції «уні-технологія» – об'єднання на підставі договору передачі виключних майнових прав суб'єктом господарювання майнових прав інтелектуальної власності з метою створення унікальної висококонкурентної продукції, робіт, послуг;

- обґрунтовано, що технологія як об'єкт господарських правовідносин виступає системоутворюючим критерієм господарських договорів у сфері трансферу технологій. Запропоновано класифікацію договорів трансферу технологій за напрямом дій щодо технології: а) створення технології; б)

відчуження самої технології (прав на неї); в) відчуження (зокрема оренда, лізинг) майна, в якому об'єктивована технологія; г) супроводжувальні договори;

– запропоновано створення при вищому навчальному закладі структурного підрозділу або юридичної особи, засновником якої виступає вищий навчальний заклад, виключною господарською діяльністю якого/якої є впровадження і комерціалізація наукових результатів як майнових прав інтелектуальної власності, здійснення трансферу технологій;

– обґрунтовано необхідність запровадження у складі майна суб'єкта господарювання нового об'єкта обліку – технологія, нової групи нематеріальних активів – «майнові права на технологію»;

удосконалено положення щодо:

– реалізації господарського договору у сфері трансферу технологій у межах інституту державно-приватного партнерства, що дозволяє реалізувати завдання, які ставляться перед суб'єктами державно-приватного партнерства на макро-, та мікрорівнях економіки країни;

– викладення договору трансферу технологій як єдиного документу за умови застосування принципу свободи договору;

– статусу суб'єкта господарювання як власника майнових прав на технологію. Суб'єкт, який отримує право на технологію, набуває правомочностей володіння, користування і розпорядження щодо технології, всіх її складових частин та майна, в якому технологія об'єктивована одночасно;

– правового статусу фізичної особи-підприємця як сторони господарського договору трансферу технологій. Обґрунтовано, що за своєю правовою природою фізична особа не може виступати стороною за господарським договором трансферу технологій;

– реалізації моделі трансферу технологій для освітньої та науково-дослідної сфери України на основі локального Типового положення про політику у сфері інтелектуальної власності;

дістали подальшого розвитку положення щодо:

- поділу істотних умов господарського договору у сфері трансферу технологій на групи: загальні; спеціальні; унікальні;
- правової характеристики етапів укладання господарського договору у сфері трансферу технологій та обмежень при його укладанні;
- визначення технології як складного об'єкта права за такими ознаками: 1) до її складу входять результати інтелектуальної діяльності (як охороноздатні, так і неохороноздатні); 2) має використовуватися відповідно до мети, для якої вона створювалась;
- розширення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні за рахунок таких видів економічної діяльності: авто-, мотобудування, новітні матеріали для виробництва; біологічні науки, біохімія, біотехнологія; інжиніринг, інтелектуальні системи управління;
- місця та завдання вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) як суб'єкта трансферу технологій, що одночасно з наданням освітніх послуг, здійснює комерціалізацію наукових результатів шляхом оформлення майнових прав інтелектуальної власності та трансферу технологій;
- складу майнових прав об'єктів інтелектуальної власності як складової частини нематеріальних активів, а також удосконалення назви груп нематеріальних активів.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в дисертаційній роботі результати заповнюють певну прогалину у науці господарського права щодо господарського договору у сфері трансферу технологій. Матеріали та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у:

- *навчальному процесі* – при підготовці навчальних програм, методичного забезпечення, курсів, підручників, навчальних посібників та викладення дисциплін «Господарське право», «Використання майнових прав інтелектуальної власності», «Виконавче провадження» (Довідка про використання результатів дисертаційної роботи у навчальному процесі

Київського університету права Національної Академії Наук України від 06.09.2017 р. № 358) (додаток Б до дисертації);

– *практичній діяльності* – під час здійснення аудиторських перевірок (Довідка про апробацію результатів дисертаційної роботи ПП «Аудиторське агентство «Чернігів-Аудит» від 04.10.2017 р.) (додаток В до дисертації);

– *правозастосовній діяльності* – положення і висновки дисертаційної роботи приймаються до уваги Деснянським районним судом м. Чернігова в практичній діяльності загальних судів України (Довідка Деснянського районного суду м. Чернігова про апробацію результатів дисертаційної роботи від 23.02.2018 р. № 01-40/3/2018) (додаток Г до дисертації);

– *правотворчій діяльності* – матеріали дослідження можуть бути використані при розробці нових та удосконаленні чинних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у досліджуваній сфері (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Міжнародного інституту державотворчих та економічних стратегій від 16.11.2017 р. № 1/55) (додаток Д до дисертації).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційної роботи одержані автором самостійно на підставі аналізу наукової літератури, правових джерел зарубіжних країн, законодавства України і практики його застосування. Всі опубліковані праці виконані здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на: V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності в Україні» (м. Київ, 27–28 квітня 2005 р.); IX Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні» (м. Київ, 13–15 травня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів, молодих учених та студентів «Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку в трансформаційний період» (м. Чернігів, 3–4 червня 2009 р.); Міжнародній навчально-науковій конференції «Імперативи розвитку України в умовах

глобалізації» (м. Чернігів, 12–13 червня 2009 р.); XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 31 березня 2011 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні» (м. Київ, 28 квітня 2011 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності» (м. Одеса, 11 червня 2011 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 24 листопада 2011 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правотворення в Україні» (м. Рівне, 26 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної правотворчості та правозастосовчої діяльності» (м. Харків, 9–10 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку» (м. Харків, 15–16 листопада 2012 р.); Международной научно-практической конференции «Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы» (г. Кишинев, Молдова, 28–29 марта 2014 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 21–22 жовтня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики і актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні та Європі» (м. Київ, 25–26 жовтня 2016 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 24 листопада 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи відображено у 9 статтях, з них – 8 опубліковано у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України (зокрема 1 – у виданні, включеному у міжнародну наукометричну базу), а також у 15 публікаціях у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження і складається із анотації, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основного тексту – 196 сторінок. Дисертація містить список використаних джерел із 298 найменувань і 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1 Господарсько-правова природа договору у сфері трансферу технологій та його поняття

Останні десятиліття характеризуються різким зростанням інтенсивності інноваційних процесів у провідних країнах світу, перетворенням технологічних інновацій в головний фактор економічного зростання та соціального розвитку. Рейтинг рівня розвитку інновацій Global Innovation Index, що складається Корнельським університетом, бізнес-школою INSEAD та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, зазначив негативний вектор розвитку України протягом останніх років: 2012 р. – з 63 місце, 2013 р. – 71, 2014 р. – 63, 2015 р. – 64, 2016 р. – 56 місце. Така тенденція виявлена в результаті оцінки 84 показників, серед яких простота відкриття нового бізнесу, доступність макрофінасування, обсяг угод із залученням венчурного капіталу, результат у сфері знань та технологій тощо. [1]

До десятки найкращих у сфері інновацій декілька років поспіль входять 7 з 10 країн ЄС, США, Гонконг та Сінгапур. Факти свідчать про те, що в країнах із сталою економікою велика увага приділяється інтенсивному розвитку, дослідженню та підтриманню новітніх галузей виробництва. За даними Європейської комісії, члени-країни ЄС та європейські підприємства найближчі 7 років інвестують понад 22 млрд. євро в стимулювання інновацій в секторах економіки, що утворюють робочі місця високої кваліфікації. Крім значною суми, найголовнішим фактором, на який необхідно звернути увагу є поєднання державного та приватного фінансування: 8 млрд. євро виділяється з програми наукових досліджень та інновацій ЄС «Горизонт 2020», 10 млрд. євро – від підприємств і тільки 4 млрд. євро від держав-членів ЄС. Зазначена підтримка не випадкова: інноваційні процеси мають сьогодні значний вплив на трансформацію соціально-економічних систем всіх сучасних економік. До

аспектів, що мають найбільший вплив на розвиток соціально-економічних систем відносять: науково-технічний прогрес, глобалізацію господарювання, інноваційний розподіл праці між країнами. [3, с. 95–97]

Дослідження правової природи договору у сфері трансферу технологій як інституту господарського права проведемо через призму публічно-правових та приватноправових інтересів та ознак інституту державно-приватного партнерства.

Глобалізація, яка стала однією з визначальних характеристик світової економіки кінця XX – початку XXI століть, поставила перед урядами багатьох країн проблему пошуку нових форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища до сучасних вимог здійснення економічних відносин. Швидкі зміни чинників, які визначають конкурентоспроможність фірм на світових ринках, динамічний розвиток глобального середовища змушують уряди при формуванні умов економічного зростання і процвітання нації дедалі більш активно звертатися до проблем забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі. В Україні вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. [4] Сьогодні значний вплив на трансформацію соціально-економічних систем всіх сучасних економік мають інноваційні процеси. [3, с.95–97] Глобальність, багатоаспектність та динамічність сучасних інноваційних процесів потребує узгодженої координації дій всіх учасників інноваційного циклу та суспільних відносин, що ними зачіпаються – науково-технічного товариства, підприємницьких структур, державних органів, споживачів інноваційної продукції, громадських організацій тощо. [5, с. 104]

За цивілізаційним підходом типи економічних систем поділяються на три види: аграрну або традиційну; індустріальну, постіндустріальну. Систематизуючим елементом зазначеного розподілу є розвиток продуктивних сил і такої їх складової, як технологічний спосіб виробництва. Він являє собою

знаряддя праці в поєднанні з матеріалами, технологіями, енергією, інформатикою та організацією виробництва. Зауважимо, що формаційний підхід (К. Маркс), розкриваючи сутність економічних формацій через рівень специфічних соціально-економічних відносин у взаємодії з рівнем та характером розвитку продуктивних сил, не пояснює існування та розвиток сучасних економічних та суспільних тенденцій. Підтримуючи думку О.В.Дзери, зауважимо, що перехід до ринку супроводжується звуженням планово-адміністративного впливу держави на майнові відносини, розширюється свобода вибору партнерів у господарських зв'язках і визначення змісту договірних зобов'язань. [6, с. 20] Постіндустріальний розвиток суспільства зумовлений науково-технічною революцією другої половини ХХ ст. Вона зумовила глибокі якісні зрушення в засобах виробництва, почався перехід продуктивних сил до нового технологічного способу виробництва, коли знання, наука, інформація стають основними джерелами економічного піднесення і відкривають нові можливості зростання економіки. [7, с. 72] На рівні з термінами «постіндустріальне суспільство» вживаються терміни «інноваційне суспільство», «інформаційне суспільство». Деякі з авторів зазначають, що вони є синонімами (І.І. Хорошенюк), інші дотримуються інакшої точки зору. Так, Девід Лайон відзначає, що інформаційне суспільство виражає ідею нової фази в історичному розвитку передових країн, тобто, не прихід «постіндустріального суспільства», а створення нового соціального зразка, що є результатом «другої індустріальної революції», яка в основному ґрунтується на мікроелектронній технології. [8, с. 362–380] До складових інформаційного суспільства відносять: інформаційну економіку, індустрію інформаційних послуг, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та технології зв'язку, значний потенціал науки, матеріально-технічне забезпечення різноманітних послуг. [9, с. 56] Серед моделей інноваційного суспільства виділяють інноваційно-інвестиційну та інтелектуально-інноваційну, визначальним фактором кожної з них є інтелект та інвестиції. Проте, останніми досягненнями США, Японії та Південної Кореї є спроба

поєднати ресурси знання та інновацій в інноваційно-знаннєвий тип суспільства. Характеристика останнього зводиться до створення нових або використання вже існуючих знань з численних джерел інформації, перетворення їх на інновації.[10]

На думку Н.О. Сімченко та Г.А. Мохонько інноваційна епоха обумовлена бурхливим розвитком знань про світ та їх практичним впровадженням в усі сфери життя через постійне оновлення технологій, кількості та якості життєвих благ, зростання і ускладнення інформаційних потоків і форм комунікацій, детермінує встановлення людських відносин, формування інноваційно орієнтованого суспільства. Таке становлення відбувається під впливом низки чинників науково-технічного, економічного, політичного, інституційного, соціально та культурно-ідеологічного характеру. Особливості формування інноваційного суспільства супроводжуються становленням економічних та технологічних укладів, структурні елементи яких формуються під впливом нових тенденцій нової економіки. Стратегічним напрямом, підкреслюють вчені, є формування інноваційно орієнтованого суспільства, підвищення інноваційної активності суб'єктів господарської діяльності. [11]

Інноваційна модель розвитку економіки передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. Поява нових суспільних пріоритетів: добробут, інтелектуалізація виробничої діяльності, використання високих та інформаційних технологій, екологічність потребує нової фінансово-кредитної політики, ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких та скорочення природоексплуатуючих галузей — на макрорівні; зміни типу підприємницької діяльності, активного залучення до виробництва малого та середнього приватного бізнесу – на мікрорівні. Найбільший вплив на розвиток соціально-економічних систем мають чинники, що лежать в площині інноваційної моделі економіки: науково-технічний прогрес, глобалізація господарювання, інноваційний розподіл праці між країнами. [3, с. 95–97]

Держави світу за типом інноваційності на три групи: 1) країни, орієнтовані на лідерство в усьому: науці, техніці, глобальних проектах, обороні (США, Великобританія, Франція); 2) країни, які раціоналізують економіку для поширення нововведень (ФРН, Швеція, Швейцарія); 3) країни, що створюють інноваційну інфраструктуру, запроваджують пільги, запозичують іноземні інновації, оскільки власних ресурсів обмаль (Китай, Японія, Південна Корея).[12, с.90; 13, с. 56]

Дослідження політики розвинених країн в сфері інноваційного розвитку за ступенем державного регулювання виділяє дві сфери:

- англо-американська модель інноваційного розвитку характеризується повною автономією та самостійністю підприємництва в інноваційній діяльності;
- франко-японська модель, що характеризується значним впливом держави на розвиток інноваційного процесу, зокрема і неринковими методами – шляхом прямих дотацій і субсидій підприємствам і організаціям, які здійснюють інноваційну діяльність.

У обох моделях спільним є те, що державну політику в інноваційній сфері здійснюють методами прямого і непрямого втручання, що їх використовують певною мірою у кожній країні, залежно від того, до якого полюсу тяжіє національна інноваційна політика. Перша модель передбачає переважно непрямі методи стимулювання інноваційної діяльності, тоді як друга характеризується широким застосуванням сукупності методів прямого стимулювання інноваційного процесу. Жодна із цих моделей у чистому вигляді не використовується будь-якою країною.

Для України характерні наступні види інноваційних моделей розвитку економік: ресурсна модель без високотехнологічного виробництва; інноваційна модель та інтелектуально-донорська модель. Зазначені види інноваційних моделей свідчать про недосконалий розвиток інновацій та їх складової – трансферу технологій, недосконалість державного регулювання зазначеної сфери. Крім того, відсутність стимулювання інноваційної сфери методами

прямого і непрямого втручання свідчить про низьку якість наявних законодавчих актів, не розробленість або недосконалість механізму здійснення. Зазначене твердження підкріплено положеннями Концепції розвитку національної інноваційної системи від 17.06.2009 р., автори якої зазначають про необхідність формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки. [14]

Чинне інноваційне законодавство характеризується високою якістю прийнятих законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Проте, з 2002 р., з моменту прийняття Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40 жодних позитивних рис щодо зростання інноваційного виробництва в Україні не спостерігається. [15] Законодавство у сфері трансферу технологій представлено Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (далі – Закон про трансфер) [16] та незначною кількістю підзаконних нормативно-правових актів. І на відміну, від інноваційного законодавства, знаходиться на етапі становлення. Проте, ані в одному, ані в іншому законі немає ознак, які б свідчили про можливість одночасного та рівноправного партнерства публічних та приватних інтересів. Законом про трансфер технологій, розділом 2, передбачено завдання та повноваження уповноваженого органу з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій (ст.6), завдання та повноваження з питань реалізації державної політики (ст. 7), повноваження Ради міністрів АРК, місцевих органів виконавчої влади (ст.8) створених з використанням коштів Державного бюджету (ч.1. ст. 6) та відповідного бюджету (п.5 ч.1.ст.9). Норм, які б свідчили про можливість участі приватного капіталу у здійсненні трансферу технологій, закон не містить. Суб'єкти, передбачені ст. 3 розглядаються суто, як сторона-виконавець завдань за договором про трансфер технологій. Суб'єкти, визначені

Законом України «Про інноваційну діяльність» (ст. 5), не обмежуються за формою власності, крім того, ст. 16 декларується належність інноваційного підприємства до будь-якої форми власності, ст. 20 передбачена наявність комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ. Зазначене положення свідчить про можливість реалізації спільних державних та приватних інтересів в інноваційній сфері, та відсутність реалізації таких дій в сфері трансферу технологій.

Майновий обіг, як юридичне вираження товарно-грошових, ринкових економічних зв'язків складається із багатьох конкретних актів відчуження та присвоєння майна (товару), що здійснюються власниками або іншими законними володільцями. В більшості випадків ці акти виражають узгоджену волю товаровласників, оформлену та закріплену у вигляді договору. [17, с. 12] Правовій науці завжди була властива неоднорідність поглядів на договір у господарському обороті. Різні групи науковців визначають такий договір, як: – звичайний загальноцивільний; – як особливий різновид цивільного договору; – як комплексний правовий інститут, що одночасно утворений нормами як цивільного, так і господарського права; – як самостійний правовий інститут.

С.М. Бервено схиляється до того, що договір як правомірний правочин взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, яка спрямована на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків у формі зобов'язального правовідношення та на врегулювання відносин між сторонами шляхом закріплення цих прав та обов'язків у визначеній законом формі [18, с. 13]. А.Б.Бобкова розглядає договір, який опосередковує господарську діяльність, як правовий засіб організації конкретних виробничих і комерційних зв'язків суб'єктів господарської діяльності шляхом вільного формулювання та встановлення їх взаємних прав і обов'язків, виконання яких спирається на можливість використання державного примусу. [19, с. 54] В.В. Луць погоджується з розумінням договору як дво- або багатосторонньої угоди, але, водночас, вважає припустимим розглядати договір як цивільні правовідносини (зобов'язання), що виникли з договору як юридичного факту, або правовий

документ, яким зафіксовано виникнення договірної зобов'язання з волі його учасників [6, с. 18–19]. О.В. Дзера пропонує визначати договір як правомірний правочин (правомірну угоду) взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, у формі зобов'язального правовідношення та на врегулювання відносин між цими сторонами шляхом закріплення цивільних прав та обов'язків, як правило, у формі відповідних умов договору, у визначеній формі [20, с. 45–46].

Н.Ю. Круглова в господарському договорі вбачає угоду двох чи більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну, припинення прав та обов'язків у сфері господарських відносин. [21, с. 48] О.А. Беляневич в соціологічному аспекті визначає договір як засіб узгодження приватних, приватно-публічних, публічних інтересів його учасників: будучи правовою формою соціального спілкування (взаємодії), договір спрямовується на досягнення його сторонами певних соціально значущих цілей, правомірного результату, що потребує не тільки узгодження інтересів суб'єктів взаємодії, але їх адекватності суспільним потребам та інтересам. Підкреслюється системність договору, і зазначається, що вона виявляється не лише в тому, що він є цілісною суто юридичних компонентів (суб'єкти, об'єкт, зміст), але й програмою, спрямованою на досягнення цілей його учасників, такою, що відображає в системній єдності інтереси учасників, програмою зв'язків та взаємодії між окремими індивідами, їх колективами, спільнотами, які переслідують власні цілі. [22, с. 39] В.В. Луць вважає, що роль договору зводиться до універсальної та найдоцільнішої форми опосередкування товарно-грошових відносин. [23, с. 20] Зазначене твердження характерно для періоду становлення ринкової економіки. Його не можна відкидати, проте роль договору в інноваційному суспільстві більш багатогранна та складна.

Узагальнюючим є підхід С.А. Подоляк, яка розглядає господарський договір як соціально-правову господарської систему. Зазначається, що як засіб організації господарсько-договірних відносин, господарський договір є

універсальною юридичною конструкцією, заснованою на угоді сторін і спрямованою на досягнення правової мети. [24, с. 15–17]

Чан Куй Тоан (В'єтнам) тлумачить договір через наявність узгоджених дій учасників, що виражають їх взаємне волевиявлення та направленість цих дій (волевиявлення) на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків сторін. На думку вченого, слід розрізняти договір як угоду та як договірне зобов'язання, що виникло в результаті її укладення. Права та обов'язки контрагентів за договором, суть їх прав та обов'язків як сторін зобов'язань, складають зміст останнього, тоді як угода лише визначає (називає) їх і робить юридично значимими. [17, с. 36] Зазначене багатовекторне уявлення про договір з певними змінами практично реалізовано не тільки в законодавстві В'єтнаму, але й в цивільних кодексах багатьох країн світу.

Законодавство Нідерландів значення терміну договір визначає відповідно до ст. 213 книги 6 Цивільного кодексу Нідерландів, у відповідності до якого договором є багатостороння угода, за рахунок якої сторони приймають на себе зобов'язання перед однією або багатьма сторонами. Угода, в свою чергу, здійснюється з наміром мати правові наслідки. [25, с. 494–495] Французький цивільний кодекс договором визнає угоду, згідно з якою одна або декілька осіб зобов'язуються перед іншою особою або декількома іншими дати що-небудь, зробити що-небудь або не робити чого-небудь. [26, с. 373] Відповідно до ст. 15 Німецького цивільного укладення: особа, що запропонувала іншій особі укласти договір, пов'язана з цією пропозицією, за винятком випадків, коли вона говорила, що пропозиція її не пов'язує. Як бачимо легітимне визначення, як таке в кодексі відсутнє. Договір розглядається як домовленість між сторонами при наявності та настанні певних умов чи обставин. [25, с. 497] М.І. Брагинський зазначає, що порівняльній оцінці піддаються норми, що не можуть бути порівняні за своєю суттю. Підхід французьких законотворців при написанні визначення договору базувався на намаганні надати відповідь на питання «Що є договір?», тоді як німецькі

намагалися розкрити природу укладання договору через питання «Як виникає договір?». [27, с. 148]

Англійське право не містить легального визначення договору як правової категорії. Судова практика та правова доктрина розглядають договір як обіцянку (promise) або кілька обіцянок, за порушення яких право встановлює санкцію, що свідчить про наявність у кредитора права на позов, і сама обіцянка має правовий характер для особи, яка дала її, та створює юридичний обов'язок, робить її боржником. Основний договір містить норми щодо добровільно наданої обіцянки взяти на себе юридичні зобов'язання. Розуміння договору як обіцянки в англійському праві склалося історично: суди визнавали й захищали відносини, за яких одна особа в односторонньому порядку брала на себе обов'язок (обіцяла іншій особі) виконати якісь дії. Якщо надана у такий спосіб одностороння обіцянка порушувалась, то особі, на чию користь вона була зроблена, надавався захист у вигляді спеціального позову (assumption). Однак цей захист надавався лише в обмежених випадках і, безумовно, у такому вигляді цей інститут не мав перспектив розвитку. Англійське право в процесі свого історичного розвитку розробило унікальну концепцію договору, порівняти яку із аналогією поняття договір в країнах континентальної Європи вкрай важко. Враховуючи відсутність кодифіції та систематизації договірного права Англії, всі його інститути розвивались в процесі розвитку судової практики, за відсутності легального визначення договору як правової категорії. [28, с. 353].

Англійська теорія договору в модернізованому вигляді застосовується і в США, однак тут до неї додається як обов'язковий елемент поняття угоди, погодження волі кількох (двох) сторін. У правовій доктрині США єдиного поняття договору також немає, часом його тлумачення суттєво відрізняються. Зокрема договором вважається обіцянка (кілька обіцянок), за порушення якої закон передбачає санкції чи виконання якої закон визнає обов'язковим. За американською теорією, без обіцянки немає і не може бути договору; взаємні дії без обміну обіцянками не є договором. Обіцянкою є прийняття на себе

обов'язку вчинити певні дії чи утриматися від вчинення певних дій у майбутньому. Сутність договору полягає в тому, що обіцянка однієї сторони спонукає іншу сторону надати зустрічну обіцянку. Реальний обмін товарів за гроші, наприклад, не є договором у його повному розумінні, оскільки в ньому немає обіцянки [28, с. 355].

Тлумачення договору, надане в ЄТК, дещо відрізняється від родового поняття договору в загальному праві. У ст. 1-201 ЄТК договір визначається як правове зобов'язання в цілому, яке виникає з угоди сторін відповідно до самого ЄТК та інших належних до застосування норм права. Відповідні тлумачення договору закріплено також у цивільних кодексах тих штатів, у яких вони існують. [29]

Цивільний кодекс РФ визначає договір як угоду двох або декількох осіб про встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. [30] Визначення договору, запропоноване Г.Ф. Шершеневичем, співпадає з формулюванням яке подано у Цивільному кодексі РФ. Визнаючи договір угодою двох або кількох осіб про виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин, О.С. Іоффе разом з тим зазначав: "Іноді під договором розуміється саме зобов'язання, виникає з такої угоди, а в деяких випадках цей термін позначає документ, що фіксує акт виникнення зобов'язань з волі всіх його учасників". [31, с. 26]

Є лаконічною точка зору Чан Куй Тоана щодо приватно-правового направлення договору: «У ринковому господарстві договір стає одним із способів регулювання економічних взаємозв'язків, так як їх учасники на свій розсуд визначають напрями та порядок використання належного їм майна. В якості товаровиробників учасники самостійно організують виробництво і збут своєї продукції шляхом укладення та виконання договорів зі своїми контрагентами, тим самим визначаючи характер і зміст відносин, що складають економічний оборот. Адже умови договору в більшості випадків формуються сторонами самостійно і відображають баланс їхніх приватних інтересів, що враховують конкретну економічну ситуацію» [17, с. 18]. На нашу думку є деякі

вади такого підходу до вивчення правової природи договору: схильність до угодницької теорії не враховує положення сформульовані законодавством будь-якої країни щодо загальних вимог, яким має відповідати господарський договір: форма, зміст тощо. Крім того, аналізуючи договір в економічних відносинах, Чан Куй Тоан не звертає уваги на той факт, що особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, має відмінну право- та дієздатність, ніж фізична особа. За законодавством багатьох країн світу особа, що провадить господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію має пройти процедуру легітимації: зареєструватися в спеціалізованих органах, що здійснюють державне регулювання підприємницької (торгової) діяльності, внесена до спеціального реєстру (торгового реєстру) та, у разі необхідності, отримує документ, що підтверджує її право на заняття такою діяльністю тощо. Вище перелічені критерії не є вичерпними та обумовлюють публічно-правову направленість договору.

В.С. Мілаш виділяє 6 ознак, які формують публічно-правовий порядок ринкового обміну товарів: легітимація; зміст господарських договорів; обов'язки сторін одних господарських договорів щодо укладання інших господарських договорів; порядок укладання господарських договорів; обов'язковість якісних характеристик об'єктів, які набувають товарної форми; загальний обсяг реалізації окремих товарів (квотування) тощо. [32, с.256] Вона приєднується до групи науковців, які розглядають господарський договір як самостійну господарсько-правову категорію, що співвідноситься з категорією «договір» як загальне й особливе. На її думку господарський договір є одночасно актом згоди сторін щодо встановлення (зміни, припинення) їх взаємних прав та обов'язків у межах господарського обороту, так і актом згоди з висунутими законодавцем імперативними вимогами, спрямованими на підтримання суспільного господарського порядку, тобто одним із засобів реалізації правової політики в цій галузі. [32, с. 256]

Категорія «інтерес» являється однією з фундаментальних категорій теоретичного державо- та правоведення. Від розуміння її змісту залежить

інтерпретація всіх соціальних явищ, в тому числі пов'язаних з феноменом держави. Буде доцільно процитувати А.Г. Здравомислова, який відмітив, що «категорія інтересу вироблена в історії соціальної думки для позначення реальних причин суспільних та індивідуальних дій». [33, с. 8]

Слово інтерес походить від латинського «interest», що означає «має значення, є важливим». Словники містять різні значення дефініції «інтерес»:

- вигода чи користь окремої особи або певної сукупності осіб; [34, с. 199]

- увага, цікавість, значимість, користь, вигода, прибуток; [35, с. 146]

- психологічна риса особистості, що виявляється у скерованості людини на задоволення певних потреб і в основі якої лежать матеріальні й духовні потреби;

- спосіб відношення соціального суб'єкта до необхідних умов існування і розвитку його, що виражається у прагненні створювати і використовувати ці умови;

- інтерес (майновий) – майно, що є об'єктом страхування, право на нього або зобов'язання щодо нього, тобто все те, що може бути предметом завдання матеріальної шкоди страхувальникові або в зв'язку з чим може виникнути відповідальність страховика перед третіми особами. [36, с. 232]

Великий енциклопедичний словник дає тлумачення інтересу з огляду на види, які існують:

- соціальний: дійсна причина соціальних дій, що лежить в основі безпосередніх спонукань – мотивів, ідей тощо, індивідів, що беруть в ньому участь, соціальних груп, класів;

- економічний: економічне відношення суспільства, при якому всі матеріальні класові інтереси являються первинними;

- психологічний: відношення особистості до предмета, як до чогось цінного.[37, с. 495]

На думку О.М. Вінник інтерес в його правовому аспекті проявляється відповідно в правотворчій, правозастосовній, правозахисній діяльності, всіх

рівнів (від загальнодержавного до локального) і забезпечує встановлення нових, зміну чи припинення існуючих правовідносин, відновлення порушених прав та законних інтересів, а також вжиття превентивних заходів щодо запобігання в подальшому подібним порушенням. [38, с. 56]

Перша спроба пояснити суспільне життя за допомогою інтересів зроблена в 18 столітті французькими матеріалістами. В інтересах вони вбачали реальну основу моральності, політики, суспільного устрою в цілому. «Якщо фізичний світ, – писав Гельвецій, – підпорядкований закону руху, то світ духовний не менш підпорядковано закону інтересу». При цьому соціальний інтерес розглядався як проста сума індивідуальних інтересів. Матеріалісти вважали, що синхронність інтересів повинна базуватися на приватному інтересі, що поведінка людини буде доброзичливою тільки тоді, коли вона бачить в цьому вигоду. Головним засобом вирішення задачі гармонійного поєднання приватних та суспільних інтересів є розумне законодавство, покликане стати дійсним втіленням загальної волі. Головною панацеєю від всіх бід вони бачили в законах, складених з врахуванням і в строгій відповідності з природною сутністю людини, а коріння зла – у браку мудрості та гуманності государя, у темряві та неосвіченості законодавців, «які завжди приватний інтерес протиставляли загальному (суспільному)». [39, с. 47, 64] В працях Г.Гегеля інтерес суспільного життя відображений, як «аналіз історії переконує нас в тому, що дії людей впливають із їх потреб, їх пристрасті, їх інтересів... інтереси це ще і реальна причина соціальних дій, подій, ідей, що приймають участь в цих діях індивідів, соціальних груп, класів». В цивільному суспільстві, на думку філософа, стикаються між собою індивідуальний та особливий загальний інтерес, з одного боку, та всезагальні установлення держави, в яких виражається загальний інтерес, з іншого. Таке зіткнення призводить до гармонійної єдності, завдяки державі, яка являє собою втілення ідеї свободи, «земнобожесної сутності» в силу того, що воно є тотожністю одиничних, особливих та загальних інтересів. [41, с. 213]

Серед найвідоміших поглядів на розмежування приватного та публічного права можна виділити: матеріальну теорію, теорію К.Д. Кавеліна і Д.І. Меєра, теорію інтересу Р. Ієринга, теорію Н.М. Корчунова [42, с. 168–178], теорію суб'єкта Бірлінга, формальну теорію Тона, теорію санкцій Дюгі, теорію складу правовідносин Г.Ф. Шершеневича, теорію юридичної централізації та децентралізації Покровського та теорію відокремленості правопорядку Штамmlера. Найбільшу кількість прихильників мають теорія Р. Ієринга та І.А.Покровського. Р. Ієринг відокремлював публічне та приватне права на підставі відмінності між приватними та публічними інтересами. Однак, не враховував тієї обставини, що як у публічних, так і у приватних правовідносинах можуть бути реалізовані одночасно як публічні, так і приватні інтереси, але на різних рівнях. [43, с. 401–413] І.А. Покровський виокремлював два способи впливу на відносини: 1) юридичної централізації, що притаманна публічному праву, і 2) юридичної децентралізації, яка є характерною для приватного права. [44, с. 37–48]

К.Д. Кавелін визначав приватні юридичні відносини як «то, котрого роль и влияние ограничивается лишь лицами, принимающими в нем непосредственное участие... публичными, напротив, должны быть признаны те юридические отношения, которые по своему значению, влиянию в обществе выходят болем или менее за пределы частного интереса». [45, с. 438]

Ідея Г.Ф. Шершеневича відображається у твердженні, що кожне юридичне відношення виникає з приводу відомого інтересу, що переслідується членами суспільства. Об'єктом юридичного відношення є засіб здійснення інтересу. Такими засобами є: а) речі, як частина зовнішнього світу; б) дії інших осіб. [46, с. 57] А.Х. Агеев вважає, що в основу розмежування приватного та публічного права покладений сам спосіб регулювання та побудови правовідносин. Продовжуючи лінію викладену в трудах І.А. Покровського [44, с.38] та Б.Б. Черепакіна [47, с. 120], він характеризує публічне право через застосування методу субординації (централізації), норми якого носять строго примусовий характер, а приватне право, навпаки, через координацію

(децентралізацію) регулювання відносин, норми якого носять диспозитивний характер. І одночасно зазначає, що є невірним припускати, що в публічному праві використовуються виключно імперативні витоки (начала), а в приватному виключно диспозитивні. А.Х. Агеев схиляючись до точки зору Ю.С. Гамброва зазначає, що примусові (імперативні) та диспозитивні норми не складають монополії ані приватного, ані публічного права [48, с. 42–43], і мова йде про взаємопроникнення начал характерних для однієї сфери права, в протилежну правову область.[49, с. 14, 19–20]

Ю.А. Тихомиров запропонував загальнотеоретичне поняття «публічний інтерес», інтерес як офіційно визнаний державою та забезпечений правом інтерес соціальної спільності, задоволення якого слугує пріоритетною умовою та гарантом її існування та розвитку, яка заслуговує уваги та може являтися базовим для визначення галузевих визначень, але з врахуванням його коректування пристосовуючи до специфіки самотійної галузі. [50, с. 6] Приватне право можна визначити як сукупність норм, що регулюють суспільні відносини (діяльність), у яких реалізується приватний інтерес або виникає необхідність його охорони. Публічне право – це сукупність норм, що регулюють суспільні відносини (діяльність), у яких реалізується публічний інтерес або виникає необхідність його охорони. [51, с. 8, 59, 76]

Диференціація права на приватне та публічне являється загальновизнаною в системі романо-германського права. В англійській правовій системі загального права такий поділ відсутній. В умовах глобалізації економіки, розвитку цивілізації поділ системи права на приватне та публічне умовним стає умовним. Погодимося з думкою О. Ковальського, що сучасний загальнотеоретичний аналіз економічної функції права має відійти від традиційних застарілих схем розгляду права або як продукту діяльності держави, або як надбудови над економічною системою суспільства, яка повністю їй підлегла. [52, с. 119] Поділ системи права на галузі за критерієм правовий режим дозволяє виділити загальновідомі галузі права: фундаментальні, профілюючі та комплексні. Зауважимо, перелік галузей не є

постійним, оскільки визначити його неможливо з об'єктивних причин – через розвиток права, його динамічний характер, зумовлений цивілізаційними процесами. При цьому, комплексні галузі права є найбільш динамічними і дозволяють поєднують у собі як публічно-правові інститути, так і приватно-правові.

Відповідно до методологічних положень економічної теорії права господарське законодавство має розглядатися як інститут в економічній системі, що більш або менш результативно стимулює господарюючих агентів ефективно використовувати обмежені та економічно цінні ресурси. [54, с. 168] Приєднуючись до думки В.К. Мамутова та вчених, які вважають господарське право самостійною галуззю права, підкреслимо, що для змісту норм господарського права характерне поєднання публічно-правового та приватноправового характеру. Така відмінність норм носить евристичний, науково-класифікаційний характер, що не є відображенням галузевої структури системи права і законодавства. При цьому дискусійне саме поняття приватного права в застосуванні до економічних реалій, бо право, забезпечуючи поєднання публічних і приватних інтересів, саме виступає у багатьох випадках в ролі публічного інтересу. Г.Л. Знаменський серед історичних витоків формування господарського права виділяє дифузію публічних та приватних норм: «комерціалізація економічних відносин, проникнення в них публічних початків знаходять своє відображення в законодавстві 19 ст.: для регулювання економічних відносин поряд з цивільними кодексами почали з'являтися торгові» [54, с. 16] На підтвердження зазначеної позиції В.К. Мамутов підкреслює: «Закон, як такий, встановлений державою, є категорія публічна, якого б роду відносини їм не регулювалися. Він може регулювати приватні відносини, але сам він від цього не втрачає якості публічності. Навпаки, регулюючи приватні відносини, він тим самим робить їх предметом публічного інтересу, свідчить, що вони представляють і публічний інтерес, не байдужі для суспільства. Приватним правом можна вважати будь-які права та обов'язки, передбачені не законом, а договором громадян, приватних осіб». [2, с. 10]

В інноваційній сфері О.Е. Сімсон виявляє наявну розбудову інноваційних відносин держави та суб'єктів приватного права на принципі балансу публічних і приватних інтересів. До головних публічних інтересів, вона відносить: активізацію інноваційних перетворень в господарській сфері, модернізацію національних виробництв, залучення інтелектуального потенціалу країни, належну оцінку знань як ключового ресурсу інноваційних змін, створення ринку інновацій. Приватні інтереси підприємців-інноваторів полягають у досягненні конкурентних переваг на внутрішньому та міжнародному ринку інтелектуальної продукції та отриманні прибутків від її використання. [55, с. 103–104]

На нашу думку, до публічних інтересів сфери трансферу технологій відносяться:

- на *макрорівні*: економічна безпека держави, яка полягає в: недопущенні продажу за кордон технологій подвійного значення, недопущенні потрапляння на територію України застарілих технологій¹; стимулювання створення та розвитку технологічних та наукоємних виробництв, збільшення експорту інноваційного продукту;

- на *мікрорівні*: розробка та впровадження методів податкового стимулювання наукоємних галузей господарювання (видів економічної діяльності).

Приватний інтерес суб'єкта господарювання інноваційної моделі економіки виражається в:

¹ У разі потрапляння на територію України застарілої технології створюється подвійний негативний ефект: 1) Технологія не дозволяє розвиватися вітчизняним виробництва через суттєвий вплив на вартість продукції, яка за допомогою неї виробляється; 2) За користування технологією, наприклад на підставі ліцензійного договору, сплачуються кошти. У разі, якщо буде використовуватися національна технологія зазначені кошти будуть йти на вдосконалення вітчизняного виробництва і залишатися на території України.

- отриманні максимального рівня прибутку за рахунок мінімальної кількості використаних ресурсів досягається через інтенсивний процес виробництва, в основу якого покладено технологію;

- упевненості правової охорони та захисту об'єктів інтелектуальної власності, що є основою технології, та технології як такої. [56, с. 84]

Еволюція трансферу технологій в Україні можлива лише за рахунок паритету приватного та публічних інтересів. На виконання вектору зближення осіб публічних та приватних інтересів 19 січня 2010 р. було підписано Меморандум Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій державними та недержавними суб'єктами трансферу технологій. Головним завданням меморандуму є розповсюдження ідеї трансферу технологій, як важливого фактору формування інноваційного середовища. [57] Та в 2017 р. зміст такого меморандуму виявився застарілим. Світові тенденції вимагають від України: створення центрів трансферу технологій, проведення моніторингу об'єктів інтелектуальної власності з метою пошуку таких, комерціалізація яких принесе прибуток тощо. [14] Унаслідок непослідовності у проведенні та низької ефективності державної науково-технічної та інноваційної політики спостерігаються тенденція щодо подальшого відставання України у технологічному розвитку від розвинутих країн світу. Зменшується кількість інноваційно активних підприємств, гальмується розвиток високотехнологічних галузей промисловості. Це призводить до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки. Серед досягнень 2025 року зазначається збільшення у 5-7 разів обсягу експорту високотехнологічної продукції та технологій. На підтримку відсутності розвитку трансферу технологій у сфері державно-приватного партнерства зазначимо положення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки, в яких зазначена відсутність у однойменному законі положень розмежування сфер застосування державно-приватного партнерства. [58]

Передумовами розвитку господарських договірних відносин завжди передують поживавлення економічних процесів, виникнення нових суспільних

правовідносин базисом яких є поєднання публічного та приватного інтересу. Характерною рисою зазначених різновидів суспільств є знання та технологія. Являючись основою розвитку економіки та вбираючи в себе функції і роль товару технологія потребує захисту як на рівні держави, так і на рівні договору – саморегульованої системи. Особливістю договору у сфері трансферу технологій є те, що його предметом виступає складний об'єкт, а права та обов'язки сторін мають бути враховані не тільки на рівні захисту інтересів господарювання та приватного капіталу, а й з урахуванням захисту публічних інтересів держави та суспільства. Крім того, враховуючи подвійну природу використання технології, можливість її імпорту/експорту з/на митної території країни може погоджуватися із спеціальними органами державної влади.

Для виявлення особливостей різних видів договорів дослідження має відбуватися з врахуванням як економічних, так і юридичних ознак. На думку В.С. Мілаш метою договорів державно-приватного партнерства є взаємодія суб'єктів організаційно-господарських повноважень та суб'єктів господарювання на принципах узгодження публічних та приватних інтересів. Публічним інтересом, який реалізується в цих договорах, є організація виробничої діяльності суб'єкта господарювання економічно найдоцільнішим, раціональним та екологічно безпечним засобом, який дозволяє забезпечити не тільки отримання прибутку, а й досягнення певних соціально-економічних результатів. [59, с. 28] На думку О.Е. Сімсон, саме держава, керуючись метою інноваційного напрямку розвитку, стає основним ініціатором відповідних економічних процесів і суспільних відносин, та активізує недостатній приватний інтерес, стимулює підприємницьку ініціативу в нематеріальній сфері. [60, с. 116-120]

Дослідження державно-приватного партнерства проводилися як національним, так і закордонними вченими. О.М. Вінник [61], І.В. Запатрина [62], А.А. Єфремов [63] та інші присвятили свої праці вивченню правового регулювання державно-приватного партнерства, його ролі, значенню та сучасному стану в Україні та світі. Праці щодо правового визначення

інноваційної діяльності (Ю.Є. Атаманова) [64], принципів та інструментів державної інноваційної політики, інноваційного розвитку соціально-економічних систем, правового та економічного розвитку трансферу технологій в національному та міжнародному масштабах стали основою дослідження.

Дії щодо поєднання приватного та публічного інтересів та стимулювання розвитку трансферу технологій підлягають реалізації в рамках інституту державно-приватного партнерства. Поняття державно-приватного партнерства з'явилося в Україні порівняно недавно: перший нормативний акт – однойменний закон України був прийнятий в 2010 році.[65] Відповідно до ст. 1, державно-приватне партнерство – співробітництво між державою Україна, АРК, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому законодавством. До ознак державно-приватного партнерства належать: забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера; довготривалість відносин; передачі приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства; внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством. Виходячи з постановки проблеми та світових реалій цілком логічно, що до сфер державно-приватного партнерства має бути включено трансфер технологій. Проте, законодавець проігнорував цю сферу діяльності: ст. 4 «Сфери застосування державно-приватного партнерства» Закону України «Про державно-приватне партнерство» не містить поняття ані трансферу технологій, ані інноваційної діяльності.

Сенсом поєднання інтересів суб'єктів публічного та приватного права в процесі правового регулювання є спроба формування у носіїв приватного права таких інтересів, які б відповідали інтересам всього суспільства. При цьому

необхідно враховувати, що інтерес направлений на отримання благ, тому законодавцю необхідно прямувати до того, щоб дотримання публічних інтересів було б вигідно кожному носію приватного інтересу. Засобами досягнення цієї гармонії можуть виступати обмеження проявів приватних інтересів, що не відповідають інтересам суспільства та держави, побудова ієрархії інтересів саме на етапі правотворення. Правове регулювання як спосіб впливу на соціальні зв'язки, що відображає відповідну волю держави, само по собі призводить о публічного ефекту в структуруванні та впорядкуванні різних за своєю природою суспільних відносин, в тому числі, що мають приватну сутність. Поряд з цим спостерігається дифузія приватних відносин у публічно-правову сферу. Основною задачею будь-якої правової системи є встановлення оптимального співвідношення приватних та публічних інтересів.

Важливою є точка зору П.В. Воробйова [66], який зазначає, кожна країна має деяку рівноважну траєкторію зростання на яку вона виходить з плином часу. Конвергенція між країнами здійснюється в результаті поступового виходу всіх країн на дану рівноважну траєкторію. При цьому відмінності між країнами на стійкій траєкторії можуть пояснюватися тільки за рахунок різних норм заощадження і темпів зростання населення. При цьому темпи зростання ВВП на душу населення в країні на рівноважній траєкторії будуть визначатися темпами технологічного прогресу. Тому якщо одна країна виходить на рівноважну траєкторію пізніше, ніж інша, то різниця по ВВП на душу населення між країнами буде зберігатися за рахунок технологічного лідерства першої країни. В умовах закритої економіки цей розрив подолати буде неможливо. Однак при відкритій економіці відсталі у технологічному плані країни отримують можливість наздогнати лідерів за рахунок трансферу і дифузії технологій між країнами. В умовах існування міжнародного обміну країни з великою кількістю чинників виробництва (економічні лідери) будуть мати більш високою продуктивністю факторів виробництва і зможуть залучати все нові і нові виробництва з бідніших країн. У підсумку світова економіка буде розшаровуватися на великі агломерації (в багатих країнах) і периферію – бідні

країни. Світовий економічний розвиток носитиме дивергентний характер. Фактори глобалізації сприяють дивергенції країн за рівнем розвитку. При цьому відносно бідні країни потрапляють у пастки сировинної спеціалізації і залежать від динаміки умов торгівлі. [67, с. 433–435] Н.М Мироненко зазначає, що досвід інтеграції науки та виробництва в нашій країні та за кордоном дозволяють зробити висновок, що забезпечити єдину цільову взаємодію всіх учасників інноваційного циклу, що орієнтований на отримання кінцевого результату, можливо при поєднанні організаційно-правової форми та договірних форм з чіткої орієнтацією на програмно-цільові методи планування та управління. [68, с. 93] Крім того, Н.М. Мироненко зазначає, удосконалення договірних відносин має йти по шляху створення системи договорів про взаємодію, спрямованих на досягнення соціально та економічно значущих результатів, опосередковуючи суспільні відносини не тільки в сфері обміну, а й виробництва. [68, с. 97] Б.В. Деревянко, підкреслюючи господарську природу інноваційного договору, стверджує, що він є різновидом інвестиційного договору і визначається як договорів між інвестором, який здійснює діяльність, спрямовану на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок і зумовлює випуск на ринок конкурентоздатних товарів і послуг державою або суб'єктом господарювання України. [69, с. 63]

Підкреслюючи важливість думок В.К. Мамутова щодо поєднання норм публічно-правового та приватноправового характеру та дифузії публічних і приватних норм Г.Л. Знаменського, маємо додати, що поєднання інтересів держави та приватного капіталу дозволяє врахувати всі інтереси з розробки, передачі та впровадженню технології. Реалізація трансферу технологій за межами області господарського права неможлива.

Відповідно до ст. 9 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [70] держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних верств і населення в цілому. Згідно ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями

інноваційної діяльності в Україні» [71] виокремлюють наступні стратегічні пріоритетні напрями на 2011–2021 роки: освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; освоєння нових технологій виробництва металів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій, технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки. З викладеного вище бачимо, що основою пріоритетних напрямів кожної вказаної сфери є технологія.

Водночас, використання виключно державного, або виключно приватного капіталу в зазначених сферах, призведе до зменшення обсягів виробництва, неможливості виділення коштів на наукові дослідження та розробки. Вважаємо, що саме пріоритетні напрями інноваційної діяльності мають стати основою ст. 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» [65] та призведуть до підвищення результативності наукових досліджень та розробок, збільшення частки наукових та науково-технічних досліджень, спрямованих на створення нових видів інноваційної продукції, орієнтації національних товаровиробників на створення високотехнологічної конкурентоспроможної та екологічно чистої продукції тощо.

Основою державно-приватного партнерства є договір. О.М. Вінник зазначає, що договір як основна форма опосередкування зв'язків між суб'єктами господарювання відіграє значну роль і при встановленні відносин державно-приватного партнерства. [72, с. 96] Аналізуючи положення Закону України «Про державно-приватне партнерство», приходимо до висновку, що вид договору, його зміст та форма мають обиратися сторонами самостійно,

виходячи із потреб господарської діяльності, в межах сфер, зазначених статтею 4 закону.

Трансфер технологій є складовою частиною інноваційного права. Виходячи з вищевизначеного, поєднання інтересів держави та приватного капіталу дозволяє врахувати всі інтереси щодо розробки, передачі та впровадження технології. За рахунок господарсько-правової спрямованості договорів сфери трансферу технологій забезпечується побудова сталої інноваційної моделі розвитку України.

На підтримку зазначеної думки наведемо такі приклади. В США, де державно-приватне партнерство отримало найбільше розповсюдження уряд розробив та впровадив програми взаємодії технічного навчання та дослідження, інтеграції федеральних лабораторій, університетів, промислових консорціумів в єдиний інноваційний цикл. Вдосконалення механізмів державно-приватного партнерства в інноваційній сфері розглядається в США як один з найефективніших механізмів здійснення національних ідей. [73, с. 65–66] В країнах західної Європи уряди створюють інноваційну інфраструктуру, елементами якої є наукові парки, кластерні проекти, регіональні центри комерційної реалізації винаходів. На відміну від США та країн Західної Європи основою державно-приватного партнерства є приватна фінансова ініціатива. В її основу покладено будівництво. Приватний капітал будує об'єкти з використанням власних ресурсів, а потім експлуатує їх на протязі певного відрізка часу, отримуючи від цього дохід. Дохід може бути безпосередньо від експлуатації, або у вигляді платежів від держави. Прикладом державно-приватного партнерства Японії є створення асоційованих комерційних компаній для сприяння комерціалізації університетських результатів та розробок. [74]

У висновку центру політико-правових реформ щодо сфери публічно-правових відносин, що підготовлений відповідно до листа Голови Вищого адміністративного суду від 2 квітня 2008 р. № 536/7/13–08 виділяють наступні ознаки публічно-правових відносин: 1) ці відносини пов'язані з виконанням державою чи територіальними громадами своїх публічних функцій, зокрема

щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; 2) у цих відносинах домінує публічно-правовий інтерес (прагнення забезпечити блага, які мають загальносуспільну увагу); 3) урегульовані нормами публічного права. Додатковими ознаками публічно-правових відносин, тобто такими, що проявляються не в усіх публічно-правових відносинах можна назвати: 1) участь у цих відносинах суб'єкта, який наділений публічно-владними повноваженнями; 2) можливість суб'єкта владних повноважень, здійснюючи свої повноваження, вирішувати питання про свободи, права, інтереси та обов'язки іншої особи, яка бере участь у правовідносинах; 3) обов'язок суб'єкта владних повноважень межами, підставами та способом реалізації повноважень, що визначені законом. Не є публічно-правовими відносини, у яких орган влади вступає з метою задоволення власних потреб та інтересів як юридична особа, а не суб'єкт, що наділений публічно-владними повноваженнями (наприклад, оплата послуг щодо прибирання, опалення приміщення тощо). У цих відносинах він реалізує свою цивільну правосуб'єктність. О.Е. Сімсон справедливо зазначає, що створення моделі інноваційних правовідносин можливо за рахунок гармонійного поєднання публічних і приватних інтересів. Головні публічні інтереси – це активізація інноваційних перетворень в господарській сфері, модернізація національних виробництв, залучення інтелектуального потенціалу країни, належна оцінка знань як ключового ресурсу інноваційних змін, створення ринку інновацій. Приватні інтереси підприємців-інноваторів полягають у досягненні конкурентних переваг на внутрішньому та міжнародному ринках інтелектуальної продукції та отриманні прибутків від її використання. Таким чином, наявна взаємна заінтересованість держави та суб'єктів приватного права у розвитку інноваційних відносин, а тому й система їх правового регулювання має будуватися на принципах балансу публічних і приватних інтересів. До публічних відносин також можна віднести: формування інноваційної політики і державного регулювання інноваційної діяльності (принципи, форми, методи, механізми і органи), реформування відносин власності в інтелектуальній сфері в бік її

роздержавлення і приватизації тощо. До приватних відносин належать відносини між суб'єктами інноваційної діяльності щодо передачі (використання, реалізації) об'єктів інновацій у підприємницькій сфері з метою одержання прибутку (доходу) на базі цивільно-правових і господарських угод. [76, с. 220]

1.2 Правова природа та поняття технології

Передача (трансфер) технологій є лакмусовим папірцем розвитку економіки країни: якщо держава забезпечує експорт інших, ніж сировина, товарів за кордон, - її економіка може розраховувати на стабільне економічне зростання, а громадяни на стабільне збільшення заощаджень.

Порівняємо статистичні дані, що характеризують інноваційний процес, по ЄС та Україні. У ЄС сьогодні на НДДКР витрачається приблизно 3,3 євро з розрахунку на жителя, для порівняння у 2000 році ця цифра становила 1,8 євро. Витрати на НДДКР країн ЄС складають 1,91% від ВВП (2006 р.), США – 1,77%. При цьому частка державних бюджетних витрат і асигнувань на наукові дослідження у ЄС складають 1,47%, у США – 2,51%, у Японії – 1,83 %, у Росії – 1,14%. Частка урядових досліджень у загальному числі досліджень (2006 р.) в Європі є неоднорідною і варіюється від 3,1% (Ірландія) до 26,4% (Словенія). У країнах колишнього соцтабору частка урядових досліджень набагато вища, ніж в цілому по Європі. [77] У 2012 році в Україні склалася наступна структура фінансування інновацій та розвитку суб'єктів економіки за джерелами. У підприємницькому секторі з усіх коштів, витрачених на фінансування 56% становили державні кошти, 37% – власні, 7% – закордонні джерела. У державному секторі 83% припадало на державні кошти, 12% – на кошти підприємців, 4% – закордонні кошти. Наукові дослідження в секторі вищої освіти фінансувалися за рахунок державних джерел на 62%, підприємницького сектора – на 29%, власних коштів – на 6%, зарубіжних джерел – на 3%. Дані показують, що в Україні переважає фінансування НДДКР за рахунок

державних коштів, потім йдуть кошти підприємницького сектора і зарубіжні засоби. Основна частина наукових досліджень і розроблень здійснюється державними органами і фінансується з бюджету, а приватний сектор і система вищої освіти залишаються на другорядних позиціях. [78]

На думку Г. Нагорняк, І. Нагорняк, Ю. Вовка дослідження технічних та технологічних виробництв України показує, що йде стагнація застарілого виробничого апарату, повільні темпи його оновлення. Зношування основних виробничих фондів промисловості становить 65%. Відсутня зацікавленість керівників підприємств і організацій в інноваційному розвитку, відсутня проблема механізму ефективного просування інновацій у виробництво, інфраструктури управління інноваційним розвитком та невирішеністю низки організаційно-економічних проблем інноваційного розвитку на державному рівні. [79]

Шлях формування та розвитку трансферу технологій пройшли розвинуті країни світу – США, Німеччина, Японія, Китай, Іспанія². Наведемо деякі цифри: річний дохід від експорту ліцензій і патентів США, які контролюють 43% наукомісткої продукції у світі, оцінюється в 960 млрд. дол. США, у Німеччині це 520 млрд. дол.США, Японії – 400 млрд.дол.США, Росії – 1,7 млрд. дол.США, Білорусі – 300 млн. дол. Якщо перерахувати ці цифри на душу населення, то дохід від експорту ліцензій і патентів відповідно складає в Німеччині 6100 дол. США на людину, в США – 3200 дол. США, Японії – 3100 дол. США, Росії від 7 до 50 дол. США, а в Білорусі – 30 дол. США. Можна взяти кількість технологій, розроблених в конкретній країні за 10, скажімо, років, і підрахувати, скільки з них мали комерційний успіх. У США ця цифра

² До кінця 1998 р. Китай імпортував 28670 проектів на загальну суму - 116 940 000 000 доларів США. У 1998 р. 6254 контракту імпорту технології були підписані на загальну суму 16.38 мільярдів доларів США. На сьогодні Китай є однією з високо розвинутих країн світу. В Іспанії відповідно до Декрету 2343/73 від 21 вересня 1973 компетентні органи повинні бути докладно ознайомлені зі змістом закупуваної технології.

складе близько 30%, в Європі - в середньому 20%, в державах СНД - близько 3%. В Україні зазначені розрахунки не проводяться і тому зробити порівняння неможливо. За непрямыми факторами: висококваліфікованою робочою силою, досвідченим професорсько-викладацьким складом за технічними напрямками підготовки, наявністю високотехнологічних галузей (судно- та літакобудування), Україна має потужний технологічний потенціал розвитку трансферу технологій. Вкрай необхідно усвідомлювати, що розвиток економіки, збільшення ВВП, ВВП на пряму залежать від вектору розвитку держави. Для чинного законодавства у сфері трансферу технологій характерна відсутність єдиного підходу до визначення технології, її складових частин, правового режиму тощо.

Поняття правового регулювання технології в Україні та світі досліджували такі вчені як: Ю.Є. Атаманова [64], Л. Вестфал [80], І.Н. Герчикова [81], О.М. Давидюк [82, 83], В.А. Дозорцев [84], К. Дольмен [80], Ю.М. Капіца [85,86], О. Клементс [87], О.П. Сергєєв [88]. На сьогоднішній день серед вчених світу відсутній уніфікований підхід до визначення дефініції «технологія», саме тому це питання потребує детального аналізу.

Основою трансферу технологій є, безпосередньо, сама технологія. Вона як об'єкт правової охорони з'явилась в національному законодавстві порівняно недавно: 14.09.2006 р. було прийнято Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». [16] Відповідно до першої редакції закону, технологія – це результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Відповідно у Законі про трансфер в редакції 2012 р. технологія – результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Крім того, змінено поняття об'єкта

технології. Так, в редакції Закону про трансфер від 2006 р. об'єктом технології: являються наукові та науково-технічні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці, ноу-хау або їх сукупність), в яких відображено перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції. В чинній редакції Закону про трансфер (від 2012 р.) об'єкт технології – це наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг.

Враховуючи, що право як система нормативних, загальнообов'язкових приписів являється найважливішим соціальним регулятором, воно «делает предметом своего внимания адекватное тому или иному времени отношения людей».[89, с. 5] Закон – це живий організм, є цілком природнім зміна його до вимог сьогодення. Історично, прийняття Закону про трансфер технологій було дискусійним та пов'язаним із спорами щодо його основних положень. [85, с.155-156]. Проаналізувати зміни внесені в 2012 р. до Закону про трансфер необхідно з позиції покращення інвестиційного клімату та розвитку наукоємних галузей виробництва, і на виконання Постанови КМУ від 17.05.2012 р. № 397 «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2012-2016 роки» (є чинною) [90] та Розпорядження КМУ від 10.09.2012 р. № 691–р «Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері» [91]. Відповідно до яких сформульовано та досліджено причини відставання національної економіки від економік розвинутих країн світу за рівнем технологічного розвитку та продуктивністю виробництва. На думку Уряду зазначена проблема може бути вирішена саме за рахунок стимулювання інноваційної сфери держави, через визначення принципів та механізму

публічно-приватного партнерства, пожвавлення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, комерціалізацію науково-технічних розробок тощо.

Крім визначення технології, що міститься в Законі, підзаконні нормативно-правових акти містять інші, чинні на цей час, дефініції технології. Отже, технологія – це:

- спеціальна інформація у формі технічних даних або технічної допомоги (за винятком загальнодоступної, «фундаментальних наукових досліджень», або мінімальної інформації, необхідної для подання заявки на патент), яка необхідна для розроблення, виробництва і використання матеріалів та обладнання; [92]

- спеціальна інформація, необхідна для «розроблення», «виробництва» або «використання» виробів. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги; [93]

- спеціальна інформація, необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги. Технічні примітки. 1. Технічні дані – світлокопії, плани, діаграми, моделі, формули, таблиці, інструкції, викладені на папері або записані на носіях або пристроях таких, як диск, стрічка, постійний запам'ятовуючий пристрій чи будь-який інший матеріальний носій інформації. 2. Технічна допомога – проведення інструктажів, підвищення кваліфікації, навчання, освоєння методів роботи, надання консультацій. Технічна допомога може включати передачу технічних даних. [94]

- інформація (за винятком інформації, надрукованої у пресі) у будь-якому вигляді (включаючи зразки матеріалів та обладнання, а також відомості, що передаються під час навчання фахівців), яка може бути використана для розробки, виробництва або використання товарів, що стосуються ядерної діяльності. [95]

- організаційно-розпорядчий документ, що передбачає, якими засобами і в якому порядку повинні бути ті чи інші дії. [96]

В підзаконних нормативно-правових актах тлумачення технології здійснюється через використання поняття інформація або спеціальна інформація. Крім того до складу, крім інформації, включаються специфічні об'єкти: технічні дані, інструктаж, організаційно-розпорядчі документи.

Зазначена вище множинність тлумачення терміну «технологія» свідчить про 1) відсутність комплексного підходу застосування поняття «технологія», 2) заважає суб'єктові господарювання збільшувати обсяги виробництва в цьому напрямі, а отже, і 3) перешкоджає нарощуванню темпів зростання економічних відносин і утворенню ринку технологій. Проаналізуємо походження поняття технологія та тлумачення зазначеної дефініції в працях вчених, закордонному та міжнародному законодавстві.

Слово технологія походить від латинського «techne» – ремесло, майстерність та «logos» – наука. В. Даль підходить до визначення технології як до «... заводської та ремесленої творчості, знань, вмінь, прийомів роботи та додатків до справи». [97, с. 404] На думку С.І. Ожегова технологія є сукупністю виробничих методів та процесів у певній галузі виробництва, а також науковий опис способів виробництва. [98, с. 482] Автори словника іноземних слів розкривають зміст терміну технологія як 1) сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалу або напівфабрикату в процесі виробництва та як 2) наука про способи впливу на сировину, матеріали або напівфабрикати відповідними засобами виробництва. [99, с. 456] Радянський енциклопедичний словник розкриває технологію як «... сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форм сировини, матеріалу або напівфабрикату, що здійснюються в процесі виробництва продукції. Задача технології науки – виявлення фізичних, хімічних, механічних та інших закономірностей з метою визначення та використання на практиці найбільш ефективних та економічних виробничих процесів». [100, с. 851] За думкою економістів К. Дольмена та Л. Вестфала «технологія – це поєднання фізичних процесів, яке перетворює витрати у випуск продукції. [80, с. 13] Крім того, термін технологія тлумачиться як:

«наука або сукупність відомостей про різні фізичні (безпосередньо механічні), хімічні та інші способи обробки (переробки) сировини, полу фабрикатів, виробів. В переносному значенні технологією називають опис зазначених способів у вигляді конструкцій, графічних описів, креслень. Приклад: технологія металів – комплексна наука про способи отримання, обробки та переробки металів». [37, с. 356] О. Клементс визначає поняття технології, як науку, що враховує сукупність виробничих факторів, а саме: фінансових, трудових і матеріальних ресурсів. При цьому автор вважає, більш глибоке знання цих факторів (особливо матеріальних), а також їх рухливих відносин та можливих комбінацій складає поняття «нова технологія». [87, с. 445] Думка авторів словника-довідника з інтелектуальної власності щодо тлумачення технології є тотожною визначенню, яке запропоновано Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (далі – ВОІВ). [102, с. 144] ВОІВ визначає технологію як систематизоване знання про спосіб виробництва продукту або про надання послуг у промисловості, сільському господарстві або торгівлі, незалежно від того в якій формі закріплено це знання: це може бути винахід, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослини або технічна інформація у вигляді певного набору документів, або певний досвід і навички спеціалістів, які здатні створити конструкцію, встановлювати, збирати, обслуговувати або працювати на промисловій установці чи промислового обладнанні, або ж керувати промисловим або торговельним підприємством у процесі виробництва. Слід визначити, що в даному визначенні технологія зводиться до знання. По-перше, знання повинні бути систематизовані, тобто організовані з метою забезпечення, вирішення певної проблеми. По-друге, знання повинні існувати певному місці (закріпленими в письмовому вигляді або існувати як знання однієї людини). По-третє, знання повинні мати мету, тобто мати певне застосування у промисловості, сільському господарстві і торгівлі. [103, с. 52] За визначенням Д. Холлідея технологія відображає знання або інформацію про те, як виконати задачі, вирішити проблеми або виробити товари чи послуги. [104, с. 10] І.Н. Герчикова виділяє наступні види переданої

технології: знання та досвід, втілені у форму винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків та інших охоронюваних об'єктів промислової власності. [81, с. 43] Знання та досвід науково-технічного, виробничого, управлінського, комерційного, фінансового або іншого характеру, що застосовуються в процесі науково-дослідницьких розробок, виготовлення, реалізації та експлуатації конкурентоздатної продукції, що не захищені охоронними документами та не опубліковані повністю або частково. Вони об'єднуються під поняттям ноу-хау. В залежності від змісту ноу-хау може бути конструкторським, технологічним, виробничим, управлінським, комерційним, фінансовим. Характерними рисами ноу-хау є науково-технічна та економічна цінність, практична придатність, відсутність прямого захисту в якості промислової власності, повна або часткова конфіденційність. Ноу-хау надається у вигляді документів (креслень, схем, специфікацій) або у формі безпосереднього виробничого досвіду спеціалістів, які володіють та здатні застосувати досвід у певній сфері.

З погляду інженерної науки технологія розглядається як сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану чи властивості, форми сировини, матеріалів у процесі виробництва. [106, с. 14] В методології ООН технологія існує або в чистому вигляді, охоплюючи методи і техніку виробництва товарів і надання послуг (*dissembled technology*), або як технологія, втілена у машинах, обладнанні, спорудах, цілісних виробничих системах та продукції з високими техніко-економічними параметрами (*embodied technology*). С.Ю. Погуляєв розглядає технологію в двох значення: в *широкому* сенсі як систематизовані знання та досвід організаційного та комерційного характеру, що використовується в сфері управління, організації виробництва та збуту продукції, робіт, послуг; у *вузькому* як систематизовані знання та досвід, що використовуються для застосування відповідного процесу або для надання відповідних послуг. При цьому під систематизованими знаннями та досвідом розуміються результати інтелектуальної власності. [107, с. 7–8, 65] Ю.С.Атаманова визначає технологію в якості кінцевого результату реалізації

інноваційних продуктів поряд з інноваційною продукцією та інноваційним виробництвом. [108, с. 252] Відмінною є позиція О.М. Давидюка, який розглядає технологію як цілісну, інтегративну систему певних елементів, що має відкритий характер, тобто взаємодіє з оточуючим її природним середовищем, складається із сукупності виробничих методів і процесів, наукових знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій, механізми, устаткування, прилади, що функціонально поєднані між собою внутрішніми матеріальними, енергетичними й інформаційними зв'язками, спрямовані на виробництво відповідного продукту (товару) чи надання певної послуги. Науковець підкреслює, що технологія є цілісним об'єктом. В якому цілісність вказує на єдиний об'єкт економічних та суспільних відносин у цілому. [82, с.27–30] При цьому підкреслюється, і не підлягає сумніву, що технологія – синтезований об'єкт права інтелектуальної власності, в основу якого покладено систему окремих базових елементів, що за рахунок спроможності функціонально втілюватись у виробничий процес набуває якостей інноваційного продукту, особливого роду нематеріального активу, об'єкту господарського обороту і дозволяє визначити її як об'єкт господарського-правового регулювання. [83, с. 51–52] Важливе значення має розуміння суті технології А.А. Пиленко. Він зазначав, що головним є індивідуалізація, вираження єдиної технологічної ідеї. А безпосередньо отримання кінцевого результату можливо завдяки втіленню певних принципів. [111, с. 268]

В Міжнародному кодексі поведінки в області передачі технології, який розроблений UNCTAD, надається таке тлумачення: технологія – це систематизовані знання, що використовуються для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу або надання відповідних послуг. При цьому поняття технології розповсюджується на сфери управління, організацію виробництва та збуту та може включати в себе знання та досвід організаційного та комерційного характеру. [112] В «Керівних принципах оцінки угод про передачу технологій» [113] зазначено, що технологія – набір

методів, що складаються з виробничих навичок (зварювання, формування, складання), що вимагають вправності окоміру, умоглядних навичок (знання та інформація), таких як оперативна інформація, конструювання, будівництво, виробництво, технічне обслуговування. Високою технологією, відповідно до Рекомендаційного законодавчого акту про захист високих технологій, що прийнятий постановою від 17.02.1996 р. № 7 10–ї Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співтовариства Незалежних Держав, є сукупність нових можливостей інформації, знань, досвіду, матеріальних засобів при створенні, розробці, виробництві нової конкурентоздатної продукції і процесів у народному господарстві для оволодіння перспективними факторами успіху. [114]

Отже, думка вчених частково відображена в міжнародних актах. Що стосується зарубіжного законодавства, то тут країни поділяються на декілька груп: ті, національне законодавство яких оперує поняттям «технологія», та ті, які пояснюють цю дефініцію через вичерпний перелік угод з трансферу технології.

В Російській Федерації (далі – РФ) єдиною технологією визнається виражений в об'єктивній формі результат науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки, програми для ЕОМ або інші результати інтелектуальної діяльності, що підлягають правовій охороні, і може служити технологічною основою певної практичної діяльності в цивільній або військовій сфері (єдина технологія). До складу єдиної технології можуть входити також результати інтелектуальної діяльності, що не підлягають правовій охороні, в тому числі технічні дані, інша інформація. Виключні права на результати інтелектуальної діяльності, які входять до складу єдиної технології, визнаються і підлягають захисту відповідно до правил Цивільного кодексу РФ. Право використовувати результати інтелектуальної діяльності в складі єдиної технології як в складі складного об'єкта належить особі, яка організувала створення єдиної технології (право на технологію) на підставі договорів з власниками виключних прав на

результати інтелектуальної діяльності, що входять до складу єдиної технології. До складу єдиної технології можуть входити також охоронювані результати інтелектуальної діяльності, створені самою особою, що організувала її створення. Зазначимо, що це визначення розповсюджується лише на ті технології, які створені повністю або частково за рахунок бюджетних коштів.[30]

Правове регулювання єдиної технології здійснюється як складової частини складного об'єкту. Складний об'єкт в РФ представлений як: кінофільм, театральньо-видовищна вистава, мультимедійних продукт та єдина технологія. Перші три зазначені об'єкти регулюються нормами авторського чи суміжного права. Натомість, єдина технологія являє собою сукупність об'єктів як авторського права (комп'ютерна програма), так і права промислової власності (винахід, корисна модель, промисловий зразок тощо). Не включаються до складу єдиної технології об'єкти індивідуалізації товарів, робіт, послуг та їх виробників, оскільки вони не належать до інтелектуальної власності, а лише прирівняні до результатів інтелектуальної власності.

Відповідно до норм глави 69 та 77 ЦК РФ єдина технологія класифікується за наступними ознаками: – результат науково-технічної діяльності; – вираження результату в об'єктивній формі; – правова охорона результатів науково-технічної діяльності, що є складовими єдиної технології; – результат слугує технологічною основою практичної діяльності для цивільної або військової сфери; – результат утворюється за рахунок або з залученням бюджетних коштів.

В Республіці Білорусь використовуються дефініції «нові технології» та «високі технології». Відповідно до Указу Президента Республіки Білорусь №1 від 03.01.2007 р. нові технології – система виробничих та інших операцій, методів і процесів, що володіє більш високими якісними характеристиками в порівнянні з кращими аналогами, доступними на даному ринку, на певному сегменті ринку або ринкової ніші, для яких ці технології є новими. Високі технології – система виробничих та інших операцій, методів і процесів, що

володіє найвищими якісними показниками в порівнянні з кращими світовими аналогами і задовольняє формування або майбутні потреби людини і суспільства. [115] Основним нормативним актом, що регулює питання набуття майнових прав на результати науково-технічної діяльності і розпорядження цими правами, є Указ Президента Республіки Білорусь від 31 серпня 2009 р. № 432 "Про деякі питання набуття майнових прав на результати науково-технічної діяльності і розпорядження цими правами". [116] Згідно з цим Указом, майнові права на результати науково-технічної діяльності (далі – НТД), створені повністю або частково за рахунок державних коштів, набуває Республіка Білорусь або її адміністративно-територіальна одиниця. Власниками таких прав є державний замовник і (або) виконавець – державна організація.

Придбання майнових прав на результати НТД, здатні до правової охорони як об'єкти права промислової власності, здійснюється відповідно до актів законодавства про право промислової власності.

Відповідно до циркуляра В'єтнаму від 22 січня 1994 р. № 28-ТТ/QLKH Міністерства науки, технології та навколишнього середовища, технологія – це система методів, створених із застосуванням наукових знань, які використовуються для досягнення одного або кількох практичних завдань у виробництві, господарстві, що виражаються у вигляді: об'єктів промислової власності, технічних секретів, технологічних варіантів, технологічних процесів, технічних документацій, технічних даних та інших відомостей; супутні та консультаційні послуги. Вищезазначені методи можуть включати в себе машини, обладнання, що мають технологічний зміст. [117, с. 36]

Відповідно до спеціального закону Мексики про контроль та передачу технологій, а також використання та застосування патентів і товарних знаків, поняття технології розкривається через перелік угод, що можуть бути укладені. До них віднесені угоди, метою яких є надання товарних знаків, патентів, свідоцтв креслень та зразків, фірмових найменувань, надання технічної допомоги, інжинірингових, консультаційних послуг, здійснення контролю,

дозвіл використання об'єктів авторського права, програмного забезпечення. Перелік цих угод – вичерпний. [118, с. 19]

За аналогічним підходом побудована національна система Бразилії щодо передачі технологій. У Постанові про передачу технологій від 11.09.1986 р. наданий вичерпний перелік угод, що можуть бути укладені: ліцензії на використання патенту, товарного знаку, поставка промислової технології, техніко-промислова кооперація, технічні послуги спеціалістів. [119, с. 75]

Отже, зарубіжне законодавство визначає технологію як науково-технічні, виробничі, управлінські, комерційні, фінансові знання та досвід. При цьому під науково-технічними знаннями та досвідом розуміють результати інтелектуальної діяльності людини.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо наступне. За думкою В.А.Дозорцева, термінологія завжди умовна, але термін повинен відповідати декільком умовам. А саме: повинен бути стабільним, стислим, виражати основну направленість існуючого поняття. [120, с. 8] Дефініція «технологія» в національному законодавстві має бути приведена до єдиного знаменника: в спеціальному законі вона має бути викладена більш стисло та з урахуванням основних положень міжнародного законодавства. Необхідно очистити поняття «технологія» від другорядних складових, таких як: спеціалісти, організаційно-розпорядчий документ та інші предмети матеріального світу. Головне в технології - знання, що виражене в результатах науково-технічної діяльності. В свою чергу, зазначені результати є об'єктами інтелектуальної власності. З урахуванням викладеного доктринальне визначення дефініції «технологія» наступне: технологія – це система об'єктів права інтелектуальної власності, побудована за принципами синергетики, результатом існування якої є задоволення приватних інтересів суб'єкта господарювання та публічних інтересів держави. [121, с. 268-269]

За своєю природою технологія є складним об'єктом. Вона, поєднуючи в своєму складі об'єкти інтелектуальної власності, надає світові новий результат,

який не можливо досягнути у разі використання кожного з об'єктів інтелектуальної власності окремо. [122, с. 42]

Г. Хакен, засновник синергетики, мав на увазі необхідність вивчення феномену виникнення нових властивостей у цілого, що складається із взаємодіючих об'єктів. Синергетика покликана забезпечити виключно загальні межі дослідження, евристичний підхід до аналізу складного. Застосування синергетичних моделей до складних систем припускає галузеві наукові дослідження. На думку М.М. Аверченко для складності в будь-якому випадку характерні: 1) збільшення в складній системі (по відношенню з звичайними предметами) кількості елементів (підсистем); 2) надбання системою якостей, що не притаманні її елементам окремо. Складність як поняття, насамперед, характеризується складанням із елементів. Однак, необхідно розрізняти дві модифікації такої складності: адитивна складність – це за сутністю «сумована простота», і неадитивна складність – цілісність. В складній системі здійснюється вихід на новий, вищий рівень організації, а це в свою чергу забезпечує режим єдності взаємопов'язаних частин складної системи. [123, с.10-13]

Перш ніж зазначати роль та функції об'єктів інтелектуальної власності в технології (як системі) необхідно визначити, що являє собою така система. Традиційно система визначається як впорядкована або закономірна сукупність, властивості якої відмінні від властивостей сукупності її частин. [124, с. 98] Тому системою об'єктів технології слід називати не будь-який перелік предметів та явищ, що так чи інакше відношення до сфери трансферу технологій, а тільки такий перелік в якому місце складових частин визначені згідно певної закономірності. Підтримаємо думку, що у складної речі ознака матеріальної єдності заміненена на ознаку єдності господарського призначення. Цей принцип можна застосувати й до технології як об'єкта господарського права – найголовніша мета, яка переслідується суб'єктом господарювання, що має в складі майна новітню технологію: отримання економічного прибутку за рахунок зниження витрат виробництва. [125, с. 86] Склад технології –

сукупність об'єктів інтелектуальної власності. Загальним критерієм належності до технології – є доцільність промислової застосовуваності. При цьому до складу технології залучаються і об'єкти комерційних позначень: торговельні марки та комерційне найменування – з метою реалізації маркетингової функції.

Поняття складності не є новим в світі інтелектуальної власності. Прогрес призводить до ускладнення засобів виробництва, механізмів вироблення товарів, надання послуг. Еволюція суспільних відносин пов'язана із збільшенням складності результатів інтелектуальної діяльності. На думку В.Дозорцева багато об'єктів техніки та творчості мають комплексний, навіть синтетичний характер. Кожен комплексний об'єкт є результатом колективних зусиль, які мають бути направлені та скоординовані. Особливістю охорони такого комплексного об'єкту є те, що під правову охорону підпадають лише його елементи. [120, с. 19] Сучасним українським законодавством поняття складності ілюструється через поняття складної речі. Проте, за своєю юридичною природою технологія, через те, що в її основу покладено результати науково-технічної діяльності, права на об'єкти інтелектуальної власності, не відноситься до речей. Оскільки за змістом ст.ст. 186, 420 ЦК України майнові права на об'єкти інтелектуальної власності відносяться до майна, доцільно розглядати технологію через призму категорії майна і як складову права – об'єкт. Одразу зауважимо, що дискусія щодо складності точиться виключно щодо об'єктів авторського права – творів, і поодинокими є дослідження, які розглядають складність на рівні результатів інтелектуальної власності.

Останнім часом, через розвиток об'єктів права, які поєднують в собі два та більше об'єктів права інтелектуальної власності, постає питання їх місця серед інших об'єктів майна суб'єктів господарювання, оподаткування, захисту та правової охорони. [126, с. 51-52] М. Полатайка в своїй статті про ігрову індустрію зазначає, що тільки власники мобільних пристроїв Apple на сьогодні можуть вибирати серед 350 тисяч ігор. Проте відповісти на питання до якого

виду творів відносяться комп'ютерні ігри на сьогодні чітко не можна. Автор зазначає, що комп'ютерна гра складається з декількох складових елементів: вихідного та об'єктного коду, анімаційного рядом, візуальної постановки, діями, рухами та образами персонажів, які відбуваються відповідно до сценарію, графічного оформлення, музичного та звукового супроводження, текстів, а також баз даних. [127] Всі зазначені об'єкти є об'єктами авторського права і охороняються відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792. [128] Така охорона дозволяє частково (через захист її складових) захистити права власників комп'ютерних ігор, проте навряд задовольняє всю гру в цілому від посягань на неї. Стаття 8, 17, 19 Закону України «Про авторське право та суміжні права» містять основу для охорони комп'ютерної гри як складеного твору. Аналізуючи зміст ст. 19 Закону України «Про авторське право та суміжні права» виникає питання якості практичного його застосування. Наприклад, якщо складеним твором є збірник, монографія окремих авторів, що об'єднана однією ідеєю, – то ані зміст такого складеного твору, ані склад не постраждають при використанні їх окремо, частково, без певних їх частин. Якщо розпатрати комп'ютерну гру на складові і спробувати їх використати самостійно, то її зміст буде спотворено.

Отже, економіка ігрової індустрії сьогодення конче потребує узагальнення новітніх проявів результатів інтелектуальної діяльності, закріплення їх на законодавчому рівні у вигляді зручного об'єкту обліку, захисту та правової охорони.

На думку О.В. Жилінкової існує особлива риса складних творів. Всі частини, що становлять такий складний об'єкт, знаходяться в рівному положенні щодо один одного, тобто жодна з частин складного твору не є головною щодо інших його частин з погляду авторського права, важлива тільки здатність елемента складного твору бути використаним окремо від твору в цілому від його інших елементів. У зв'язку з чим складний твір – це твір, в якому: 1) з'єднані твори двох або більше галузей мистецтва (різномірні об'єкти авторського права); 2) кожна з частин такого твору створювалася саме з метою

створення цілісного твору; 3) кожна з частин твору не є головною по відношенню до них; 4) частини твору можуть використовуватися як разом, так і окремо від інших частин твору, тобто мати самостійне значення. [129]

Г.О.Ульянова абсолютно справедливо підкреслює, не можна ототожнювати категорії «складний» і «складений». На відміну від складених, складні твори складаються з різнорідних об'єктів права інтелектуальної власності, як правило без будь-якого зі своїх елементів втрачають цілісність та призначення, доволі часто передбачають створення об'єктів права інтелектуальної власності спеціально для включення у складний твір, а не підбір і розташування вже існуючих. [130, с. 437]

Набагато складнішою від авторського права є ситуація у сфері промислової власності. Застосовуючи реєстраційну систему правової охорони на об'єкти промислової власності, держава уникає в законодавстві можливості об'єднання результатів в один об'єкт. І якщо в авторському праві існує хоча б поняття складеної речі, то в світі науково-технічної діяльності всі результати, навіть, якщо вони працюють на досягнення однієї мети та результату, у вигляді технології, підлягають обліку, захисту та правовій охороні пооб'єктно, окремо.

Для підкреслення складності корисним є наведення визначення, що надається М. Полатайко, складний твір передбачає не просто добірку однорідних творів, а систему спеціально створених, перетворених і взаємозалежних творів, що разом утворюють єдиний твір. [127]

Цікавою є думка Ю.Є. Атаманової, яка відносить до складних результатів інтелектуальної діяльності: 1) складні об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, кінофільми, аудіовізуальні твори, театральні-видовищні вистави, мультимедійні продукти); 2) складні (комплексні) результати інтелектуальної діяльності, які поєднують як охороноздатні, так і неохороноздатні результати інтелектуальної діяльності; 3) складні (синтетичні) результати інтелектуальної діяльності, які охоплюють не лише результати інтелектуальної діяльності, а й результати робіт та/або послуги (інноваційні розробки, інноваційні продукти). Автор зазначає, що

права на складні результати інтелектуальної діяльності мають похідний, обмежений, квазіабсолютний характер та можуть бути визначені як інтелектуальні права, які охоплюють особисті немайнові права і майнові права на такий об'єкт, у тому числі виключне право дозволяти іншим особам його використання у будь-який спосіб та виключне право перешкоджати неправомірному використанню такого об'єкта, які забезпечують залучення складного результату інтелектуальної діяльності до сфери господарського та цивільного обороту. [131, с. 129]

На нашу думку, технологія є складним об'єктом права за наступними ознаками:

- до складу її входять результати інтелектуальної діяльності (як охороноздатні, так і неохороноздатні);
- технологія має використовуватися відповідно до мети для якої вона створювалась. Внесення змін до складу технології впливає на кінцевий результат її використання.
- використання складових технології окремо можливо, але не призводить до результату використання технології в цілому.

Для підкреслення синергетичної природи технології пропонується використання терміну уні-технологія. Де «uni» перекладається з латини – єдина.

Отже, уні-технологія – об'єднання на підставі договору передачі виключних майнових прав суб'єктом господарювання об'єктів інтелектуальної власності з метою створення унікальної висококонкурентної продукції, робіт, послуг. Результати уні-технології втілюються в кресленнях, схемах, обладнанні та інших речах. Уні-технології властиві ознаки: єдність елементів та неповторність результату. Вона входить до складу майна суб'єкта господарювання. [132, с. 94–95] За своєю правовою природою вона має бути включена до Глави 16 ГК України, поняття уні-технології необхідно внести до Податкового кодексу України.

1.3 Правова природа та поняття трансферу технологій

Відповідно до ст. 325 ГК України інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. На відміну від цього визначення інноваційна діяльність, в спеціальному Законі України «Про інноваційну діяльність» [15], фокусує увагу на комерційному використанні результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Аналіз сучасних економічних правовідносин в сфері інноваційної діяльності свідчить про те, що в основу інновацій покладено теорії М. Кондратьєва (теорія довгих хвиль) та Й. Штумпетера. Останній зазначав, що тріада «винахід – інновація – дифузія» становить основу розвитку економіки. Під впливом часу шумпетерівська тріада перетворилася в інноваційний ланцюжок: «НДДКР – винахід – інновація – економічне зростання і розвиток». Приєднуючись до думки А. Арсеєнка, зазначимо, що перехід став можливий, коли винахід перестав розглядатися як стихійний феномен, а став елементом творчості, що регулярно підтримується та планується.[133, с. 78–79] На сучасному етапі в основу розвитку економіки, покладено новий фактор, який не розглядався Й. Штумпетером – знання. Знання, як філософська категорія – це результат індивідуальних зусиль, індивідуального досвіду. [134, с. 136] Зусилля та досвід яким надана певна форма (зовнішній вигляд предмету, винахід, сорт рослини) є вираженням творчості людини.

Загальновизнано, що найкращим індикатором здоров'я економіки країни є обсяг річного сукупного виробництва товарів і послуг. [125, с. 133] Переглянувши статистичні дані [136] можна дійти до висновку, що саме країни з високорозвинутою системою захисту прав інтелектуальної власності(США, Китай, Японія), сформованою інноваційною системою та чітковизначеними

ланками інноваційного процесу (США, ФРН, Сінгапур) становлять список його лідерів.

Ефективність здійснення інноваційного процесу визначається ефективністю його інструменту – трансферу технологій. Трансфер технологій, як і інноваційний процес у цілому, здійснюється на сучасному етапі розвитку міжнародної економіки не ізольовано, а в межах національних інноваційних систем, схильних до високої інтернаціоналізації під впливом глобалізаційних тенденцій та наднаціональних і глобальних інноваційних систем, що формуються. На підтвердження цього наводимо наступне твердження. Відповідно до Регламенту Комісії регулювання (ЄС) № 772/2004 від 27 квітня 2004 р. про застосування статті 81 (3) Договору до категорій угод про передачу технологій, угоди про трансфер технології стосуються ліцензування Технології. Такі угоди, як правило, поліпшують економічну ефективність і конкурентоздатність. Їх використанні призводить до скорочення дублювання досліджень і розробок, посилює стимулювання початкових досліджень і розвитку, стимулює інновації сприяє дифузії і генерує конкуренцію продуктів на ринку. [137]

У виступах С. Телфорда та лорда Мехена 1841 р. та 1842 р. в Палаті Общин, на перших етапах становлення авторського права, зазначається, що власність породжується законом. І виправдовується лише той закон, що породжує власність, якщо він приносить користь людству та за яким творець впевнений у винагороді за свою працю. Зазначене твердження справедливо щодо сучасного змісту Закону про трансфер, який щодо поняття, змісту та механізму здійснення трансферу технологій в Україні знаходиться в процесі удосконалення норм. А корисність запозичення та впровадження технології суб'єктами господарювання, як і можливість їх продажу в іншим суб'єктам, в тому числі і зовнішньоекономічної діяльності, зводиться нанівець декількома факторами. По-перше, недосконалістю чинної дефініції «трансфер технології». По-друге, відсутністю механізму експорту/імпорту трансферу технології в межах чинного законодавства. По-третє, недостатньою кількістю нормативно-

правових актів, та незадовільною якістю наявних у сфері трансферу технології. Саме за такого стану сучасного національного законодавства важливу роль відіграє один із інститутів господарського права – інститут господарського договору.

Для визначення правової природи трансферу технологій як складової інституту господарського договору доцільно дослідити його генезу з позиції економіки та права.

У науковій і практичній сфері отримали поширення різні терміни щодо трансферу технології. Найбільш часто вживаються «міжнародний технологічний обмін», «міжнародний обмін результатами науково-технічної діяльності», «міжнародний обмін технологічними знаннями», «обмін технологіями», «трансфер технологій» та багато інших. Використання різними авторами в економічній та юридичній літературі, в документах міжнародних організацій (UNCTAD, ЮНЕСКО) тотожних термінів, що за правовою природою та своїм змістом відносяться до обміну науково-технічними знаннями між контрагентами різних країн, включаючи передачу між материнськими компаніями транснаціональних корпорацій та їх закордонними дочірніми компаніями, призводить до неабиякої плутанини. Але існують дві суттєві риси, які дозволяють виокремити трансфер технологій як такий. По-перше, в якості предмета обміну між країнами виступають продукти інтелектуальної праці, виражені у формі товару. Це є істотною відмінністю від торгівлі в матеріально-речовій формі. До нематеріальних інтелектуальних товарів відносяться майнові права на винаходи, товарні знаки, промислові зразки тощо, які утворюють інститут права промислової власності, і які підлягають правовій охороні, як на національному, так і міжнародному рівні. Щодо технічних знань, досвіду та інженерно-технічних послуг, то їх правова охорона та втілення в матеріальному світі в якості об'єкту трансферу, виражається через узагальнене поняття, що на міжнародному та зарубіжному рівні відноситься до «комерційної таємниці», «ноу-хау», «секретів виробництва» тощо. [138, с. 108–109]

Чинне національне законодавство в Законі про трансфер визначає трансфер технологій як передачу технологій, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким установлюється, змінюється або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або їх складових. При цьому державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій забезпечується через розвиток національного промислового і науково-технічного потенціалу, його ефективне використання для завдань соціально-економічного розвитку держави та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції з урахуванням світового досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних і екологічних наслідків від застосування технологій та їх складових, сприяння розвитку виробництва, в якому використовуються новітні вітчизняні технології та їх складові. [16]

Відповідно до економічних критеріїв поділу трансфер технологій, на думку М.І. Дідківського, розподіляється, як: за основними каналами передачі (внутрішньофірмовий, міжфірмовий, міжнародний); за видами (некомерційний, комерційний, незаконний). Кожен із зазначених видів має власні методи, форми, засоби передачі технології.

На некомерційній основі трансфер технологій здійснюється у вигляді технологічного обміну в широкому його розумінні і реалізується при передачі науково-технічної інформації або науково-технічному співробітництві. До об'єктів, що передаються на некомерційній основі відносяться: знання і відомості науково-технічного, інформаційного і рекламно-технічного характеру; відомості загальнодоступного характеру; інформація про технології, що дає змогу викликати до них інтерес, але не є достатньою для їх комерційного використання; наукові відкриття, що розкривають нові теоретичні принципи науки, закономірності, властивості тощо. Некомерційний технологічний обмін здійснюється переважно за допомогою так званою інформаційної дифузії: науково-технічних публікацій, проведення виставок, ярмарок, конференцій, міграції фахівців; створення центрів науково-технічної

інформації, банків ліцензійних даних тощо. Комерційний трансфер технологій поділяється на: міжнародну торгівлю технологічно місткими товарами і послугами; трансфер неуречевлених технологій. У комерційний обіг ці товари надходять на основі угод купівлі-продажу або на основі надання тимчасових прав на користування, надання послуг типу інжинірингу. При цьому передача науково-технічних знань відбувається як за допомогою прямих угод, коли умови передачі й використання конкретних науково-технічних досягнень обумовлюються в самостійному договорі, так і в рамках різноманітних комерційних угод, коли передача технології здійснюється як супутня операція. Незаконний трансфер технології – це: промислове шпигунство та технічне піратство. [139, с. 53–54] Чан Куанг Хинг сформував наступні класифікацію трансферу технології. Так, за об'єктом передачі технологія є збірним поняттям, що складається з різноманітних дій в залежності від конкретних видів технології. [140, с. 28] Тому вона виступає у правовому обороті в кожному конкретному випадку через різні види угод з вже встановленими об'єктами та змістом. Всі ці угоди об'єднуються під загальною назвою «угода про передачу технології». До них відносяться: ліцензійні угоди про використання винаходів, промислових зразків тощо, якщо це пов'язано з передачею технології; коопераційні угоди до яких слід віднести договори у сфері науково-технічної та виробничої кооперації, а також договори про створення спільних науково-дослідницьких колективів, інститутів тощо; угоди про поставку готових виробів, машин, устаткування, в тому числі комплектного обладнання для будівництва підприємств, а також договори оренди обладнання в частині, що стосується передачі технології (договори лізингу); договори підрядного характеру. [141, с. 15] За каналами отримання інформації передача технології, на думку автора, поділяється на комерційну і некомерційну. Щодо об'єктів некомерційного трансферу дослідник солідарний з попереднім науковцем. А ось, об'єкти комерційного каналу трансферу технологій у них суттєво відрізняються. Так, Ч.К. Хинг до об'єктів, що передаються комерційним каналом відносить: всі види об'єктів промислової власності,

виключаючи товарні знаки, знаки для обслуговування, комерційні найменування, якщо вони не є частиною угод з передачі технології; ноу-хау та технічний досвід у вигляді техніко-економічних обґрунтувань, моделей, зразків, інструментів, креслень, послуг консультантів, підготовки кадрів; технічні та технологічні знання. За правовою основою передачі технології поділяються на дві великі групи: міжнародно-правову та цивільно-правову, яка включає в себе господарсько-правову складову. [140, с. 59] М.Д. Василенко характеризує господарські правовідносини в умовах сучасної економіки як неоліберальні, що не сприяють розвитку виробничого сектора, і ще більшому ступені не сприяють інноваційному виробництву. [142, с. 408]

Дослідивши правову природу технології, ми зустрічаємо різновекторність досліджень при подальшому дослідженні поняття трансферу технології. Підходячи до вивчення, дослідники називають цей процес по-різному. Часто зустрічається використання дефініції «передача» технології. Деякі автори застосовують дефініцію «обмін» технологією або «міжнародне співробітництво, в основі якого лежить передача технології».

На думку С.В. Валдайцева, юридична природа дефініції «передача технології» відноситься виключно до форми, а не до змісту технології. Автор дотримується думки, в необхідності і можливості використання нових технологій, створених в одній країні, іншою країною. Питання використання матеріальної складової технології означає: експортування виробів, що містять нововведення, будівництво заводів, розрахованих на застосування нових технологічних процесів і обладнання. Трансфер інформаційної складової технології (або нематеріальна передача технології) полягає в передачі іншій країні результатів досліджень і розробок, технічної документації, досвіду освоєння тощо. Персоніфікована передача технології виробництва здійснюється за допомогою консультацій, навчання, обміну досвідом, стажувань тощо. Передача організаційної складової технології - це навчання новим методам організації та управління виробництвом, контролю за якістю, передача організаційно-методичної документації тощо. [143, с. 87–93]

Визначення трансферу технологій від 1962 р. – трансфер технологій – це процес, за допомогою якого одна організація адаптує технологію, що створена іншою організацією. На думку Д. Медовнікова та Т. Оганесяна за останні п'ятдесят років визначення зазнало змін і від прямої не залишилося і сліду. Причина цього на думку авторів полягає в можливості відділити процес створення (адаптації, вдосконалення) технології від її передачі від виробника до споживача на початок 60-х років, і неможливість вчинити це сьогодні. [144]

Існують думки, що трансфер технологій це процес передачі (переміщення) із одного місця в інше фізичного та інформаційного компоненту технології. Р. Лі-Хуа (Richard Li-Hua) зазначає, що трансфер технологій неможливий без паралельного трансферу знань, оскільки саме знання (технічні, експертні, досвід, що отримані на практиці та схеми роботи з конкретною технологією), а перш за все неявні, - ключовий фактор, що забезпечує контроль за технологією в цілому. [145, с. 171–173]

На думку Н.М. Фонштейн трансфер технологій має на увазі застосування знань, цільове їх використання, є особливо складним видом комунікації, оскільки найчастіше вимагає злагоджених дій двох або більше індивідумів або функціональних осередків, розділених структурними, культурними та організаційними бар'єрами. Розуміння важливості ролі людського фактору в процесі трансферу технологій не дозволяє уявити його, як просте переміщення інформації з пункту А в пункт Б. [146, с. 61]

Трансфер технологій необхідно розглядати як процес взаємодії та взаємообміну інформації між людьми протягом тривалого періоду часу. За визначенням М.М.Богуславського під передачею технології може розумітися передача будь-яких науково-технічних досягнень, результатів досвідів, відомостей науко-технічного характеру, а суто юридично поняття передачі технологій є передача прав на використання технічних досягнень та інших об'єктів технологічного обміну.

Виходячи із правової класифікації видів міжнародної передачі технології, М.М. Богуславський розділяє види передачі на дві групи: міжнародно-правову та цивільно-правову. [141, с. 64–72]

До першої групи

відносяться всі випадки трансферу технології на основі міжнародних договорів, що укладені між державами. До другої групи слід віднести передачу технології на основі договорів цивільно-правового або господарсько-правового характеру, тобто мова йде про договори, що укладаються на рівні фірм. Враховуючи вимоги Проекту Кодексу поведінки у сфері передачі технології, стороною міжнародної угоди можуть виступати фізичні або юридичні особи, незалежно від того, ким вони створені, контролюються (державами, урядовими установами, юридичними особами або окремими громадянами) і де функціонують. [148, с. 158]

Весь спектр економічних відносин, включаючи купівлю-продаж патентів та ліцензій, торгівлю товарами, надання послуг розуміється В.А.Фірсовим під технологічним обміном. [149, с. 71] До об'єктів передачі технологій автор відносить результати інтелектуальної діяльності, що виражені в речовій формі: обладнання, агрегати, інструменти, технологічні лінії. Необхідно відзначити, що трансфер технології дійсно супроводжує процес передачі речей матеріального світу, але ж корисність технології проявляється саме в реалізації виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, що в більшості випадків становлять основу технології як такої.

Як зазначається в працях різних вчених останнім часом формула «знання+послуги+обладнання» превалює над формулою «обладнання+послуги+знання». Тенденція передачі знань є основою інноваційної моделі розвитку економіки.

Системоутворюючих критеріїв трансферу технологій декілька: форма, спосіб, канал. Так, В.А. Фірсов наводить наступну класифікацію. [149, с. 71] Форми передачі на некомерційній основі: інформаційні масиви спеціальної літератури, банки даних, описи до патентів та патентних заявок, довідники тощо; конференції, виставки, семінари, симпозіуми, стажування вчених та спеціалістів тощо; міграція вчених та спеціалістів, в тому числі міжнародне перехресне ліцензування на паритетній основі. До основних комерційних форм передачі технології відносяться продаж ліцензій на всі види об'єктів

промислової власності, уступка патентів, інжинірингові послуги, франшиза, науково-технічна та виробнича кооперація, надання ноу-хау, проекти «під ключ». На наш погляд ця класифікація містить певні недоліки: а) паритетна основа не є безгрошовою формою взаємозаліку вимог. Паритетність в цьому випадку означає лише обмін високотехнологічним обладнанням, знаннями тощо, або їх поєднанням між сторонами договору. При цьому мова абсолютно не йде про безприбутковість цієї дії; б) як свідчить практика в світі побільшало патентних судів щодо зворотнього інжинірингу. За класифікацією запропонованою В.А. Фірсовим така можливість надається шляхом передачі контрагенту високотехнологічного продукту разом з пакетом супроводжувальних послуг щодо його використання. Як приклад можна навести численні і довготривалі суди між корпораціями Intel та AMD; Apple та Samsung, предметом позову яких виступає функція touch-pad, touch-screen тощо.

Юридичне поняття трансферу технологій виокремлюється в трьох пов'язаних між собою галузях: міжнародному праві, цивільному праві та господарському праві. Враховуючи незначний вік інституту трансферу технологій, перше визначення датується 1962 роком, в сфері міжнародного права напрацьований значний обсяг конвенцій, договорів та інших нормативно-правових актів наддержавного рівня. Також, більшість досліджень науковців пов'язана саме з міжнародною реалізацією передачі технологій. Національне законодавство в 2006 році поповнилося спеціальним законодавчим актом, який заклав фундамент в розбудову системи трансферу технологій. Положення нормативно-правового акту містять ряд дефініцій, що покликані врегулювати сферу трансферу технологій, проте вносять більше розбіжностей, аніж позитивних рис. В Україні, крім міжнародно-правового аспекту, дослідження інституту трансферу технологій розвивається двома паралельними шляхами: за рахунок реалізації через систему норм господарського та цивільного права. В працях учених цивілістів підкреслюється роль та значення трансферу технологій через відповідність технології як такої, ознакам інтелектуальної

власності, зазначається, що технологія може бути передана в рамках договорів розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та ще ряд положень, які не витримують критики при більш детальному їх дослідженні. Наприклад, не береться до уваги, що: 1) трансфер технології як такий – це процес, який виникає завжди між особами, що є суб'єктами господарювання, а в деяких випадках ще й суб'єктами зовнішньо економічної діяльності; 2) технологія є системоутворюючим критерієм тощо

Реалізація трансферу технологій в системі норм господарського права є більш досконалою за рахунок врахування інтересів, які були сформовані на рівні міжнародно-правовому і мають бути імплементовані до національного законодавства. Мова йде про обороноздатність країни при використанні технологій подвійного призначення, створення законодавчої бази для захисту об'єктів інтелектуальної власності тощо. Господарсько-правовий напрям дослідження трансферу технологій в Україні почав розвиватися порівняно недавно і, на жаль, незначне коло авторів (Ю.Є. Атаманова, О.М. Давидюк, М.Д. Василенко, Б.В. Деревянко) спрямували свої дослідження за цим вектором.

Трансфер технологій являє собою процес передачі, обміну технології як об'єкта товарного обороту. За своєю правовою природою він може бути, як одне стороннім, але частіше проявляється як універсальна категорія з безліччю осіб: дво-, багатостороння. Процес трансферу складається з елементів – стадій, кожна з яких є унікальною і притаманною тільки для тих правовідносин, які виникають в результаті переговорів сторін договору щодо конкретної технології, предмета та змісту договору. Що ж конкретно необхідно відносити до трансферу технологій. В першу чергу, звісно, складові технології: об'єкти промислової власності, авторського права (копютерні програми, інструкції, креслення тощо) та комерційні позначення. В другу чергу в трансфер технології включаються уречевлені форми, які супроводжують або втілюють у матеріальному світі технологію та, які можуть бути об'єктом поіменованих

договорів: машини та устаткування, верстати, технологічні лінії, обладнання тощо.

Міжнародний досвід трансферу технологій реалізується через договірні відносини договорів відчуження та використання майна: договори про купівлю-продаж, оренду, фінансовий лізинг, найм тощо є основою для передачі технології. Жодний вид зобов'язань не іменується «трансфер». Постає питання правової природи договору трансферу технологій. В цьому випадку ми зустрічаємося з нестандартним юридичним явищем. Договори про трансфер технологій групуються не за змістом правових відносин, а за об'єктом. А сенсом дефініції «трансфер» стають різні види договорів: купівлі-продаж, інжиніринг, фінансовий лізинг, надання послуг тощо. Тому договір про трансфер технологій – це не один інститут господарського права, а сукупність декількох правових інститутів, що регулюють один і той самий об'єкт правовідносин.

Це явище стає можливим за умови специфічного, багатогранного предмету договору – технології. Через унікальну правову природу технологія потребує більш пильного правового регулювання. За часів практики, договори трансферу технологій набули все більш специфічних рис, які притаманні лише їм (порядок розрахунків, передачі прав тощо). Вони відрізняються не тільки за об'єктом відносин, але й за змістом. Стає справедливим виокремлення договорів з передачі технологій в окрему групу, яка повинна мати більш ретельне правове регулювання. Зазначені договори конкретні і за об'єктом, і за видами зобов'язань, і мають бути об'єднані під однією назвою.

В Пленумі Вищого Господарського суду України № 11 від 29.05.2013 р. зазначено, що якщо в законі прямо не передбачено вид договору, то господарюючі суб'єкти вправі самотійно визначати свої взаємовідносини через угоди, що вміщують елементи різних видів угод, і навіть таких, що не передбачені чинним законодавством, але оптимально регулюють їх права і обов'язки. У таких випадках господарському суду необхідно дати оцінку усім умовам договору, з'ясувати законність застосування актів законодавства,

елементи яких складають зміст угоди, та обставини їх виконання, і приймаючи рішення застосувати законодавства, яке відповідає умовам договору та діям сторін й вирішити питання щодо законності частини угоди за правилами, що стосуються визнання угод недійсними. [150, с. 16]

Міжнародна передача (трансфер) технологій розглядається у трьох аспектах: як взаємовигідний обмін технологіями, міжнародний розподіл праці у галузі створення та практичного освоєння інтелектуальних цінностей. Як вирішальний фактор економічного розвитку країни. Як засіб економічної експансії, технологічної залежності однієї країни від іншої. [86, с. 458] Історично формування трансферу технологій почалося в другій половині 90-х років. В програмі економічних реформ Уряду України від 18.10.1996 р., Концепції державної промислової політики України від 29.02.1996 р. та в Концепції науково-технологічного і інноваційного розвитку України, схваленою Верховною радою України 13.07.1999 р. сформульовано засади щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму міжнародної передачі технологій. При цьому залишилися не вирішеними питання експортно-імпортних операцій щодо трансферу технологій та ввезення на митну територію України технологій у вигляді інвестицій. Законом про трансфер технологій дефініція «трансфер технологій» тлумачиться як: передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюється, змінюється або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових.

Відповідно до ст. 21 Кодексу Республіки Молдова про науку та інновації від 15.07.2004 р., трансфер технологій – це введення в економічний обіг спеціальних технологій та обладнання, приладів та устаткування, гібридів, сортів, рас, штамів, препаратів, що є результатом дослідження або куплені, з метою підвищення ефективності та якості або отримання нових продуктів, послуг, процесів, які користуються попитом на ринку або за допомогою яких затверджується інноваційна поведінка, а саме діяльність з розповсюдження

інформації, роз'яснення, передачі знань, надання консультацій з метою здійснення переходу ідеї або технології від творця до користувача. [152]

ВОІВ виокремлює три основні юридичних метода, які можуть бути використані для комерційної передачі та купівлі технології. До першого методу відноситься продаж володільцем всіх виключних прав на запатентований об'єкт промислової власності, юридичним шляхом передачі патентовласником своїх прав іншій особі є документ у письмовій формі, що має назву договором «уступки» патенту. Другий метод передачі та набуття технології – ліцензування. Воно полягає у наданню патентовласником іншій фізичній або юридичній особі дозволу на здійснення у визначеній країні у визначений період часу однієї або декількох дій, на здійснення яких має виключне право патентовласник об'єкта промислової власності, що запатентоване в цій країні. Юридичний документ, що є підставою на дозвіл використання об'єкту промислової власності – ліцензійний договір. Третій спосіб передачі та набуття технологій відноситься до ноу-хау. У випадку, якщо ноу-хау відноситься до запатентованого винаходу, чи іншого об'єкту промислової власності, що охороняється, умови передачі звичайно включаються до ліцензійного договору, але можуть бути зафіксовані окремим документом – договорі, контракті про передачу ноу-хау. Результатом цього договору є надання реципієнту ноу-хау в матеріальній або нематеріальній формі за грошову винагороду, що визначається угодою між сторонами договору. [153, с. 149–152]

Для визначення місця законодавства у сфері трансферу технологій серед інших сфер та галузей права, необхідно відмітити, що законодавство з трансферу технологій взаємодіє з нормативно-правовими актами права інтелектуальної власності, в тій частині, в якій об'єкти інтелектуальної власності поглинаються поняттям технології. Але вони відрізняються за своїм змістом регулювання. Регулювання трансферу технологій за країнами поділяється на дві групи: в певних країнах – законодавство присутнє, сформоване, в інших є частиною законодавства про зовнішню торгівлю.

Законодавство передбачає різні цілі та порядок регулювання при продажу та закупці технології. Основними цілями існуючого порядку надання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності є підтримка та створення умов для продажу ліцензій на внутрішньому та міжнародному ринках, контроль за експортом високих технологій і дотримання міжнародних обов'язків з трансферу технологій. Нормативні акти різного рівня у сфері трансферу технологій характеризуються загальним рисами. До них відносяться: надання прав державі в частині оцінки корисності технології, що пропонується для ввезення, участь у вирішенні питань, що стосуються трансферу технології. Зазвичай, законодавчі акти встановлюють порядок обов'язкової реєстрації договору, що пов'язана з трансфером технології і/або отримання дозволу з боку органів державної влади. Органи державної влади перевіряють договори з економічної, технологічної, соціальної та політичної точок зору з метою визначення дійсної корисності договору для процесу розвитку країни. [156, с.118–120; 157, с. 298]

Формування та розвиток законодавства про технології почалося з вдосконалення науково-технічної політики за Договором про заснування європейського товариства з атомної енергії (Договір про Євроатом) від 25.03.1957 р. [154] Спільна діяльність ЄС у галузі науково-дослідних робіт бере початок із Спільного дослідницького центру з атомної енергії, створеного у 1958 р. в Іспрі (Італія). На сьогоднішній день перелік галузей застосування трансферу технологій значно розширився і з метою спрямування напряму руху українського законодавства доцільно розглянути його за країнами ЄС та іншими окремо.

До пріоритетних напрямів діяльності в Великій Британії віднесені медичні технології, відновлювальна енергетика, наноелектроніка, захист комунікаційної інфраструктури, нові матеріали, біотехнології, інтелектуальні системи управління, раціональне природокористування, Крім того, додаткові кошти виділяються на підтримку науко-дослідних та конструкторських робіт у галузі виробничих технологій, енергетики, полегшення конструкторських

матеріалів, пластикової електроніки, прикладних інформаційних технологій для бізнесу, біомедичних матеріалів тощо.

В основу інноваційної стратегії Нідерландів покладено кластерний підхід. Вся економіка країни поділена на десять кластерів: складально машино- та приладобудівна галузі, хімічна промисловість, енергетика, агропромисловий сектор, будівництво, ЗМІ, охорона здоров'я, комерційні обслуговуючі галузі, некомерційні обслуговуючі галузі, транспорт. При цьому важливу роль відіграє поняття нетто-експортерів та нетто-імпортерів знань.

У ФРН визначають 17 пріоритетних сфер інноваційного та технологічного розвитку країни, які відповідають визначним національним інтересам. До них відносяться: енергетика (енергозбереження), відновлювальні види енергії, захист довкілля, охорона здоров'я, безпека, підвищення мобільності (автомобіле-, судно- та літакобудування), біо- та нанотехнології, новітні матеріали для виробництва тощо.

Особливо корисним для аналізу є досвід Фінляндії, оскільки протягом 2008-2009 рр. вона посідала 6 місце з 134 країн за індексом Global Competitiveness Report. Так, в Фінляндії засновано 5 стратегічних центрів (кластерів), що мають ключове значення для розвитку національного суспільства, бізнесу і промисловості: енергетика і захист навколишнього середовища; металопродукція і машинобудування; лісова галузь; охорона здоров'я; інформаційна та комунікаційна індустрія.

Швейцарія визначає напрями здійснення інноваційної діяльності через загальну підтримку нових підприємств та підприємництва, дослідження та розвиток і, окремим пунктом, трансфер технологій. Відповідно до Постанови Федеральної Ради «Про заохочення розвитку технологій та інновацій» від 17.12.1982 р. особлива увага концентрується на сферах: нанотехнології, інжинірингу, розвитку мікросхем, сільського господарства та біохімії.

Канада серед інноваційних ініціатив виділяє: сільськогосподарську політику; аерокосмічне партнерство; автомобільне партнерство тощо. При

цьому в її діяльності переважає імпорту технологій, аніж розвиток та комерціалізація національних розробок.

Класифікація інноваційних напрямів діяльності найбільша в США. Як пріоритетні можна виокремити: національна оборона, охорона здоров'я, космічні дослідження, фундаментальні дослідження, сільське господарство, енергетика. На сільське господарство, енергетику, транспорт доводиться 1,2%, 1,1%, 1,0% федерального фінансування.

Стратегію інноваційного розвитку Аргентини викладено в «Основах стратегічного плану Аргентини на короткий термін 2005–2015 рр. у сфері науки, технології та інновації». Серед основних напрямів виділяють: соціальні проблеми; довкілля та природні ресурси, промислові галузі (сільське господарство та харчова галузь, високотехнологічні промисловості, транспорт та туризм), передові технології (біотехнології, нанотехнології, інформаційні та комунікаційні технології).

Індійський уряд до напрямів науково-технологічного розвитку відносить: атомну енергію, біотехнології, навколишнє середовище, науку та технології, науково-технологічні дослідження та космос. Перш за все урядові асигнування сконцентровані у сфері оборони (25,6%) та космосу (18%).

Турція, яка за даними «Global R&D Report 2008» посідає 25 місце серед країн, які характеризуються найвищою якістю сектору досліджень і розвитку особлива увага приділяється розвитку стратегічно-важливих галузей: космічних та інформаційних технологій, нанотехнологій, проектування приладів та створення матеріалів електронної техніки.

У Другому Базовому Плані (2001-2006 рр.) та Третньому Базовому Плані (2006-2010 рр.) Японії особлива увага приділялась важливості розвитку науки і техніки з метою забезпечення державного фінансування основних наукових досліджень у наступних сферах: біологічні науки; інформаційні та комунікаційні технології, науки з вивчення навколишнього середовища, нанотехнології та природознавство, енергетика, виробничі технології,

інфраструктура дослідження космосу та океану. Урядом Японії виділено 25 трлн. ієн протягом 5 років на розвиток науково-технічної галузі.

Цікавим є досвід Південно-Африканської Республіки, яка стратегію інноваційного розвитку сфокусувала у наступних групах: вода, енергетика, здоров'я, хімічні та біопроцеси, мінеральні ресурси та гірництво, висока матерія і виробництво.

В Україні, відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. до пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 р. віднесено: фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; інформаційні та комунікаційні технології; енергетика та енергоефективність; раціональне природокористування; науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; нові речовини і матеріали. [71; 158, с. 27]

Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715 від 8 вересня 2011 р. до стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2011–2021 рр. належать: освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння, та військової техніки; освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони

навколишнього середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки. [71]

Для України постає питання відбору пріоритетних галузей для здійснення інноваційної діяльності та трансферу технологій. Проаналізувавши перелік пріоритетних напрямів інноваційного розвитку помітимо, що єдино правильного рецепту не існує. Кожна країна опікується вибором виходячи із ряду параметрів: взаємодія суб'єктів приватного та публічного права, фінансування високих технологій за рахунок коштів приватних осіб, програм уряду та держави або симбіоз обох чинників, орієнтація впровадження та використання технологій на внутрішньому (національному) чи зовнішньому (закордонному/міжнародному ринках), рівня державного регулювання, системи суб'єктів, які займаються дослідженнями та розробками, їх правовим статусом, станом податкового законодавства тощо. Узагальнюючи економічне становище нашої країни, існуючі види економічної діяльності, якість підготовки висококваліфікованої робочої сили тощо вбачаємо за необхідне доповнити п.1 ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» наступними пунктами:

«8) авто-, мотобудування, новітні матеріали для виробництва;

9) біологічні науки, біохімія, біотехнологія;

10) інжиніринг, інтелектуальні системи управління». [155, с. 70–72]

Висновки до першого розділу

1. Найбільший вплив на розвиток соціально-економічних систем мають: науково-технічний прогрес, глобалізація господарювання, інноваційний розподіл праці між країнами. Глобальність, багатоаспектність та динамічність сучасних інноваційних процесів потребує узгодженої координації дій всіх учасників інноваційного циклу та суспільних відносин.

2. Інноваційна модель розвитку економіки передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. Поява

нових суспільних пріоритетів: інтелектуалізація виробничої діяльності, використання інформаційних технологій, екологічність потребує нової фінансово-кредитної політики, ефективного стимулювання інновацій, розвитку наукомістких та скорочення природоексплуатуючих галузей.

3. Інноваційна модель економіки сьогодення, притаманна більшості розвинутих країн світу, базується на знаннях. За принципами синергетики, господарський договір, що є одним із інститутів господарського права, стає провідником для вдалої реалізації трансферу технологій.

4. До публічних інтересів сфери трансферу технологій відносять:

- на *макрорівні*: економічна безпека держави, яка полягає в недопущенні продажу за кордон технологій подвійного значення, потраплянні на територію України застарілих технологій; стимулюванні створення та розвитку технологічних та наукоємних виробництв, збільшення експорту інноваційного продукту;

- на *мікрорівні*: розробку та впровадження методів податкового стимулювання наукоємних видів економічної діяльності.

5. Приватний інтерес суб'єкта господарювання інноваційної моделі економіки виражається в:

- 1) отриманні максимального рівня прибутку інтенсивного процесу виробництва, основою якого є технологія;

- 2) упевненості правової охорони та захисті об'єктів інтелектуальної власності, що є основою технології, та технології як такої.

6. Господарсько-правова природа договору трансферу технології дозволяє реалізувати мету, яка має бути досягнута в державно-приватному партнерстві. Публічні та приватні інтереси реалізуються через зміст господарського договору та знаходять своє відображення у конкретизації його змісту.

7. Синергетика інститутів державно-приватного партнерства та інституту господарського договору дозволяє реалізувати завдання, які

ставляться перед всіма суб'єктами державно-приватного партнерства на макро-, та мікрорівнях розвитку економіки країни.

8. В умовах інноваційної моделі економіки розвиток трансферу технології можливий за рахунок внесення змін до нормативно-правових актів: 1) Закон України «Про державно-приватне партнерство» в частині формування сфери трансферу технологій як основи взаємодії державних та приватних інтересів, направлених на модернізацію економіки, створення та розвиток центрів трансферу технологій в різних сферах суспільних відносин; 2) Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» в частині посилення здійснення трансферу технологій за участю приватного капіталу; в підзаконні нормативно-правові акти для реалізації цілей законів та розробки механізму здійснення державно-приватного партнерства.

9. Доктринальне визначення дефініції «технологія»: технологія – це система об'єктів права інтелектуальної власності, побудована за принципами синергетики, результатом існування якої є задоволення приватних інтересів суб'єкта господарювання та публічних інтересів держави. Поняття «технологія» потребує упорядкування та взаємоузгодження в нормативно-правових актах: другорядні складові (спеціалісти, організаційно-розпорядчий документ тощо) не можуть пояснювати її зміст. Головне в технології - знання, що виражене в результатах науково-технічної діяльності. В свою чергу, зазначені результати є об'єктами інтелектуальної власності.

10. Технологія є складним об'єктом права за наступними ознаками:

1) до складу її входять результати інтелектуальної діяльності (як охороноздатні, так і неохороноздатні);

2) має використовуватися відповідно до мети для якої вона створювалась. Внесення змін до складу технології впливає на кінцевий результат її використання.

11. Пропонується внести зміни до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» шляхом викладення дефініції технологія у наступній редакції: «Уні-технологія – об'єднання на

підставі договору передачі виключних майнових прав суб'єктом господарювання об'єктів інтелектуальної власності з метою створення унікальної висококонкурентної продукції, робіт, послуг». Результати уні-технології втілюються в кресленнях, схемах, обладнанні та інших речах. Уні-технології властиві ознаки: єдність елементів та неповторність результату.

12. Пропонується внести змін до Глави 16 ГК України, а саме:

- викласти назву глави 16 ГК України у наступній редакції: «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності та технології»;

- внести зміни до назви ст. 155 ГК України шляхом викладення її у наступній редакції: «Об'єкти права інтелектуальної власності та технологія»;

- внести зміни до ст. 155 ГК України шляхом доповнення її п. 3 викладеним у наступній редакції: «Технологія є об'єктом, що використовується у господарській діяльності».

13. Трансфер технологій являє собою процес передачі, обміну технології як об'єкта товарного обороту. За своєю правовою природою договір трансферу технології може бути, як одне стороннім, але частіше проявляється як універсальна категорія з безліччю осіб: дво-, багатостороння. Процес трансферу складається з елементів - стадій, кожна з яких є унікальною і притаманною тільки для тих правовідносин, які виникають в результаті переговорів сторін договору щодо конкретної технології, предмета та змісту договору. До складу трансферу технологій, як наукової категорії входять: 1) об'єкти інтелектуальної власності (об'єкти промислової власності, авторського права та суміжних прав, комерційні позначення; 2) уречевлені об'єкти, які супроводжують або втілюють у матеріальному світі технологію.

14. Пропонується доповнити п.1 ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» наступними пунктами:

- «8) авто-,мотобудування, новітні матеріали для виробництва;

- 9) біологічні науки, біохімія, біотехнологія;

- 10) інжиніринг, інтелектуальні системи управління».

Основні результати першого розділу опубліковані у роботах:

1. Загрішева Н.В. Технологічний процес: правова охорона та бухгалтерський облік // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 1. С. 99–109.
2. Загрішева Н.В. Щодо поняття «технологія» // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 4. С. 89–95.
3. Загрішева Н.В. Характеристика публичных и частных интересов сферы трансфера технологий // «Legea și viața» («Закон и Жизнь»). Международный научно-практический журнал (Молдова). 2013. № 12/3. С. 82–85.
4. Загрішева Н.В. Правова природа та поняття технології / Сучасні інститути держави та права: актуальні питання теорії та практики: монографія / Київський університет права НАНУ; за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 261–270.
5. Загрішева Н.В. Законодавче регулювання використання об'єктів промислової власності // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 13–15 травня 2009 р.). Київ: Державний інститут інтелектуальної власності, 2009. С. 51–55.
6. Загрішева Н.В. Щодо сучасних підходів використання прав інтелектуальної власності // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 31 березня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 41–45.
7. Загрішева Н.В. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в світі та Україні // Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. Випуск 8. С. 70–72.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ, СТОРОНИ ТА ІСТОТНІ УМОВИ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1 Види господарських договорів у сфері трансферу технологій

Багатоманітність господарської діяльності, виробничі, технічні, технологічні та інші особливості сфери і галузей економіки настільки значні, що об'єктивно вимагають відповідного правового регулювання, спеціального теоретико-юридичного осмислення усієї наявної та динамічної господарсько-правової нормативної бази в комплексі, наукову розробку правових проблем її реалізації і вдосконалення. [159, с. 29–30] Функціональна роль галузі господарського права як системоутворюючої самостійної галузі права, що здійснює динамічну системну організацію галузевого законодавства, урегульовує відносини в економіці, що гарантовані Конституцією [160] суб'єктивних прав та свобод. [161, с. 132] Враховуючи, що право як система нормативних, загальнообов'язкових приписів є найважливішим соціальним регулятором, воно «...робить предметом свого впливу адекватне тому чи іншому часу відношення людей» [89, с. 5; 162, с. 5–8; 163, с. 13], та розуміння закону, як живого організму, є цілком природним зміна його до вимог сьогодення.

На виконання Постанови КМУ від 17.05.2012 р. № 397 «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2012–2016 роки» [90] та Розпорядження КМУ від 10.09.2012 р. № 691–р «Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері» [91] сформульовано та досліджено причини відставання національної економіки від економік розвинутих країн світу за рівнем технологічного розвитку та продуктивністю виробництва. На думку Уряду зазначена проблема може бути вирішена саме за рахунок стимулювання інноваційної сфери держави, через визначення принципів та механізму

публічно-приватного партнерства, пожвавлення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, комерціалізацію науково-технічних розробок тощо.

О.П. Віхров вважає однією із найважливіших та найскладніших проблем вдосконалення господарського законодавства консолідацію та кодифікацію численних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів на базі ГК України. [164, с.384] С.Ф. Демченко бачить вдосконалення законодавства, в тому числі і через побудову системи управління якістю господарсько-правових актів: створення методолого-методичної бази розроблення і розвитку господарсько-правових актів та механізмів забезпечення функціонування такої системи.[165, с. 6] На думку В.К. Мамутова більш повне відображення в господарській діяльності мають знайти особливості інноваційної діяльності. В Україні, через численне законодавство з правового забезпечення інноваційної діяльності, існують дві проблеми, пов'язані з реалізацією інноваційної політики. По-перше, правове забезпечення не підкріплене фінансами, методиками, інформацією. По-друге, в нормативних актах відсутній системний підхід. Слід розробити систему нормативних актів, які регулюють відносини суб'єктів господарювання в сфері інноваційної діяльності на основі класифікацій, системи термінів та понять, розбудови древа нормативних актів тощо. Правові питання мають бути ув'язані з економічними, управлінськими, екологічними, технічними та іншими питаннями. [2, с. 224] Підсилення цільової спрямованості господарського законодавства як важливої складової його модернізації, дозволить виконувати завдання закріплені Законом України «Про основи державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності». [166] Потрібно визначити цілі підгалузей господарського законодавства, його інститутів, окремих нормативно-правових актів і конкретних правових норм. Важливо і те, що правильно визначені та взаємоузгоджені між собою правові цілі є системоутворюючим фактором в господарському законодавстві. [2, с. 222, 226–227]

В якості критерію розмежування публічного та приватного права вказують на широко використовувані в приватному праві договірні форми. На

цей час можна стверджувати, що договірне регулювання суспільних відносин міцно увійшло в публічно-правову сферу та займає в публічному праві чільне місце. [167, с. 15] В основу взаємовідносин між суб'єктами господарювання покладено господарський договір. На думку Г.Л. Знаменського в сучасних умовах він є тим специфічним правовим способом, який об'єднує публічні інтереси суспільства та приватні інтереси окремих суб'єктів господарювання. [168, с. 134]

Дослідження системи договорів в правотворчому та правозастосовному аспектах, які направлені на пізнання об'єктивних закономірностей юридичної регламентації суспільних відносин, має практичну та наукову цінність. Система договорів має відповідати на питання чим обумовлені правові особливості того чи іншого виду договору і чому він за своєю регламентацією відрізняється від інших договорів. Для вирішення цієї задачі система договорів має будуватися і відповідно аналізуватися на основі тих ознак, які зумовлюють правове регулювання. [169, с. 165–167]

Система договорів – правова система. Договори, які входять до неї, об'єднуються і розмежовуються за юридичними ознаками. Договори, що мають спільне правове регулювання об'єднуються в одну класифікаційну групу, відмінні від них договори відносяться до різних груп. Для чіткого пізнання системи договорів доцільно досліджувати економічні ознаки, обумовлюють елементи юридичного механізму.

Оскільки, господарські договори обумовлюють розвиток господарської діяльності, в якості системної ознаки має виділятися особливість здійснення певних суспільних інтересів. В нашому випадку, такою основою є правовідносини, центром яких є технологія та дії, що до неї здійснюються. На думку М.І. Брагинського кінцеві причини юридичних особливостей певних видів договорів слід шукати у властивостях відповідних економічних явищ.[170, с. 27] Кожному виду зобов'язань властива своя специфіка, яка обумовлена характером реальних суспільних відносин, що лежать в основі. [31, с. 201]

Проте, в якості системних виділяються не всі ознаки суспільних відносин, а тільки такі, які є значимими для права, тобто зумовлюють їх регламентацію. Право регулює суспільні відносини за допомогою свого механізму, що включає в себе зміст договору, суб'єктний склад учасників, об'єкти зобов'язань, форму, укладання, зміни та припинення договору тощо. Якщо будь-яка особливість суспільних відносин знаходить відображення в нормі права, впливає на вказані вище елементи правового механізму, то вона є значимою для права і розглядається в якості системної ознаки. Таким чином, критеріями формування системи господарських договорів є значимі для права ознаки суспільних відносин. Розвиток економічних відносин суттєво впливає на утворення нових системних ознак, і в свою чергу, на появу нових видів договорів.

Класифікація будь-яких понять являє собою їх поділ. Мета класифікації полягає в тому, що відповідне поняття відносять до відповідної групи. При цьому враховується, що воно містить родові ознаки цієї групи та одночасно те, що в ньому відсутні родові ознаки, які притаманні іншим групам. [27, с. 222, 308]

Класифікація та систематизація правового матеріалу не можуть являтися самоціллю. Якщо пропозиція про класифікацію не відповідає практичним потребам, то її наукова цінність сумнівна. [173, с. 89]

Метою класифікації господарських договорів є обрання правильних нормоутворюючих ознак та розподіл, на їх підставі, договорів на групи, які об'єднують зобов'язання із схожою правовою регламентацією та розділяють зобов'язання з різним правовим регулюванням. Нормативно-правовий аспект класифікації юридичних понять неодноразово підкреслювався в літературі. [170, с. 16; 171, с. 207; 174, с. 236, 240, 260] Так, М.І. Брагинський зазначав: «Як це властиве класифікації у галузі права взагалі і цивільного, безпосередньо, віднесення тієї чи іншої конструкції до конкретного класу важливо тому, що мова йде про межі дії визначеного режиму». [175, с. 80]

Важливо мати на увазі, що ознака, яка об'єднує визначену групу правовідносин (обумовлює єдність правового регулювання) одночасно відмежовує їх від зобов'язань, які не володіють цією ознакою. І навпаки, ознака, яка виокремлює зобов'язання із загальної сукупності, одночасно об'єднує всі зобов'язання, які володіють цією ознакою. [176, с. 48–54]

Необхідно враховувати, один із основних принципів класифікації: поділ на сходинки має відбуватися за єдиною підставою. [177, с. 524] Загальна проблема будь-якої класифікації складається із вибору тієї єдиної підстави, яка має бути покладена в основу поділу. [27, с. 319] Це означає, що розподіл договорів по групах в одній класифікації слід здійснювати за одною системною ознакою. Суміщення в одній класифікації двох та більше класифікаційних факторів, що мають самостійне нормоутворююче значення, ускладнює правове регулювання. Нормативна база кожної групи договорів є специфічною та відрізняється від нормативної бази інших груп.

Систематизація юридичних явищ має нормативно-правове значення. Вона має слугувати уніфікації та диференціації правової регламентації шляхом розподілу договорів на групи, кожна з яких характеризується регулюванням єдиним для цієї групи і відмінним від регулювання інших груп. При цьому поділ на кожній наступній сходинці передбачає не тільки використання нової підстави і специфічної правової бази, але і збереження попередньої (родової) системної ознаки, і відповідно, застосування уніфікованих норм, що обумовлені цією ознакою. Розмежування договорів на типи, види та підвиди розуміється через співвідношення конкретних договорів як загального та часткового (тип і вид, види і підвид); наявності співпорядкованості. [176, с.56]

Закріплена ГК України система договорів є їх класифікація за типами, кожний з яких в силу наявності особливого предмету чи суттєвих правових особливостей потребує самостійної правової регламентації. Така класифікація є основною та найбільш важливою, оскільки розкриває юридичні особливості договору кожного типу і виключає можливість застосування до нього норм про договори іншого типу.

Чинна редакція ГК України та ЦК України не розглядає поняття технології, трансферу технології, і, безпосередньо, договорів у сфері трансферу технологій. Нормами глави 34 «Правове регулювання інноваційної діяльності» не передбачено здійснення інноваційної діяльності через трансфер технологій.

Не можна погодитися з думкою, що класифікація договорів за критерієм зв'язку з визначеним видом діяльності – у сфері торгівлі, побутового обслуговування, капітального будівництва, транспортної діяльності агропромислового комплексу є хибною. [178, с. 41] Так, для сфери сільського господарства характерен договір контрактації сільськогосподарської продукції (ст. 272–274 ГК України), для енергопостачання використовується договір енергопостачання (ст. 275–277 ГК України), для надання лізингових послуг використовується договір фінансового лізингу (Законів України «Про фінансовий лізинг» [179], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [180]), агентська діяльність здійснюється на підставі агентського договору тощо.

Щодо трансферу технологій, то цей інститут тільки почав розвиватися в Україні. Повільний темп його формування та розвитку пояснюється негативним впливом економічних та юридичних чинників. До економічних відносяться: відсутність довгострокових програм інвестування (національних, іноземних); нестабільність ринку фінансових послуг негативно впливає на можливість отримання довгострокових кредитів; нерозвинутість ринку цінних паперів та венчурного підприємництва; відсутність зацікавленості з боку держави у розвитку наукоємних галузей економіки та ряд інших чинників. [181, с. 167–168] Серед юридичних виділяємо: відсутність стабільної законодавчої бази, недосконалість наявного законодавства, відсутність кроків державного врегулювання недосконалостей обраної сфери.

Вищеперелічене відлякує суб'єктів господарювання від опанування та використання в господарській діяльності нових елементів інноваційної моделі економіки.

Перші дослідження договорів у сфері трансферу технологій здійснено Ю.М. Капіцею у 2000 р. [183, с. 5] Так, до угод про передачу технологій він включає:

- передачу ліцензій на винаходи, промислові зразки, корисні моделі, твори науки, комп'ютерні програми і бази даних та інші об'єкти інтелектуальної власності;

- надання ноу-хау і технічного досвіду у вигляді техніко-економічних обґрунтувань, планів, інструкцій, керівництв, формул, креслень, а також послуг, що стосуються технічних консультантів, керівних кадрів, підготовки персоналу;

- передачу технологічних знань, необхідних для придбання, монтажу і функціонування підприємств та обладнання, а також виконання проектів «під ключ»;

- передачу технологічних знань, необхідних для монтажу, експлуатації і функціонування підприємств та обладнання, проміжних товарів і (або) сировинних матеріалів, які придбані шляхом закупівлі, оренди, іншим способом;

- передачу технологічного змісту угод про промислове та технічне співробітництво;

- передачу прав інтелектуальної власності у вигляді статутного внеску у спільні підприємства, а також внесків при укладенні договорів про спільну діяльність і інвестиційних договорів.

Зазначене дослідження договорів трансферу технологій має узагальнюючий характер правовідносин та об'єднує всі види договорів, які тим чи іншим чином стосуються технології. Слід відмітити, що воно є підґрунтям на підставі якого в 2006 р. сформовано і подальшому закріплено Законом про трансфер поняття договору трансферу технологій, видів договорів, об'єктів, які передаються з технологією та інше. Підкреслимо, що автором сформульовано не види договорів трансферу технологій, а окреслено коло правовідносин, які стосуються цієї сфери. Це дозволяє здійснювати подальші дослідження,

виділяючи найбільш вдалі форми шляхом їх впровадження у господарській діяльності суб'єктів господарювання. Крім безпосередньо кола сформульованих правовідносин, цікавим є їх об'єктний склад. З тих часів він зазнав ґрунтовних змін. Зазначені ознаки підтверджують еволюцію розвитку трансферу технологій як підгалузі господарського права.

Історично, прийняття в 2006 році Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» було дискусійним та пов'язаним із спорами щодо його основних положень. [85, с. 156; 86, с. 465] Внесені в 2012 році зміни до вищезазначеного закону необхідно досліджувати з позиції покращення інвестиційного клімату та розвитку наукоємних галузей виробництва в Україні, глобалізації ринку продукції в умовах світової інноваційної моделі економіки. Сфера трансферу технології відноситься до видів економічної діяльності, в яких публічні органи, виконуючи свої функції, стоять на стражі технологічного розвитку країни. Держава контролює доступ на вітчизняний ринок тих технологій, які можуть становити загрозу національній безпеці країни (ст. 21 Закону про трансфер в ред. від 02.10.2012).

В редакції Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» в редакції від 06.10.2006 р. Перелік договорів у сфері трансферу технологій наступний:

1) про поставку промислової технології – що укладається з метою набуття знань, досвіду та придбання технологічного обладнання;

2) технічно-промислової кооперації – що укладається з метою набуття знань та одержання послуг для виробництва промислової продукції, напівфабрикатів, обладнання і комплектуючих, що відповідають умовам застосування технології, та інших складових, необхідних для її застосування;

3) про надання технічних послуг – щодо надання послуг з планування, розроблення програми досліджень та проектів, а також здійснення або надання спеціальних послуг, потрібних для виробництва певної продукції;

4) інжинірингу – про виконання робіт і надання послуг, у тому числі складання технічного завдання, проведення допроектних робіт, зокрема

техніко-економічних обстежень та інженерно-розвідувальних робіт, пов'язаних з будівництвом виробничих, складських та інших приміщень, що використовуються у технологічному процесі виробництва продукції, проведення наукових досліджень, розроблення проектних пропозицій, технічної і конструкторської документації стосовно технологій та їх складових, надання консультацій і здійснення авторського нагляду під час монтажу складових технологій та пусконаладжувальних робіт, надання консультацій економічного, фінансового чи іншого характеру, пов'язаних із застосуванням технологій та із зазначеними роботами і послугами;

5) про створення спільних підприємств – у разі часткової передачі майнових прав на технології та їх складові;

6) про надання в оренду або лізинг складових технологій, обладнання;

7) комерційної концесії (франчайзингу).

Разом з договором про трансфер технологій могли укладатися договори, зокрема щодо: гарантій осіб, які передають технології та їх складові, стосовно можливості досягнення економічних показників і виробництва продукції із застосуванням цих технологій та складових; проведення комплексу інженерних, екологічних або інших робіт, необхідних для застосування технологій та їх складових; обслуговування обладнання.

Зазначений перелік договорів є закритим. Це означає, що інші договори, які укладатимуться щодо розробки, впровадження та/або передачі технологій, не будуть відноситися до сфері трансферу технологій, а отже, не будуть підпадати під дію закону. При укладанні інших, ніж визначено законом переліком договорів, необхідно керуватися загальними положеннями господарського та цивільного законодавства, що призведе до плутанини. Зазначений факт свідчить про недосконалість законодавства у сфері трансферу технологій в редакції закону від 2006 р. та порушення задекларованих ст. 6 та ст. 44 ГК України принципів господарювання та підприємництва.

Отже, перелік договорів у сфері трансферу технологій має бути відкритим. Крім договорів, запропонованих законодавцем, суб'єкти

господарювання повинні мати право укладати інші види договорів, які будуть підпадати під дію Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», та врегульовувати правовідносини трансферу технологій.

Чинна редакція Закону про трансфер (в редакції від 02.10.2012 р.) договірні відносини в сфері трансферу технологій, врегульовані у ст. 4 «Взаємодія суб'єктів трансферу технологій» та ст. 20 «Особливості укладення договорів про трансфер технологій» містить бланкетну норму, яка відсилає до положень ЦК України, а саме: Глави 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності». Нормами ст.1107 ЦК України передбачено, що розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі наступних договорів:

- 1) ліцензія на використання об'єктів інтелектуальної власності;
- 2) ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єктів інтелектуальної власності;
- 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та
- 5) інші договори з розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Опосередковано, ст. 4 Закону про трансфер в редакції від 2012 р. відсилає до договірних відносин суб'єктів трансферу технологій через їх взаємодію у: 1) створенні технологій та/або їх складових; 2) обміну досвідом та інформацією про науково-технічно-логічні досягнення; 3) проведення консультацій з основних питань науково-технічної і технологічної політики стосовно застосування технологій та їх складових; 4) виробництва та здійснення кооперації постачання технологій та/або їх складових у межах договорів про їх трансфер; 5) укладення інших цивільно-правових договорів

відповідно до законодавства. На нашу думку, реалізація трансферу технологій через норми цивільного законодавства є помилкою законодавця.

Досліджуючи перелік договірних відносин, які запропоновані законодавцем суб'єктам господарювання у сфері трансферу технологій в редакціях Закону про трансфер від 2006 р. та від 2012 р., можна зробити висновок, що розвиток законодавства зазначеної сфери продовжує своє становлення та розвиток. Оскільки, обидві редакції містять багато недосконалостей.

Помилковий підхід законодавця до договорів трансферу технологій в редакції Закону про трансфер від 2006 р. полягає в інвентаризація договірних відносин, що виникають у сфері трансферу технологій без визначення їх суті. Погодимось з тим, що норми законодавства не мають містити безпосередньо класифікацію договорів трансферу технологій. Це перевага теорії права. Але, й законодавчо передбачений перелік договорів не є позитивною рисою розвитку трансферу технологій. Закордонний досвід вираження поняття трансферу технологій через перелік договорів (див. п.1.3. цього дослідження) в Україні не діє за рядом взаємопов'язаних між собою причин.

Продовжуючи пошук реалізації трансферу технологій, законодавець в редакції Закону про трансфер від 2012 р. звертається до застосування норм права інтелектуальної власності для технології. Одразу зауважимо, що це перекручує правову природу трансферу технологій, унеможлиблює його здійснення та кардинально звужує коло договорів трансферу технологій. Положення інституту права інтелектуальної власності не можуть замінити впровадження та передачу майнових прав на технології, оскільки, технологія лишається технологією тільки тоді, коли її результат досягнуто (продукція отримана) за рахунок використання сукупності її складових. Крім того, технологія не є об'єктом інтелектуальної власності, відсутня серед переліку об'єктів ЦК України та ГК України, має відмінну правову природу від об'єктів інтелектуальної власності саме через те, що складається з декількох з них та ще

ряд ознак, описаних в п.1.2. цього дослідження. Серед інших недоліків чинного Закону про трансфер можна відокремити:

По-перше, відсутність чіткого переліку договорів трансферу технологій створює високий рівень ризику для суб'єктів господарювання, та безпосередньо, іноземних інвесторів. Застосування договорів, запропонованих законодавцем несе ризик втрати технології та значних збитків.

По-друге, для суб'єктів господарювання, які починають працювати за нормами чинного законодавства, є ризик визнання укладених договорів недійсними/нікчемними через величезну кількість неврегульованих між собою норм чинного законодавства про трансфер технологій.

По-третє, в редакції Закону про трансфер від 2012 р. законодавець повністю ігнорує господарсько-правову направленість, уникає необхідності дотримання паритету публічних та приватних інтересів сторін договорів трансферу технологій. Відсутність системного підходу дослідження правовідносин трансферу технологій з врахуванням господарсько-правової природи останніх призводить до продажу високих технологій, створених на території України, за кордон. Відчуження таких технологій на користь особи іноземної країни у майбутньому може становити предмет спору з боку органів державної влади, наприклад, через створення загрози національній безпеці країни. Інший бік - закупівля застарілих технологій з-за кордону. Суб'єкти підприємництва, які бажають отримати швидкий прибуток і не мають змоги або не бажають проводити дослідження або закуповувати національні сучасні технології, сплачують за використання іноземних технологій валюту. Це призводить до: 1) погіршення торгового балансу; 2) вимивання валюти за кордон; 3) відсутності виробництва продукції, що має високу додаткову вартість.

Неврегульованим на законодавчому рівні лишається питання урегулювання господарського договору на створення технології. Розробка та реалізація його в сучасних умовах потребує урегулювання трансферу технології нормами господарського права, що автоматично означає внесення змін до

Закону про трансфер, уніфікація термінології для договорів зазначеної сфери. На підкріплення цієї думки наведемо прогалини чинного законодавства, які потребують негайного вирішення та можливі шляхи їх вирішення:

1. Чинним законодавством лишається неврегульованим момент передачі майнових прав на технологію за договором. Суб'єкт, який отримує право на технологію, повинен набувати його щодо всіх складових частин одночасно. За чинним законодавством дата набуття правової охорони щодо різних об'єктів інтелектуальної власності різна. Через призму положень Розділу 75 ЦК України ця проблема не може бути вирішена. Внесення змін до законів України, що врегульовують майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, в частині запровадження єдиного моменту набуття права власності на складові технології призведе до полегшення процедури правового захисту технології.

2. Відповідно до ст. 1114 ЦК України, ліцензія та договори, визначені статтями 1109, 1112, 1113 ЦК України, не підлягають державній реєстрації з боку держави. Зневільовано суть господарських відносин: дотримання рівноваги між публічними та приватними інтересами учасників господарювання. Держава контролює надходження лише тих технологій на територію України, які були придбані за бюджетні кошти. Зазначений факт загрожує економічній безпеці держави через постійний відтік валютних коштів суб'єктів господарювання в рахунок сплати за договорами, предметом яких є купівля морально застарілих інновацій. Доцільно розробити методику виявлення технологій, які можуть становити цінність для країни, хоча і будуть розроблені за кошти суб'єктів господарювання.

3. За Законом про трансфер в редакції від 2012 р. договір комерційної концесії виключений з переліку договорів трансферу технологій. Хоча, за своєю правовою природою він входить до групи договорів про трансфер технологій, предметом якого є право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу майнових прав інтелектуальної власності. [184, с. 74–75] Спірною є корисність виключення з переліку об'єктів технології майнових прав на торговельну марку. Для споживача нові технології, втілені в

обраному гаджеті, ототожнюються з торгівельною маркою, якою він позначений.

Законодавство Китаю розуміє передачу технологій в надширокому сенсі, враховуючи передачу як об'єктів інтелектуальної власності (прав за патентами), так і інших об'єктів (охоронювана інформація тощо), а також передачу технологій в результаті купівлі-продажу товарів з технологічним змістом. У літературі зазначають [185, с. 28] можливі договірні форми передачі прав на технології: продаж, договір використання технології агентом або єдиним дистриб'ютором, субпідрядний договір, угода з основним виробником, виробничі ліцензії, спільні підприємства, договори на виробництво, спільні науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи та виробництво. При прогнозуванні виду договору, що необхідно укласти для передачі прав на технологію, важливо враховувати складність предмету договору. Нагадаємо, що до технології, як предмета договору, можуть належати об'єкти інтелектуальної власності або інформація, або знання (як ті, що охороняються законом, так і ті, що не охороняються), а також їх поєднання. Враховуючи, що технологія є класифікуючим об'єднуючим фактором при виокремленні договорів, що відносяться до сфери трансферу технологій, і, одночасно, саме склад технології впливає на те, які договори будуть укладені у конкретному практичному випадку. В межах класичних договорів купівлі-продажу захистити права на технологію не є можливим, в тому числі не можна обмежитися захистом технологій в межах захисту інтелектуальної власності.

О.О. Рузакова визначає систему договорів у сфері інтелектуальної власності через дослідження критеріїв направленості, мети та результату договору. [186, с. 186] Вторинною системоутворюючою ознакою автор обирає виключні права та об'єкт інтелектуальної власності. О.О. Рузакова визначає наступну систему договорів у сфері інтелектуальної власності:

- договори про відчуження виключних прав, які включають в себе договори про відчуження виключних прав на твори науки, літератури і мистецтва, об'єкти суміжних прав, об'єкти патентних прав, на засоби

індивідуалізації, селекційній досягнення, топології інтегральних мікросхем, секрети виробництва (договори про передачу ноу-хау);

- ліцензійні договори, які включають в себе ліцензії щодо надання прав на використання творів науки, літератури і мистецтва, об'єкти суміжних прав, патентного права, торговельні марки, топології інтегральних мікросхем, селекційні досягнення;

- договори про створення об'єктів інтелектуальної власності (договір авторського замовлення, договір замовлення на створення об'єктів суміжних прав, договір замовлення на створення топології інтегральних мікросхем, селекційних досягнень, ноу-хау, в тому числі яким притаманні ознаки патентоздатності). Ці договори поєднують у собі договори про створення результатів інтелектуальної діяльності і розпорядження виключними правами;

- інші договори взаємопов'язані з вищезазначеними і, які входять до числа договорів у сфері інтелектуальної власності, об'єктом яких можуть бути виключні права, але вони не спрямовані на їх створення і використання контрагентом у договорі, і включають, договір довічного управління виключними правами; договір колективного управління виключними правами, шлюбний договір; договір застави майнових прав тощо.

П.С. Матвеев до договорів Глави 34 «Правове регулювання інноваційної діяльності», крім договору на створення і передачу науково-технічної продукції, включає наступні договори, що регулюють інноваційну діяльність: установчі договори щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності як внесків до статутного капіталу господарських товариств, договори про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт; договори про спільну інноваційну діяльність, договори щодо передання майнових прав на об'єкт створений у зв'язку із виконанням трудового договору, договір щодо передання майнових прав на об'єкт, створений на замовлення тощо. [187, с. 236-237]

На думку К.В. Бородкиної можна виокремити основні договірні форми, які дозволяють оформити передачу прав на технологію [188, с. 28]:

- 1) договори з розпорядження виключними правами: договір про відчуження виключного права, ліцензійний договір;
- 2) договірні передачі прав на технологію: договори на створення, передачу та використання наукової, науково-технічної продукції, надання наукових, науково-технічних, інженерно-консультаційних та інших послуг, договори про спільну наукову, науково-технічну діяльність та розподіл прибутку; договори на виконання науково-дослідницьких, дослідно-конструкторських та технологічних робіт;
- 3) договори, спрямовані на створення спільного підприємства: договір про об'єднання частини ресурсів;
- 4) договори франчайзингу та комерційної концесії; концесійні угоди та інші угоди в сфері державно-приватного партнерства;
- 5) договори інформаційно-консультаційного характеру.

З принципу свободи договору (ст. 6 ЦК України) випливає можливість укладення договорів як передбачених, так і не передбачених законодавством. На цьому побудований поділ договорів на поіменовані (такі, що зазначені у кодексах та законах), та непоіменовані (невідомі законодавству, але такі, що не протирічать загальним положенням законодавства). Такі договори іноді називають *sui generis* або нетиповими договорами. До них застосовуються норми про найбільш схожі з конкретним договором видом чи типом договорів і загальні положення договірного права, т.т. правило про аналогію закону, а у разі неможливості цього – аналогію права. Цим непоіменовані договори відрізняються від змішаних договорів, які являють собою визначений перелік істотних умов різних видів договорів.

Вищезазначені вимоги поширюються на всіх учасників інноваційної діяльності, включно з центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, юридичними та фізичними особами.

Б.М. Падучак розглядає договори щодо трансферу технологій [189, с. 191] в розрізі договорів у сфері інтелектуальної власності, виходячи із

визначення технології в редакції профільного Закону від 2006 р. Отже, договори щодо трансферу технологій поділяються на:

- договори, які безпосередньо опосередковують відносини у сфері трансферу технологій (реалізацію майнових прав на технологію);
- договори, які побічно опосередковують відносини у сфері трансферу технологій (реалізацію майнових прав на технологію).

Першу групу складають договори, безпосереднім предметом яких виступають наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності, ноу-хау. Зазначені договори прямо пов'язані з процесом трансферу технологій, тобто з реалізацією майнових прав на технологію. До них належать: договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, ліцензійний договір, договір комерційної концесії, договір про надання ноу-хау.

До другої групи належать договори, які хоч і містять елемент передачі технологій, та все ж таки повністю не направлені на визначення порядку використання об'єкту трансферу. Іншими словами основна мета цих договорів не пов'язана з реалізацією майнових прав на технології (засновницький договір; договір оренди або лізингу складових технології; про передачу цілісного майнового комплексу, застави; про надання послуг; спільну діяльність).

Не можна погодитися з таким розподілом. Види договорів у сфері інтелектуальної власності обмежуються Главою 75 ЦК України. На них розповсюджується дія ст. 1 ЦК України – майнові відносини, які базуються на приватних інтересах осіб приватного права. Сфера трансферу технологій є унікальною. Її еволюція на світовому рівні за рахунок необхідності дотримання паритету і приватних, і публічних відносин. Досягнення цієї мети можливо тільки через врегулювання трансферу технологій нормами господарського права.

На думку О.М. Давидюка передача закінченої технології, фактично не вичерпує всіх видів її трансферу. [190, с. 120]

Договори трансферу технологій мають суттєві відмінності з договорами традиційних класів, у зв'язку з чим потребують певного відокремлення і спеціального механізму правового регулювання. Суттєвий вплив на потребу класифікації договорів трансферу технологій має розвиток законодавства України. Доктринальна різниця підходів визначення договірних відносин, відображена в редакціях Закону про трансфер 2006 р. та 2012 р. Інвентаризація договорів трансферу технологій в редакції Закону про трансфер в 2006 р. змінилась в 2012 р. Переміг цивілістичний підхід та реалізація суспільних відносин у сфері трансферу технологій виключного через норми ЦК України. Як клас договори трансферу технологій в українській науці не виділені та не досліджені. Законодавець до договорів трансферу технологій прирівнює договори розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, передбачені нормами ЦК України, ігноруючи їх господарсько-правову направленість.

Світовий досвід класифікації договорів трансферу технологій неоднорідний: національні законодавства держав містять різні договірні конструкції передачі технологій (Бразилія, Мексика, Російська Федерація, США тощо). Основним критерієм відокремлення договорів трансферу технологій є направленість використання майнових прав на технологію. Через цей критерій потребують відмежування договірні відносини щодо технології, тобто такі, в яких технологія безпосередньо не використовується. Такі договори мають інші системоутворюючі чинники. Вони включаються до кола договорів трансферу технологій лише тому, що предмет договору містить дії пов'язані із майновими правами на технологію, але не має їх в якості системоутворюючої ознаки направленість на використання майнових прав на технології. Ознака використання технології є другорядною, і лише, супроводжує виконання головної цілі: договори надання послуг, консультативної допомоги (навчання персоналу), договір застави майнових прав на технологію, засновницький договір та статут, договір створення спільного підприємства тощо.

В середині класу договори трансферу технологій можна поділити за направленістю. Мета кожного з договорів характеризує певний етап розвитку технології:

- створення – договори щодо створення технології;
- використання – договори використання майнових прав на технологію та майна в якому технологія об'єктивована;
- ліквідація (занепад) технології – договори відчуження майнових прав на технологію та майна в якому технологія об'єктивована.

Вплив на договірні конструкції трансферу технології має класифікація за критеріями наявності у її складі об'єкта права інтелектуальної власності та роль, яку він відіграє у функціональному поєднанні об'єкта дослідження. За такими ознаками можна виділити:

1) технології, в яких об'єкт права інтелектуальної власності відіграє визначальну роль;

2) технології, в яких такі об'єкти відіграють другорядну роль;

3) технології, в яких об'єкти права інтелектуальної власності не використовуються взагалі (при цьому мається на увазі, що певні об'єкти, які мають ознаки для того, щоб отримати охорону в рамках права інтелектуальної власності, не пройшли певного порядку реєстрації, передбаченого для таких об'єктів). [27, с. 30] Така думка є спірною. Рушійною силою інноваційного процесу є матеріальна зацікавленість суб'єкта господарювання у використанні технології: отриманні економічних результатів і конкурентних переваг від виробництва і реалізації продукції. Як зазначає Й. Шумпетер та ряд інших авторів, новатор, що впроваджує винахід, порушує ринкову рівновагу, внаслідок чого отримує тимчасовий надприбуток до відновлення рівноваги на новому рівні з розповсюдженням нововведення. [191, с. 30; 192, с. 74; 193, с. 7] По-перше, позбавлення правової охорони гіпотетичних об'єктів інтелектуальної власності, означає залишення технології незахищеною, вразливою. Передача технології 3 групи стає практично недоцільною через загрозу стороні набувача щодо безперешкодного та безспірного використання

технології з боку третіх осіб. Нагадаємо, що для об'єктів права промислової власності, що становлять в більшості випадків основу технології, правова охорона здійснюється з дати внесення відомостей до державного реєстру або іншого оприлюднення відомостей про об'єкт промислової власності, заявника, власника охоронного документа. По-друге, легальна можливість оформлення майнових прав інтелектуальної власності на складові технології за набувачем піддається сумніву. У процесі проходження державної експертизи існує вірогідність виявлення: іншого власника об'єкта інтелектуальної власності, відсутності новизни тощо.

Отже, вдала класифікація складу технології прямо впливає на договори щодо неї укладаються. За нашим переконанням, технологія за своїм складом об'єднує майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, що отримали правову охорону.

Системною ознакою класифікації договорів у сфері трансферу технологій є технологія. Специфічність правової природи технології (див. п. 1.2.) наділяє поіменовані договори специфічними ознаками, які їм не властиві у разі використання іншого майна та, одночасно, об'єднує різні за своєю правовою природою договори та дозволяє виокремити їх в єдину групу. В середині єдиної групи договорів трансферу технологій розподіл здійснюється за напрямом дій щодо технології:

- створення технології;
- відчуження самої технології (прав на неї);
- відчуження (в т.ч. оренда, лізинг) майна в якому об'єктивована технологія;
- супроводжувальні договори: надання послуг щодо використання технології та/або майна в якому технологія об'єктивована: навчання робітників, надання консультацій тощо.

В окрему групу можна виокремити договори, в яких технологія виступає другорядною ознакою: передача в заставу майнових прав на технологію; статут суб'єкта господарювання, внеском до статутного капіталу якого є майнові

права на технологію тощо. Мета зазначених видів договорів лишається основною: передача майна в заставу, формування статутного капіталу, і тільки за рахунок свого специфічного об'єкту – майнових прав на технологію, вони включаються в коло дослідження. Але вони не належать до сфери трансферу технологій, оскільки, трансфер технології – це впровадження з метою створення нового продукту, досягнення нового, невідомого раніше результату за рахунок використання майнових прав на технологію.

На підтвердження факту впливу певних факторів на поіменовані договори наведемо наступний приклад. Б.В. Деревянко доводить, що у сфері зовнішньоекономічної діяльності договори купівлі-продажу та міни є принципово різними правовими інститутами, оскільки норми міжнародних конвенцій, присвячені регулюванню міжнародної купівлі-продажу не можуть застосовуватися до договорів міни. [194, с. 54]

У відповідності до ст. 181 ГК України господарський договір викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами. Виходячи із закордонного досвіду (Мексика, Бразилія), ЄС [137] та чинного національного законодавства (Глава 75 ЦК України) щодо договорів у сфері трансферу технологій використовується модель, де правовідносини трансферу технологій реалізуються шляхом одночасного укладання декількох договорів: певні договори стосуються передачі майнових прав на технологію, інші – переходу права власності на об'єкт в якому технологія виражена в реальному світі, договорів, які допомагають опанувати використання технології під час виробництва тощо. Викладення складних правовідносин, пов'язаних із трансфером технологій, у формі єдиного документа на практиці не реалізовано, проте абсолютно доцільно. Аргументуємо зазначену позицію.

На підставі п.1 Інформаційного листа Вищого Господарського Суду України від 07.04.2008 № 01–8/211 «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного і Господарського кодексів України» [195] застосування норм ГК України у разі, якщо вони не містять особливостей регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, а встановлюють загальні правила, які не

узгоджуються із відповідними правилами ЦК України, слід застосовувати правила, встановлені ЦК України. Тому, в подальшому є цілком доцільним проведення аналізу норм цивільного законодавства на предмет можливості викладання господарського договору у сфері трансферу технологій у формі єдиного документу. У відповідності до положень ЦК України правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). Договір, як один із видів правочинів, містить всі ознаки правочину (ч.1 ст. 626 ЦК України). Статтями 3, 6, 203, 626, 627 ЦК України визначено загальні засади цивільного законодавства, зокрема поняття договору і свободи договору, сформульовано загальні вимоги до договорів як різновиду правочинів (вільне волевиявлення учасника правочину). Розкриваючи зміст засади свободи договору у статтях 6, 627 ЦК України визначено, що свобода договору полягає у праві сторін вільно вирішувати питання при укладанні договору, виборі контрагентів та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Свобода договору, надана сторонам, реалізується через можливість укладання таких договірних конструкцій, які чинним законодавством не передбачені. Найголовнішим моментом втілення зазначених господарських правовідносин в життя є відповідність їх чинному законодавству. Для сучасного світу, якому характерний швидкий розвиток відносин, щорічна поява нових об'єктів обігу, в тому числі і господарського, це право є можливістю реалізації відносин між суб'єктами господарювання, які на певному етапі не врегульовані через їх новизну чинним законодавством, а застосування до них вже існуючих договірних конструкцій є недоцільним. Згідно із ст. 628 ЦК України сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

В юридичній літературі міститься два різних підходи до договорів, які містять в собі елементи, види різних видів договорів. Деякі науковці, базуючись на нормах чинного цивільного законодавства підтримують думку існування і реалізації змішаних договорів. Так, Д.Ю. Сурай зазначає, що змішаний договір з'являється на іншому рівні (стадії) механізму правового регулювання, на відміну від поіменованого договору.[196, с. 168] Він виникає на стадії реалізації норм цивільного права, коли конкретні суб'єкти реалізують свою правоздатність в конкретних правочинах, тобто укладають змішані договори. На думку А.А. Собчак змішаний договір потрібно визначати як єдине зобов'язання, що містить всі умови, необхідні і достатні для його самостійного існування. Якщо ж в результаті укладання договору виникає не єдине зобов'язання, а два і більше самостійних зобов'язань, то мова повинна йти не про змішаний договір, а про комплекс самостійних зобов'язань різних видів, які об'єднуються загальною метою, суб'єктом або певним видом діяльності. [197, с. 63] Схематично реалізація такого складного виду правовідносин як трансфер технологій здійснюється через виникнення зобов'язання сторін договору: одна сторона за договором передає майнові права на технологію, налаштовує її використання, а інша – оплачує зазначені дії. Проте, у більшості випадків трансфер технологій пов'язаний із передачею певного обладнання, в якому втілена технологія (наприклад, технологічна лінія виробництва продукту) та іншими зобов'язаннями матеріального і нематеріального характеру. Тому, твердження науковця за сучасних умов інноваційного розвитку суспільства є спірним, але край необхідним для проведення більш глибокого аналізу змішаних договорів.

Підтримуючи точку зору Д.Ю. Сурай, застережемо, що суб'єкти господарювання у відповідності до дефініції, наданої ст. 55 ГК України, реалізують свою господарську компетенцію, а отже, можуть укладати змішані договори, бути стороною такого договору.

В теорії права існує альтернативна думка щодо договорів, які об'єднують в собі декілька договірних конструкцій, в роботах певних науковців

вони дістали назви комплексних договорів. Так, К.В. Янкурович зазначає, що комплексний договір – це складний, багатокomпонентний договір, прямо передбачений в нормах цивільного права, що ґрунтується на елементах простих традиційних договорів. [198, с.75] Л.К. Веретельник звертає увагу, що комплексний договір реалізується тільки за умови поєднання декількох галузей права, наприклад, цивільного і морського. [199, с. 187] Є.О. Тупицька розуміє комплексні договори як сукупність декількох досить самостійних зобов’язань, зафіксованих в єдиному документі. [200, с.622]

На нашу думку, поняття комплексного договору являється синонімом до змішаного. Оскільки, за теорією господарського права та у відповідності до ст. 179 ГК основою господарсько-договірних зобов’язань є майново-господарські зобов’язання, що виникли на підставі господарських договорів. А отже, можлива реалізація множинності господарських зобов’язань в межах одного договору. Господарські зобов’язання, що виникають між сторонами господарського договору у сфері трансферу технологій, об’єднуються однією метою – здійсненням дій щодо технології, а реалізація зазначених дій підтверджується їх волевиявленням.

Як бачимо, теоретичний підхід до змішаного договору цілком підтримується науковцями. Крім того, поняття змішаного договору знайшло своє позитивне відображення і в судовій практиці. Так, Жовтневий районний суд м. Харкова Рішенням від 11 червня 2012 р. за справою № 2–1816/11 (2/2012/390/2012), в мотивувальній частині рішення щодо договору «адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах» зазначає, що сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). [201] До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору. Враховуючи, що такий вид правочину, як «адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах» окремо законодавчо

врегульований не був, однак містив елементи різних видів правочинів та не суперечив чинному законодавству України, разом з тим сторони узгодили всі його умови та своїм підписом посвідчили факт виникнення між ними зобов'язань. Така угода не регламентована законом, проте не суперечить йому, викладена чітко та зрозуміло, сторони домовилися щодо усіх її істотних умов, підписавши її беззаперечно та тривалий час виконували цю угоду. Зміст договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. А отже, договір «адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах» має право на існування. Аналогічні рішення, що підтверджують можливість реалізації змішаних договорів на території України винесені Вознесенським міськрайонним судом Миколаївської області 11 вересня 2012 р. за справою № 1407/3752/2012 та Рівненським міським судом Рівненської області від 14.04.2015 р. за справою № 2–4460/11. [202, 203]

Суб'єктивне майнове право на об'єкт промислової власності (виключне право) є цілісним утворенням, що охоплює сукупність елементів – правомочностей, які опосередковують забезпечену законом можливість щодо використання результату інтелектуальної діяльності, передусім, у процесі здійснення господарської діяльності, надання дозволу на використання об'єкта іншим особам, та забезпечену законом можливість забороняти іншим особам неправомірні дії щодо об'єкту промислової власності та вимагати захисту. [204, с. 20]

Через відсутність господарсько-правових досліджень договорів трансферу технологій, в якості емпіричної бази дослідження за основу покладемо праці вчених-цивілістів. Поряд із загальними рисами, які притаманні всім видам цивільно-правових договорів, договори у сфері створення і використання досягнень науки і техніки мають специфічні ознаки:

– переважна більшість об'єктів промислової власності створюється саме на основі договірних відносин, тоді як об'єкти авторського та суміжних прав – з власної ініціативи автора;

– договори у сфері створення і використання досягнень науки і техніки можуть укладатися лише за умови визнання досягнень науки і техніки у встановленому порядку об'єктами промислової власності. Це означає, що предметом вказаного договору може бути лише той об'єкт, на який видано охоронний документ;

– договори у сфері створення і використання досягнень науки і техніки укладаються в письмовій формі, а недодержання письмової форми робить такий договір нікчемним;

– укладенню договору у сфері створення і використання досягнень науки і техніки передують інші цивільно-правові договори, наприклад, договір на інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності. [205]

Постає питання: чи відноситься технологія до зазначених об'єктів і чи буде вдало використовувати зазначену групу договорів у разі врегулювання договірних господарських відносин щодо технології. Для цього проаналізуємо поняття «об'єкт права інтелектуальної власності». В усіх договорах, запропонованих нам законодавцем, мова йде або про об'єкти інтелектуальної власності, або про майнові права на зазначені об'єкти. Відповідно до ст. 420 ЦК України до об'єктів інтелектуальної власності належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні найменування, торговельні марки; географічні зазначення; комерційні таємниці. Жодного згадування про технологію як об'єкт права інтелектуальної власності ЦК України та ГК України не містить. Отже, технологія не є об'єктом правового регулювання цивільних правовідносин.

За теорією права автором (винахідником) об'єкта інтелектуальної власності є фізична особа. Майнові права на об'єкт інтелектуальної власності можуть виникати у фізичної особи, юридичної особи, держави. Технологія, за

дефініцією зазначеною у п.1.2. цього дослідження, завжди формується у суб'єкта господарювання під час здійснення ним господарської діяльності. Доцільним є доповнити ГК України нормою, що власником майнових прав на технологію є юридична особа або держава, і в жодному разі, – фізична особа.

2.2 Сторони господарського договору у сфері трансферу технологій

У сучасних умовах центральною складовою промислової політики кожної країни є інноваційна концепція, яка формує нове технологічне ядро в економіці.[206, с. 118] Забезпечення цього процесу здійснюється за допомогою підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності та становлять інноваційну інфраструктуру. [15] Серед основних напрямів інноваційної політики Євросоюзу виділяють: розробку єдиного антимонопольного (конкурентного) законодавства; використання системи амортизації обладнання; пільгове оподаткування НДККР; заохочення малого наукоємного бізнесу; пряме фінансування підприємств для заохочення інновацій в області новітніх технологій, стимулювання співробітництва науки та фірм, що виробляють наукоємну продукцію. [2, с. 224]

Основою будь-якого виду господарської діяльності є господарський договір як засіб гарантування виконання зобов'язань. Гарантування виконання зобов'язань починається із дослідження правовий статус сторін, що його уклали. М.Г. Ісаков зазначає, що правовий статус підприємства як суб'єкта господарської діяльності обумовлено певними ознаками, серед яких:

1) визначеність організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, що характеризується метою, правовим статусом та складом засновників, правовим режимом майна, організацією управління та умовами і обсягом відповідальності; 2) майнова відокремленість; 3) легітимація існування в якості суб'єкта господарювання; 4) самостійна відповідальність за результати

господарювання; 5) самостійність в господарському обороті, яка передбачає свободу вибору видів діяльності, незалежність.[207, с. 115]

Враховуючи специфіку діяльності суб'єкта господарювання, саме мета формує правовий статус юридичної особи та фізичної особи-підприємця. Цієї думки притримується О. Харитонов, який розмежовуючи юридичних осіб підкреслює, що критерієм «насамперед слід вважати усе ж таки не порядок, а цілі створення, а також галузь, у якій має діяти та чи інша особа».[208, с. 126]

Досвід розвинутих країн до осіб, які безпосередньо здійснюють трансфер технологій відноситься: технологічні парки, технополіси, наукові парки, інноваційні центри, бізнес-інкубатори, венчурні фонди, центри трансферу технологій, які можуть об'єднуватися у комплексні виробничі зони, кластери, технологічні платформи тощо. Кожен із зазначених суб'єктів на шляху досягнення мети щодо трансферу технологій виконує певні функції: наукові, досліджувальні, виробничі, впроваджувальні, фінансові. На назву суб'єкта та його організаційно-правову форму впливають особливості національного законодавства.

В Україні відповідно до ст. 3 Закону про трансфер суб'єктами трансферу технологій є:

1) уповноважений орган з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також Національна академія наук України та галузеві академії наук, які беруть участь у закупівлі, передачі та/або використанні технологій;

2) підприємства, наукові установи, організації, вищі навчальні заклади та інші юридичні особи незалежно від форми власності, що створюють та/або використовують технології та/або їх складові і яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є складовими технологій;

3) фізичні особи, які безпосередньо беруть участь у створенні, трансфері та застосуванні технологій та/або їх складових, надають необхідні для цього інформаційні, фінансові та інші послуги на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок. [16]

На нашу думку перелік осіб, визначених п. 2 ст. 3 Закону про трансфер є недосконалим. Визначаючи осіб, які є стороною господарського договору трансферу технологій, законотворець вдається до звичайного перерахування, жодного класифікаційного критерію ним не використовується. Реалізація трансферу технологій – це діяльність, яка має тривалий характер і класифікується як господарська. Сторона договору трансферу технологій здійснюючи господарську діяльність (ст.3 ГК України) належить до суб'єктів господарювання за ознаками, що пред'явленні ст. 55 ГК України. Отже, доцільним є викладення ч. 2 ст. 3 Закону про трансфер у наступній редакції: «суб'єкти господарювання, що створюють...» і далі за текстом. З цього випливає, що група осіб, передбачених п. 1 ст. 3 Закону про трансфер не є суб'єктами трансферу технологій. Оскільки, їх діяльність пов'язана з реалізацією керівної функції у сфері трансферу технологій. Повноваження зазначених суб'єктів полягають у контролі, перевірці, наданні дозволів тощо і не є предметом цього дослідження.

Відповідно до п. 2 ст. 3 Закону про трансфер суб'єктом трансферу технологій є підприємства, наукові установи, організації, вищі навчальні заклади та інші юридичні особи незалежно від форми власності. Зазначені суб'єкти створюють та/або використовують технології та/або їх складові і ним належать або передаються майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є складовими технологій.

У відповідності до ст. 62 ГК України підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської

діяльності в порядку, передбаченому ГК України та іншими законами. Підкреслюючи роль підприємства у переліку осіб, що виступають стороною договору трансферу технологій, законодавець виключає з нього інші організаційно-правові форми /види юридичних осіб.

Відповідно до ст. 3 Закону про трансфер серед суб'єктів трансферу технологій зазначені вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ). ВНЗ є суб'єктом господарювання (ст. 55 ГК України) та здійснює господарську діяльність (ст. 3 ГК України). Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад – це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей. [209]

Серед завдань, які покладені на ВНЗ, опосередковано пов'язано із трансфером технологій лише одне: забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності (п.5 ч.1 ст.26 ЗУ «Про вищу освіту»). Законодавець вбачає провадження наукової діяльності ВНЗ шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі (п.2ч.1.ст. 26 ЗУ «Про вищу освіту»). Під інноваційною діяльністю, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», розуміють діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Зауважимо, що обсяг компетенції навчального закладу реалізується через обрання ним виду діяльності, переліку основних і додаткових послуг, контрагентів та кореспондує із визначеною законом групою зобов'язань. [210, с. 194]

У відповідності до ст. 4 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» наукові установи, університети, академії та інститути відносяться до суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. [211] Щодо функцій ВНЗ та трансферу технологій у відповідності до цього закону, то єдине згадування про трансфер міститься у ст. 64 «Набуття, охорона та захист прав інтелектуальної власності». Зазначена у п. 2 ст. 64 норма стосується передачі майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створених за рахунок державного бюджету, та виплат за використання зазначених об'єктів. Вона є бланкетною і на думку законодавця врегульована у Законі про трансфер технологій.

Одночасно з цим, наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність, за нормами ч.1. ст.68 Закону України «Про вищу освіту», може провадитись ВНЗ у тому числі через створені ними юридичні особи, предметом діяльності яких є доведення результатів наукової і науково-технічної діяльності ВНЗ до стану інноваційного продукту та його подальша комерціалізація.

Отже, виходячи із вищевикладеного в Україні законодавець розглядає ВНЗ виключно в площині надання освітніх послуг, інноваційна діяльність запроваджується в освітній процес лише для полегшення його здійснення, як додаток до процесу викладання. Результат такої діяльності направлений на досягнення внутрішнього результату ВНЗ: підвищення рівня викладання. Якщо уявити, що ВНЗ – це система, то рух цієї системи спрямований виключно на надання освітніх послуг, а результатом діяльності є отримання знань під час навчання. При цьому «побічні» елементи, які виникають при наданні освітніх послуг (створення об'єктів інтелектуальної власності, об'єднання їх в технології, трансфер технологій), в такій системі повністю ігноруються. Натомість в усьому світі, ВНЗ поруч з акумулюванням знань є центром реалізації R&D політики: здійснюються науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, комплекси заходів, а також виробництво дослідних, малосерійних зразків продукції, що передуює запуску нового продукту або системи в промислове виробництво.

Проблема існування трансферу технологій в площині існування ВНЗ України зводиться до двох напрямків: 1) відсутності нормативно-правової бази, яка б спрямовувала та стимулювала здійснення трансферу технологій ВНЗ та 2) відсутність ініціативи з боку ВНЗ щодо здійснення трансферу технологій через неможливість врегулювання такого складного явища виключно за допомогою принципу автономії ВНЗ (ч. 1. п. 1 ст. 32 Закону України «Про вищу освіту») та закріплення положень трансферу технологій на рівні локальних актів ВНЗ: статуту, положення про інтелектуальну власність та трансфер технологій тощо. Натомість, досвід таких країн як: США, Ізраїль, Канада, Великобританія доводить, що ВНЗ – це відкрита система, яка породжує нові технології та запроваджує їх трансфер. Завдання, які покладені на ВНЗ згідно з Законом України «Про вищу освіту», не містять жодних норм, які б дозволяли ВНЗ здійснювати трансфер технологій або хоча б формувати напрям реалізації цієї політики. Повне ігнорування законодавцем ВНЗ як суб'єкта господарювання у сфері трансферу технологій призвело до фактичної відсутності в Україні ВНЗ, які б могли реалізувати себе в цьому середовищі. З метою усунення такої ситуації пропонуємо доповнити ч.1. ст. 26 Закону України «Про вищу освіту» п. 11 наступного змісту: «здійснення комерціалізації наукових результатів в якості майнових прав інтелектуальної власності та трансферу технологій».

Дослідницький університет – це організаційно-правова форма, передбачена чинним законодавством для «... проривного розвитку держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки» (ст. 30 Закону України «Про вищу освіту») Взаємозв'язок освітніх послуг, інноваційної діяльності, трансферу технологій в Законі України «Про вищу освіту» подано опосередковано. Законодавець пред'являє до ВНЗ, який має намір отримати статус дослідницького університету, певні критерії та наділяє спеціальними правами.

Так, відповідно до ч.4 ст.30 Закону України «Про вищу освіту» критерії, за якими надається статус дослідницького університету, базуються на таких

засадах: 1) розгалужена інфраструктура та матеріально-технічна база, що забезпечують провадження науково-освітньої діяльності на світовому рівні, зокрема визнані наукові школи, центри, лабораторії; 2) міждисциплінарність освіти і науки, потужна фундаментальна складова наукових досліджень, якість яких підтверджена, зокрема, публікаціями у вітчизняних і міжнародних фахових виданнях; 3) забезпечення високоякісної фахової підготовки докторів наук та здатність впроваджувати і комерціалізувати наукові результати, якість системи підготовки та підвищення кваліфікації наукових кадрів у ВНЗ; 4) рівень інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, зокрема кількість міжнародних проектів, створених об'єктів права інтелектуальної власності, спільних з підприємствами та іноземними навчальними закладами наукових проектів, грантів тощо; 5) місце в національному, галузевих та/або міжнародних рейтингах вищих навчальних закладів; 6) кількість публікацій за показниками визнаних міжнародних наукометричних баз та у міжнародних реферованих виданнях.

До критеріїв, які пов'язані із трансфером технологій, можна частково віднести: підготовку висококласних фахівців, здатність комерціалізації наукових результатів та створення об'єктів права інтелектуальної власності. Отже, законодавець допускає можливість створення об'єктів права інтелектуальної власності працівниками ВНЗ та їх подальшу комерціалізацію, але не розглядає трансфер технологій як один із напрямів здійснення господарської діяльності ВНЗ. Така позиція висловлена О.Х. Юлдашевим: проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» і Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів ніяк не пов'язані. Пояснюється це просто. Різні колективи, різні розробники згаданих документів. Скоріше за все розробкою законопроектів про освіту займаються одні, а підготовкою проектів відповідного законодавства про науку – зовсім інші фахівці. І можна бути впевненим, що вони не контактують». [212, с. 275] Тому, пропонуємо

доповнити та викласти ч.4 ст. 30 Закону України «Про вищу освіту» наступним чином:

1. З п. 3 ч. 4. ст. 30 має бути виключена наступна частина речення: «... здатність впроваджувати і комерціалізувати наукові результати»;

2. ч. 4 ст. 30 має бути доповнена п. 7 ч. 4. ст. 30 наступного змісту: «наявність структурного підрозділу або юридичної особи, засновником якої виступає ВНЗ, виключною господарської діяльністю якого/якої є впровадження і комерціалізація наукових результатів в якості майнових прав інтелектуальної власності, здійснення трансферу технологій».

Зазначені зміни дозволять розширити сферу господарської діяльності ВНЗ України та наблизить їх до фактичного стану ВНЗ провідних країн світу.

Серед 9 пунктів прав, якими наділяється дослідницький університет, лише один пункт пов'язаний із інтелектуальною власністю та її матеріальними проявами. Так, дослідницький університет, має право формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів (п. 4 ч. 5 ст. 30 Закону України «Про вищу освіту»). Зауважимо, що більшість перелічених типів інноваційної структури законодавчо не визначено. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг. Інноваційна структура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності. Крім того в законодавстві відсутнє визначення високотехнологічних компаній. Дослідивши нормативно-правові акти приходимо до висновку, що термін «високотехнологічні» міститься в

єдиному нормативно-правовому акті: Законі України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 09.04.2004 р. № 1676. [213] За цим законом високі наукоємні технології - це технології, що створюються на підставі результатів наукових досліджень та науково-технічних розробок, забезпечують виготовлення високотехнологічної продукції, сприяють запровадженню високотехнологічного виробництва на підприємствах базових галузей промисловості.

Запропоноване різноманіття видів суб'єктів шкодить реалізації трансферу технологій. Чинне законодавство містить легальні визначення лише наукових та технологічних парків. М.Д. Василенко підкреслює, що недосконалість законодавчої бази в галузі інноваційної діяльності та заорганізованість процесу супроводу діяльності інноваційних структур, в результаті чого на сьогоднішній день лише технопарки залишились єдиною реальною діючою в Україні формою інноваційної діяльності. [214, с. 202]

Для виправлення такої ситуації на чинному етапі розвитку економіки України доцільно внести зміни до п. 4 ч. 5 ст. 30 та п.7 ч.3 ст. 29 Закону України «Про вищу освіту» [209] шляхом виключення із зазначених норм інформації про інноваційні структури різних видів, натомість додавши бланкетну норму на ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» [15] в частині дефініції «інноваційне підприємство». Закон України «Про вищу освіту» не передбачаючи можливості здійснення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності серед завдань ВНЗ, містить окремий розділ, який врегульовує здійснення цих видів діяльності. Це свідчить про нелогічність побудови закону та відсутність взаємозв'язку окремих норм закону. На підтвердження наведемо норми ч.1. ст. 65 Закону України «Про вищу освіту»: наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Проте, виробнича діяльність як така, законом серед видів господарської діяльності для ВНЗ не передбачена.

Отже, проблемами сьогодення для ВНЗ як суб'єкта господарювання у сфері трансферу технологій є:

1) неврегульованість понятійного апарату у сфері освіти, та інноваційної діяльності/трансферу технологій (дефініція «високотехнологічна компанія» тощо);

2) відсутність напряму розвитку трансферу технологій серед завдань ВНЗ (ст.26), критеріїв, яким має відповідати національний ВНЗ (ч. 3. ст. 29), дослідницький університет (ч. 4. ст. 30);

3) недосконалість реалізації права ВНЗ щодо формування суб'єктів інноваційної структури (п. 4 ч.5 ст. 30 та п.7 ч.3 ст.29).

Шляхи реалізації визначених проблем запропоновані вище.

Єдиної, законодавчо визначеної моделі використання трансферу технологій у ВНЗ в Україні не існує. Враховуючи адміністративно-господарсько-правову природу акта утворення навчального закладу [215, с. 316], провідні ВНЗ розуміючи необхідність врегулювання цього напряму вносять до статутів та інших локальних актів норми щодо здійснення наукової та науково-технічної діяльності. Сформульована концепція, що визначає стратегію розвитку правового регулювання господарської діяльності навчальних закладів в Україні, і передбачає орієнтацію на власні традиції в освіті та господарюванні з врахуванням зарубіжного досвіду і міжнародних зобов'язань нашої держави [216, с. 391], на нашу думку, повинна включати положення щодо трансферу технологій. Оскільки, реалізація вищезазначених норм не означає процес їх подальшого перетворення в реальному житті на захищені законом майнові права інтелектуальної власності, наступну комерціалізацію та трансфер технологій.

Дослідимо установчі документи ВНЗ України на предмет впровадження трансферу технологій. Н.В. Ібрагімова зазначає, що спеціальне законодавство акти може не містити спеціальних вимог до локальних нормативно-правових актів, тому коло питань, які включаються до них може бути розширене.[217, с. 67]

Статут Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» (далі – КПІ), затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки від 02 листопада 2016 р. № 1308 містить кілька розділів, присвячених реалізації інтелектуального потенціалу суб'єктів освітнього процесу. Відповідно до Розділу 14 «Наукова діяльність», наукова діяльність спрямована на одержання нових знань та (або пошук) шляхів їх застосування і передбачає забезпечення університетом показників, які встановлені КМУ для університетів дослідницького типу, та досягнення показників провідних технічних університетів світу. Вона реалізується в т.ч. через: здійснення наукової діяльності, спрямованої на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, створення наукової продукції, одержання наукового та науково-технічного результату; здійснення наукових досліджень та науково-технічних розробок з метою одержання наукового та науково-технічного (прикладного) результату. Розділ 15 «Інноваційна діяльність» для здійснення інноваційної діяльності, забезпечення ефективного використання наукового потенціалу КПІ і впровадження інноваційних продуктів і продукції визначає напрями: впровадження результатів наукових досліджень у виробництво, інші галузі економіки тощо; створення та розвиток інноваційних структур на базі КПІ; забезпечення набуття, охорону та захист прав інтелектуальної власності на результати наукової діяльності; стимулювання винахідництва, комерціалізації, трансферу технологій тощо. [218]

Статут Національного університету «Львівська політехніка» (далі – Політехніка) серед основних напрямів діяльності Політехніки виділяється здійснення наукових досліджень і споріднених з ними роботи інноваційного циклу «наука-виробництво» та впровадження сучасних ринкових механізмів інноваційної діяльності у сфері високих технологій на засадах взаємодії освіти і науки (п.13.3.). [219] Серед основних завдань Політехніки виокремлюють: реалізацію інноваційних проектів розроблення, впровадження та виробництва

високотехнологічної продукції; випуск та реалізацію експериментальних зразків нової техніки, технологій та малосерійної наукомісткої продукції та забезпечення охорони об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема інноваційних розробок університету (п.14.7., 14.9., 14.10.).

До структури Політехніки входять: дослідницькі та інноваційні центри (п.20.4.); науково-дослідні, проектно-пошукові, проектно-конструкторські, дослідно-конструкторські, дослідно-впроваджувальні, конструкторсько-технологічні ... та інші підрозділи (п.20.6); технопарк, навчально-виробничі майстерні, виробничі, комерційні підрозділи (п. 20.9.)

Одним із напрямів діяльності Політехніки зазначено здійснення посередницької діяльності в інноваційній сфері, зокрема, у сфері трансферу технологій (п. 25.15.).

В статуті Політехніки цілий розділ присвячений науковій та інноваційній діяльності (п.п.102–107). Чітко визначено межі здійснення наукових досліджень і розробок, створення науково-технічної продукції. Особлива увага приділена напрямам наукової діяльності. (п.п. 104.1–104.6).

До суб'єктів наукової діяльності університету належать: науково-дослідні лабораторії, спеціальні конструкторські бюро; окремі науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, конструкторсько-технологічні підрозділи; технопарк та інші підрозділи з функціями впровадження і комерціалізації результатів наукової діяльності (п.105).

В положенні про науково-дослідну діяльність Національного університету «Львівська Політехніка» про трансфер технологій не згадується.

І хоча, трансфер технологій в усьому світі – це прерогатива виключно технічно спрямованих ВНЗ, деякі гуманітарні, природничі ВНЗ України своїм статутом передбачають необхідність юридичного супроводження технічного процесу трансферу технологій та втілення юридичних практик щодо нього у суспільне життя. Так, в затвердженому НАН України Статуті Київського університету права НАН України в редакції від 2016 р. міститься положення

про сферу наукової діяльності. Декларується (п. 6.4 Статуту КУП НАН України), юридична наука та освіта як єдиний взаємообумовлений комплекс, завданням якого є забезпечення різних галузей економіки висококваліфікованими кадрами, створення нових технологій та проведення наукових досліджень з подальшим втіленням їх результатів у практичну діяльність. Зазначена позиція реалізується через «... органічне поєднання навчання і наукових досліджень на всіх циклах вищої освіти; проведенням різного формату наукових заходів із залученням до участі в них провідних науковців України та зарубіжних держав, науково-педагогічних працівників, студентської молоді, та юристів-практиків...». [220]

Статутом Національного університету «Києво-Могилянська академія» в редакції 2011 р. організація науково-дослідної роботи та інноваційної діяльності передбачено розділом 6. Так, п.6.5. передбачена можливість випуску та реалізації власної продукції, отриманої за результатами наукових і науково-технічних досліджень. Щодо фінансування наукових та інноваційних проектів, то Статутом університету передбачено загальноприйняті законодавчі норми. Проаналізувавши статuti, інші локальні документи провідних ВНЗ України на предмет врегулювання трансферу технологій зазначимо наступне. [221]

В жодному вищепроаналізованому Статуті провідних національних ВНЗ не згадується про безпосередню необхідність комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності та трансфер технологій. Справедливості заради, зауважимо, що Львівська Політехніка серед напрямів діяльності виділяє посередницьку діяльність у сфері трансферу технологій. Однак, при більш глибокому дослідженні локальних актів зазначеного суб'єкта господарювання напрям реалізації цього виду діяльності відсутній. На нашу думку, така ситуація склалась ще з радянських часів: ВНЗ мали випускати кадри для конструкторських бюро, науково-дослідних установ тощо, саме в яких створювалися нові об'єкти інтелектуальної власності. Трансфер технологій за умови адміністративно-планової економіки здійснювався автоматично: за наказом міністерства, відомства до сфери якого належала дослідницька

установа, об'єкт інтелектуальної власності втілювався в життя. З дня проголошення незалежності Україною ніхто не замислювався над докорінною зміною напряму діяльності ВНЗ, того, що крім навчання та підготовки досвідчених фахівців, він має бути і *alma mater* впровадження наукових розробок у виробництво шляхом взаємодії з підприємницьким сектором економіки. Докорінних змін потребує підхід перетворення академічних знань на об'єкт трансферу технологій. Чинне законодавство містить численні норми щодо врегулювання наукових, науково-дослідних та науково-технічних досліджень і повністю ігнорує факт комерціалізації і трансферу технологій. Наявний Закон про трансфер не задовольняє потреби сьогодення. За неписаними законами економіки фінансування трансферу технологій ВНЗ тільки тоді буде здійснюватися, коли юридичні особи приватного права матимуть зрозумілі «правила гри», т.т. законодавчо прозорі норми щодо фінансування дослідних проектів ВНЗ та подальшого отримання прибутку в результатів здійснення трансферу технологій від ВНЗ до суб'єкта господарювання.

На думку Б.В. Дерев'янка виведення навчальних закладів на європейський рівень можливе завдяки застосуванню механізму навчально-науково-промислової інтеграції із залученням інвестицій із практичної у навчально-наукову сферу шляхом утворення технопарків та інших об'єднань підприємств, спрямованих на розроблення інноваційного продукту і запровадження його у практику. [222, с. 181] Але при цьому необхідно остерігатися формування майна ВНЗ за рахунок морально або фізично застарілих об'єктів, натомість отримання перспективних майнових активів позитивно вплине на освітній процес [223, с. 61].

Як можливий напрям розвитку національних ВНЗ використаємо досвід Японії. Для управління трансфером технологій у місцевих університетах використовуються три моделі. Внутрішня: відділ інтелектуальної власності і відділ ліцензування технологій об'єднані в межах університету. Відділ інтелектуальної власності займається управлінням майновими права

інтелектуальної власності, що виникли в результаті досліджень, які проводилися на договірній основі, а також співпрацюють з патентним відомством Японії. Відділ ліцензування технологій несе відповідальність за практичне використання прав інтелектуальної власності: пошук ліцензіатів, створення і підтримка спін-оф-компаній. Зовнішня і виключна: модель має місце в більшості університетів. Відділ ліцензування технологій працює за межами університетської структури і співпрацює лише з одним університетом. Зовнішня і невиключна: університет укладає угоди про співробітництво з більші ніж двома відділами ліцензування технологій. Специфікою такої моделі є вузька спеціалізація відділів ліцензування технологій.

Зазначимо, що з моменту створення першого відділу ліцензування технологій (1998 р.) в Японії університетами генероване 1306 ідей, за 223 з яких майнові права інтелектуальної власності зареєстровано та передано ліцензіатам. [224]

Наукової та науково-дослідна діяльність з подальшим трансфером технологій в закордонних університетах світу здійснюється на підставі положення про інтелектуальну власність. Всесвітня організація інтелектуальної власності розробила Типове положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ. Норми цього положення стосується питання правового режиму об'єктів інтелектуальної власності, їх охорони та подальшої комерціалізації. Мета, сформульована у вступі, складається із кількох напрямів, серед яких: забезпечення правової визначеності у сфері науково-дослідної діяльності і правовідносин із третіми особами у зв'язку з використанням технологій та введення в дію прийнятих для ВНЗ процедур виявлення, встановлення режиму права інтелектуальної власності, форм, способів та засобів охорони і комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності. Під поняттям комерціалізації розуміється будь-яка форма комерційного використання інтелектуальної власності, у тому числі відступлення прав, надання ліцензій, внутрішнє використання в межах ВНЗ і комерціалізацію силами спеціалізованого підприємства. Цікавим є те, що

Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі – ВОІВ) пропонує здійснювати комерціалізацію через юридичну особу, яка створена в ВНЗ. Відповідно до чинного законодавства, ВНЗ, який вже є юридичною особою, не може утворити у своєму складі окрему юридичну особу. Але може реалізувати своє право виступити засновником іншою юридичної особи, яка буде мати на меті здійснення комерціалізації інтелектуальної власності та подальший трансфер технологій, або створити у своєму складі структурний підрозділ до задач якого буде входити комерціалізація інтелектуальної власності і трансфер технологій. В останньому випадку стороною по договорам інтелектуальної власності, трансферу технологій безпосередньо виступає ВНЗ до складу якого такий структурний підрозділ входить. На думку І.В. Труша суб'єкт господарювання, комунальне підприємство, приймає участь у внутрішньогосподарських відносинах у вигляді суб'єкта господарювання – юридичної особи, так і в якості своїх структурних підрозділів. [225, с. 39]

Щодо технології як такої, то мова у рекомендованому положенні, заходить тільки в додатках, що рекомендуються для укладення під час опису отриманих результатів науково-дослідної діяльності. Вбачаємо за необхідне доопрацювання норм зазначеного положення на предмет уникнення колізій з національним законодавством. Чинне законодавство містить легальне визначення «технології» і через призму цієї дефініції необхідно імплементувати норми положення запропонованого ВОІВ. Щодо трансферу технології, то ВОІВ в цьому положенні намагається включити процес передачі технології в поняття комерціалізації. З точки зору численних досліджень, зазначенні поняття суттєво відрізняються за змістом. Так, комерціалізація означає можливість вдалого використання результату інтелектуальної власності у виробництві, а трансфер технологій – це передача технології до кінцевого споживача. По суті, є апробацією технології перед її подальшим трансфером.

Доведено, що ВНЗ являючись суб'єктом господарювання і надаючи освітні послуги шляхом здійснення наукової, науково-дослідницької та інноваційної діяльності є суб'єктом трансферу технологій. Запропоновано

внести зміни до Закону України «Про вищу освіту» щодо доповнення ряду статей нормами про здійснення вищими навчальними закладами трансферу технологій з метою реалізації задекларованого Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» права. З метою побудови моделі трансферу технологій у ВНЗ запропоновано імплементувати норми Типового положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ, розробленого VOiB, і на його основі створити локальні Типові положення в кожному ВНЗ України. [226] Такі акти, прийняті учасниками суб'єкта господарювання регулюють відносини внутрішньофірмового характеру і належать до корпоративного законодавства. [227, с. 621] Кількість завдань ВНЗ запропоновано розширити за рахунок доповнення існуючих положенням про здійснення комерціалізації наукових результатів в якості майнових прав інтелектуальної власності та трансферу технологій.

В Україні діють наукові установи державної, комунальної та приватної форм власності, які мають права у здійсненні наукової, науково-технічної та інших видів діяльності. [211] Наукова установа є юридичною особою і може мати статус неприбуткової організації. Наукові установи мають право здійснювати видавничу діяльність наукового, освітнього та просвітницького характеру, виступати в установленому порядку засновниками друкованих засобів масової інформації, наукових видавництв, наукових журналів та наукових видань. Висновки, надані для ВНЗ справедливі для наукових установ. [228, с. 49–50]

Відповідно до п. 3 ст. 3 Закону про трансфер стороною за господарським договором про трансфер технологій є фізична особа. Згідно із ст. 24 ЦК України, фізична особа – це людина. Для реалізації своїх прав вона має бути дієздатною (ст. 30 ЦК України). В Законі, що аналізується, фізична особа характеризується через зазначення видів діяльності, що нею здійснюються: «бере участь у створенні, трансфері та застосуванні технології.., надають необхідні послуги...». Отже, фізична особа має відповідно до ГК України

здійснювати систематичну, самостійну діяльність. Таке право дійсно закріплено в чинному законодавстві, але за фізичною особою-підприємцем. Так, ст. 50 ЦК України декларує за фізичною особою з повною цивільною дієздатністю право на здійснення підприємницької діяльності, а ст. 128 ГК України визнає громадянина суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця. Нагадаємо, що відповідно до ст. 42 ГК України, підприємництво – це самостійна, систематична, ініціативна, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Отже, діяльність, яку законодавець визначає як основну для фізичної особи у сфері трансферу технологій, має здійснюватися виключно на підставі легітимації в якості суб'єкта господарювання. На підтримання такої думки наведемо п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності». [229] Згідно з яким: «Під здійсненням особою, не зареєстрованою як суб'єкт підприємництва, будь-якого виду підприємницької діяльності з числа тих, що підлягають ліцензуванню, слід розуміти діяльність фізичної особи, пов'язану із виробництвом чи реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг з метою отримання прибутку, яка містить ознаки підприємницької, тобто провадиться зазначеною особою безпосередньо самостійно, систематично (не менше ніж три рази протягом одного календарного року) і на власний ризик».

Закон не єдиний нормативно-правовий акт у сфері трансферу технологій в якому міститься хибна норма. Так, в «Критеріях для прийняття рішення при проходженні юридичними та фізичними особами акредитації на право здійснення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій», що схвалені протокольним рішенням Державної комісії з питань акредитації фізичних та юридичних осіб на право проходження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій від 4 грудня 2007 р. № 3 (далі – Критерії) мова

йде і про фізичну особу, і про фізичну особу-підприємця. [230] Як бачимо із назви Критеріїв та безпосередньо із тексту нормативно-правового акта, мова йде про фізичних осіб. Але в Додатку № 2 до Критеріїв вказується фізична особа-підприємець. Це підтверджується: 1) назвою «Анкета фізичної особи-підприємця, що має намір отримати свідоцтво на право здійснення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій»; 2) необхідністю подавати до спеціалізованого органу свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця (сьогодні такий документ скасовано, замість нього подається виписка з ЄДР); 3) у переліку питань Анкети міститься питання щодо ліквідації фізичної особи-підприємця та порушення справи про банкрутство. Що мав на увазі спеціалізований орган, який схвалив цей документ? Виходячи з викладеного вище, робимо висновок, що право на здійснення посередницької діяльності має виключно фізична особа-підприємець.

На підтримання думки, що фізична особа не може виступати стороною за господарським договором про трансфер технологій наведемо вимоги щодо правового статусу сторін: за договором комерційної концесії (ст.1117 ЦК України, ст. 366, 370–373 ГК України) та договором лізингу (ст. 806 ЦК України, ст.292 ГК України, ст. 3 Закон України «Про фінансовий лізинг»). Єдиним виключенням у сфері трансферу технологій, згідно з яким фізична особа реалізує свої права як така, є створення спільних підприємств: засновником (учасником) підприємства може бути фізична особи.

Наведений вище аналіз нормативно-правових актів та приклади свідчать про неврегульованість законодавства у сфері трансферу технологій в частині використання поняття «фізична особа» та «фізична особа-підприємець».

Пропонуємо внести зміни до п.3 ст. 3 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та викласти його у наступній редакції: «3) фізичні особи-підприємці, які безпосередньо беруть участь...». Крім цього, підлягають зміні формулювання підзаконних нормативно-правових актів у сфері трансферу технологій, в яких мова йде про

систематичну діяльність фізичних осіб: поняття «фізична особа» потребує заміни на «фізична особа-підприємець». [231, с.220]

2.3 Істотні умови господарського договору у сфері трансферу технологій

ГК України виділяє як істотні умови господарського договору три елементи: предмет, ціна та строк.

Щодо предмету господарського договору в доктрині цивільного та господарського права існує доволі не одностайне розуміння цієї категорії. Справа в тому, що в Цивільному кодексу УРСР в редакції 1964 р. предмет договору як істотна умова не виділявся. Це в свою чергу відгукнулося на його різному зазначенні в нормах ЦК УРСР. [253, с. 244] На сьогоднішній день вчені по різному підходять до тлумачення предмета договору.

Н.Д. Єгоров визначає предмет договору в якості його об'єкту, тобто з тим, що відповідно до цивільного законодавства відноситься до об'єкту цивільних прав: майно, гроші, цінні папери тощо. [233, с. 255] Ю.А. Кабалкин [234, с. 21] об'єднує предмет та об'єкт договору в одно ціле, зазначаючи, що предметом договору є майно, яке одна сторона зобов'язана передати іншій або дії, які має здійснити зобов'язана сторона. Аналогічне тлумачення предмета договору існувало і в дореволюційному праві. [235, с. 2] На відміну від інших авторів В.В. Вітрянський вважає, що предметом договору, а вірніше – предметом зобов'язання, що випливає з договору, являються дії або бездіяльність, які має здійснити зобов'язуюча сторона (або відповідально утриматися від їх вчинення). [236, с. 7]

На наш погляд прогресивною є точка зору тих авторів, хто розрізняє не тільки предмет та об'єкт договору, але і об'єкт як складову частину предмета. Л. Андрієва зазначає, що якщо ототожнювати предмет і об'єкт договору, то наприклад договір купівлі-продажу підприємства та його оренди будуть мати один предмет – підприємство. [237, с. 91] З іншого боку, обмежити предмет

договору тільки діями зобов'язаних осіб – означає звужити розуміння сутності предмета. І при цьому точка зору В.В. Вітрянського набуває актуальності і стає справедливою, – предмет є предметом зобов'язання, що впливає з договору.

Крім того, в окремих договорах предметом зобов'язання, і відповідно, предметом договору виступають тільки активні дії зобов'язаних осіб (наприклад, дії юридичного характеру в договорах факторингу, доручення, комісії, які в той же час визначаються як послуга – предмет договору), то в інших договорах такі дії неможна розглядати окремо від матеріального об'єкта або їх результату, з яким вони пов'язані. Наприклад, в договорі купівлі-продажу істотні умови різняться залежно від речі, що відчужується. Для характеристики рухомих речей необхідно зазначити найменування та кількість (для транспортних засобів – індивідуальні ознаки транспортного засобу), то для нерухомості – в договорі купівлі-продажу мають бути зазначені індивідуальні ознаки майна, що відчужується, які мають чітко визначати майно, що підлягає передачі покупцю.

Позиція визначення предмета договору через предмет зобов'язань, тобто дію зобов'язаної особи з передачі конкретного майна, виконання робіт, надання послуг, повинна бути можливою. Це твердження зазначається в працях римських юристів та дореволюційних цивілістів. [232, с. 128–130; 239, с. 502–504]

Така можливість визначалася ними за трьома критеріями: фізична (дії мають бути об'єктивно можливі до виконання), юридична (особи мають володіти правом як на здійснення дії, так і право на майно відносно якого ця дія здійснюється), моральна (дії не повинні суперечити моральним принципам суспільства).

Предмет правової угоди є тим системоутворюючим фактором, який дозволяє виокремити певну сукупність договорів в окрему групу. В юридичній літературі поняття «предмет договору» визначають по різному. Частина поглядів з цього питання співпадає з позицією законодавця, що викладена в ЦК

України. Наприклад, М. Агарков вважає предметом договору визначену річ з приводу якої укладається договір. Позиція інших авторів пов'язує предмет договору з діями, які мають бути здійснені за договором. Деякі дослідники зазначають, що предмет договору може бути різним: як майно, так і визначені дії або результат фактичних дій. Відповідно до цієї позиції, автори додають до предмету договору як дії, які мають бути здійснені, так і речі, з якими здійснюються відповідні дії. [241, с. 36; 242, с. 198; 243, с. 336]

Технологія за своєю правовою природою не належить до світу речей. Безпосередньо на неї не розповсюджується вчення Аристотеля про строкове накопичення фактів і поступовий перехід від квазі-речі до речі матеріального світу. [244] За походженням технологія – продукт нематеріального світу, втілення в матеріальному світі творчості людини. Об'єктивованість технології свідчить про вплив та розповсюдження принципів матеріального світу на ті предмети за рахунок яких технологія проявляється у суспільних відносинах.

У відповідності до Модельного закону про інноваційну діяльність [245] предметом договорів являються: – розробка та поставка інноваційної продукції, в т.ч. здійснення в межах державних замовлень; – виконання послуг та доручень по забезпеченню спільної діяльності (партнерства), пов'язані з розробкою, опануванням виробництва та розповсюдженням інноваційної діяльності; – передача технологій та переуступка права інтелектуальної власності, що пов'язані з виробництвом інноваційної продукції.

Відповідно до ст. 849 Цивільного кодексу Латвії, сукупність речей – це набір таких самостійних, одного або різних класів, матеріальних або нематеріальних речей, що зібрані для відомої мети (цілі) в єдиному складі й з однією загальною назвою, який в цьому складі визнається в правовому сенсі одиницею, або однією річчю. [246] У відповідності до ст. 180 ЦК України річ – це об'єкт матеріального світу. До ознак складної речі згідно з ЦК України належать: – складається з різнопланових речей, є сукупністю однорідних речей; – частини складної речі фактично не пов'язані між собою; сукупність речей утворює єдине ціле, яке використовується за загальним призначенням; кожна з

частин може використовуватися самостійно за тим самим призначенням, що й разом з ними, при цьому не вважатиметься відповідно до них належною. [247, с. 127]

Неможливо припустити необхідність віднесення технології до складної речі (ст. 188 ЦК України), проте, розуміння технології як складного об'єкта укладається у договірну конструкцію, що реалізується в межах господарського права.

Поняття складного об'єкту законодавчо не закріплено. Є.В. Грушина визначає складний об'єкт як єдиний неподільний об'єкт, який складається з кількох результатів інтелектуальної власності, що охороняються законом, частини цього об'єкту можуть використовуватися самостійно. [248, с. 29] На думку А.В. Ландина складний об'єкт може бути визнаний об'єкт, який з одного боку має складну структуру, а з іншого – являє собою єдине ціле (єдиний об'єкт), що пропонує використання таких результатів за загальним призначенням. [249, с. 180]

Таким чином, складний об'єкт відповідає потребам сучасного рівня техніки, науки та економіки, коли в одному об'єкті не можуть бути зафіксовані результати інтелектуальної діяльності, що відповідають темпам розвитку сучасного суспільства. В умовах сьогодення спостерігається тенденція комбінування знань різних галузей науки, що потребує налагодженого поєднання роботи спеціалістів (розробників) різних областей науки. Специфіка такого співробітництва передбачає вирішення загальної практичної задачі. Так, під складаним об'єктом слід розуміти об'єкт цивільних правовідносин в галузі права інтелектуальної власності, що має у своєму складі кілька охоронюваних результатів інтелектуальної діяльності, в деяких випадках і неоохоронюваних результатів інтелектуальної діяльності, що використовуються як єдине ціле для вирішення практичної задачі. [250, с. 14, 17]

Не зважаючи на латентність змісту поняття складності, можна визначити, як найменш дві умови, що йому властиві: збільшення в складні

системі (в порівнянні з простими) числа елементів (підсистем); придбання системних якостей, що не присутні її елементам окремо.

Складні системи мають свої ознаки: множинність, інтегральність. Таким чином складний об'єкт – це визначена безліч матеріальних предметів, що утворюють єдине ціле, що володіє властивостями, що відсутні у його складових.

Критерієм класифікації виступає співвідношення фізичної та функціональної зв'язку. Пропонується називати сукупності компонентів, пов'язаних безповоротно, але можуть за законом бути самостійними об'єктом прав, єдиними складними речами; сукупності компонентів, пов'язані фізично (але зворотно) и функціонально – складовими складними речами; сукупності компонентів, пов'язані тільки функціонально, якщо функціональний зв'язок координаційна, – збиральними складними речами, а якщо функціональний зв'язок субординаційна, – головними речами і приладдям. Саме суб'єкту належить активна роль у визначенні того, що вважати, а що не вважати відповідно зі своїми потребами і впливаючими з них завданнями єдиної речі. Якась обмежена частина матеріального світу є річ, якщо вона володіє, в своїй єдності, здатністю виконувати певне економічне призначення. [123, с. 96] Будь-який матеріальний об'єкт при вирішенні визначених задач може бути представлений як система. За своєю юридичною природою технологія – складна неспоживча річ. Оскільки, сама технологія не є предметом матеріального світу в процесі господарського обороту приймаються участь майнові права на неї. За визначенням, яке було надано раніше, технологія – це система об'єктів права інтелектуальної власності, побудована за принципами синергетики.

Отже, майнові права на технологію є складним об'єктом договору, і визнаються як об'єкт, який з одного боку має складну структуру, а з іншого – являє собою єдине ціле, що пропонує використання таких результатів за загальним призначенням. [251, с.73]

Щодо інших істотних умов, що становлять основу договору трансферу технологій необхідно звернути увагу на положення викладені у спеціальному законодавстві та думку вчених щодо правової природи істотних умов. Так, О.С. Іоффе зазначав, що необхідними, а отже і істотними, необхідно вважати умови, що виражають природу відповідного договору, а тому при відсутності будь-якого з них, досягнута угода не здатна надати відносинам сторін ті якості, перетворювали б ці відносини саме в зобов'язання даного виду. Таким чином, необхідні умови потрібно розглядати як ті ж самі істотні, які визначені в законі або іншому правовому акті та відображають видову особливість конкретного договору. При чому ця група істотних умов може бути визначена тільки в поіменованих договорах. В непоіменованих договорах цієї групи умов (істотних та визначених законом) бути не може, оскільки відсутнє їх законодавче встановлення. Аналізувати необхідні (випадкові) умови таких договорів достатньо важко, так як їх правова природа може бути сумнівної, щоб взагалі розмовляти про які-небудь істотні та необхідні умови, крім предмета. [31, с. 28] Іншої точки зору дотримується М.І. Брагинський, який вважає, що до договірних моделей, не визначених Цивільним кодексом або іншими правовими актами, істотними мають визнаватися тільки предмет, умови, що є необхідними для цього договору, а також ті, відносно яких за вимогою однієї сторони має бути досягнуто згоду. [21, с. 305–306]

Поняття істотних умов притаманне і романо-германській, і англосаксонській правовій системі. Судова практика та англійська правова доктрина укладення договору пов'язують з необхідністю досягнення згоди за «конститутивними» умовами. Так, О.В. Дзера зазначає, що норми права, що визначають істотні умови договору, містять абстрактну модель взаємовідносин сторін. Якщо сторони досягли згоди за істотними умовами, які визначені законом або необхідні для договорів даного виду, то договір вважається укладеним і набуває обов'язкової сили для сторін. [6, с. 31] С.М. Барвено відзначає, що згода за істотними умовами впливає на укладення договору. [18, с. 167] Приєднуємося до думки В.П. Маслова та О.А. Пушкіна: істотні умови

визначають обов'язковий зміст договору, який зумовлюється природою договору. Природа договору обумовлюється характерними рисами, ознаками, які властиві одним видам договорів і не притаманні іншим. [252, с. 407] На думку О.А. Красавчикова не повинні входити до переліку істотних умов норми, які є імперативними нормами закону. [253, с. 421] М.І. Брагинський та В.В.Вітрянський зазначають, що істотними є такі умови, які необхідні та достатні для того, щоб вважати договір укладеним. Саме факт укладення договору породжує права та обов'язки його сторін. [27, с. 295]

Необхідно відповісти на питання, які саме умови є істотним для того чи іншого виду договорів. В.П. Грибанова та І.С. Корнеєва зазначають, що істотними для будь-якого виду договору є ті умови, які необхідні для даного виду договору, навіть якщо вони не вказані в законодавстві. [254, с. 65] А.А.Лазарєв вважає, що істотні умови можна поділити на два види: такі, що мають необхідність для створення договору, та такі, які необхідні для юридичного існування укладеного договору. [255, с. 18] Такої ж думки притримується В.С. Мілаш: «Веління в законі щодо включення до договору істотних умов може бути двох різновидів: веління відносно обов'язковості включення в договір певних умов з наданням сторонам свободи у формулюванні змісті, та веління відносно обов'язковості включення в договір певних умов з уже чітко сформульованим змістом або чітко окресленими межами такого змісту». [256, с. 36]

ЦК України розподіляє істотні умови на: прямо визначені такими, та істотні умови, що є властивими певній групі договорів. Згідно із ст. 180 ГК України зміст господарського договору становлять умови: визначені угодою сторін та, ті, що приймаються ними як обов'язкові умови відповідно до законодавства.

Думки вчених щодо такого розподілу єдині: суттєвий вплив на формування групи істотних умов договору має його природа. І.І. Зазуляк виділяє істотні умови договору визначені законом та істотні умови необхідні для певного виду договорів. [257, с. 56] І зазначає, що їх не можна

ототожнювати через різну правову природу. А.В. Луць уточнює, що наявність в законодавстві умов, що є істотними та необхідними для конкретного виду договорів, підкреслює специфіку конкретного виду договору і сприяє відмежуванню його від інших, близьких (споріднених) за юридичною природою договорів. [258, с. 8] С.А. Денісов приходить до думки, що виділення істотних умов, які необхідні окремому виду договорів, останнім часом злилося з групою істотних умов визначених законом. [259, с. 239] М.І. Брагинський і В.В. Вітрянський виділяють умови, які формують відтворюючі ознаки відповідного договірної зобов'язання (відображають природу договору) і на підставі цього включаються законодавцем у визначення того чи іншого договору. [27, с. 307]

Автор, підтримуючи концепцію потрібного поділу умов договору, вважає, що істотні умови господарських договорів про трансфер технологій, в свою чергу, поділяються на три категорії:

- загальні: визначені ГК України (предмет, ціна, строк) та властиві будь-якому господарському договору;

- спеціальні: притаманні господарським договорам певної групи, в межах однієї галузі або сфери діяльності, наприклад господарським договорам у сфері трансферу технологій, капітальному будівництві (п.5 ст. 318 ГК України);

- унікальні: властиві окремим господарським договорам в межах певної групи. Наприклад, договору комерційної концесії, інноваційному договору з об'єктами фінансового лізингу. [261, с. 172–173]

На перший погляд унікальні істотні умови тотожні з випадковими. Відмінність між ними полягає у волі, що формує включення їх до змісту договору: випадкові умови формуються під впливом волі сторін договору та включаються до змісту за умови домовленості між сторонами, а унікальні істотні умови визначають індивідуальність господарського договору, конкретно визначені та закріплені законодавством. За своєю правовою природою випадкові умови базуються на принципі свободи договору, а унікальні – на

специфіці господарських зобов'язань, що характеризуються множинність народного господарства.

При оптимізації істотних умов господарського договору за видами необхідно дотримуватися балансу співвідношення теоретичних досліджень та практичної необхідності. [262, с. 58]

Інший чинник, який суттєво впливає на формування та законодавче закріплення істотних умов господарського договору про трансфер технологій – публічно-правове регулювання господарських відносин. В світі історично склалося три моделі державного регулювання експорту та імпорту технологій. Приєднання України до однієї з них означає вибір певної стратегії. Так, розрізняють:

1. Розвинуті країни з позитивним валютним балансом. Особлива увага приділяється фінансовій, податковій та організаційні підтримці внутрішньої передачі технологій від державних лабораторій, університетів промисловим підприємствам, малому бізнесу (США, ЄС).

2. Контроль за валютною окупністю контракту та розміром ліцензійних платежів з обов'язковою реєстрацією контракту (Австралія, Чилі, Швеція).

3. Країни, що найбільш повно застосовували положення Міжнародного кодексу поведінки у галузі передачі технологій, запровадивши спеціальне законодавство з регламентації імпорту технологій з дозвільним порядком укладання контрактів (Корея, Китай, Греція).

Проаналізувавши положення чинного законодавства України у сфері трансферу технологій, зазначимо, що національній економіці притаманні ознаки, характерні для третьої групи: обмеження використання технологій в певних сферах та обов'язкова державна реєстрація договору. Так, процедура державної реєстрації означає наявність у договорі умов, які задовольняють інтереси держави і не мають прямого впливу на правовідносини між сторонами договору, та його реалізацію (наприклад, обмеження галузі застосування технологій та їх складових). [86, с. 462]

Отже, враховуючи вище зазначені чинники (теоретичні підходи, практичне застосування та публічно-правове регулювання діяльності у сфері трансферу технологій) з переліку істотних умов господарського договору про трансфер технологій мають бути виключені:

- відповідальність сторін за порушення умов договору; порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору; обмежень, що стосуються діяльності сторін у разі закінчення строку дії договору, його розірвання або виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) як такі, що є звичайними.

- страхування технологій та їх складових як такі, що є випадковими та включаються до істотних за бажанням сторін.

На жаль, зазначені вченими принципи впливу правової природи на зміст договору звелися нанівець законодавцем. Так, зміст ст. 19 «Умови укладення договорів про трансфер технологій», а саме: перелік істотних умов договорів у сфері трансферу технологій, не відповідає її назві. Звичайно, під поняттям «умови укладення договорів» прийнято розуміти і узгодження істотних умов, і ряд інших дій. ГК України, ст.ст. 181–187 передбачено загальний порядок та особливості укладання господарських договорів. Ним визначено: укладання господарського договору у формі єдиного документа, підписаного сторонами, скріпленого печатками. Крім того, у разі недосягнення сторонами згоди щодо окремих умов договору передбачено складання протоколу розбіжностей. Укладання договору – це процес однією із ланок якого є узгодження сторонами господарського договору істотних умов. Наявність в оферті істотних умов, погодженість з ними в акцепті, відноситься до процесу укладання договору і є його складовою частиною. Так, ЦК України порядок укладення договору урегульовано Главою 53. Відповідно до її змісту, укладення договорів включає в себе не тільки досягнення згоди щодо всіх істотних умов договору (ст. 638 ЦК України), а й визначення форми договору (ст. 639 ЦК України), моменту укладення договору (ст. 640 ЦК України), пропозиції укласти договір та відповіді на пропозицію (ст. 641–646 ЦК України), визначенням місця

укладення договору (ст. 647), вирішенням переддоговірних спорів (ст. 649 ЦК України).

Законом про трансфер в редакції від 2006 р. статтею 16 «Умови укладення договорів про трансфер технологій» та статтею 17 «Види договорів про трансфер технологій» передбачено перелік істотних умов та види договорів щодо яких вони застосовуються у сфері розробки, впровадження та передачі технологій. Так, законодавцем запропоновано використовувати 7 основних та 3 супроводжуючих договори у сфері трансферу технологій. Для основних видів договорів, відповідно до ст. 16 Закону про трансфер в редакції від 2006 р., обов'язковою є наявність 18 істотних умов в тексті договору. У разі недотримання цього правила, на підставі Пленуму ВГСУ «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» від 29.05.2013 р. № 11 [150] та положень чинного законодавства, договір може бути визнано недійсним. Проаналізувавши перелік істотних умов виявляємо сумніви щодо можливості їх практичного впровадження до змісту господарського договору у сфері трансферу технологій та доцільності цих дій. Закон про трансфер в редакції від 2012 р., змінивши напрям реалізації трансферу технологій шляхом застосування норм Глави 75 ЦК України, суттєво не вплинув на перелік істотних умов для договорів трансферу технологій. Закон про трансфер в редакції від 2012 р. передбачає розподіл істотних умов на 2 частини:

– перша, зазначена у п. 1 ст. 19 Закону про трансфер складається із 7 обов'язкових умов, які мають міститися в договорах трансферу технологій. Серед них: 1) перелік складових технологій, що передаються (з визначенням їх функціональних властивостей та гарантованих показників); 2) ціна технологій чи розмір плати за їх використання; 3) строки, місце та спосіб передачі технологій та/або їх складових; 4) умови передачі технічних знань, необхідних для монтажу, експлуатації та забезпечення функціонування обладнання, придбання чи оренди, монтажу і використання машин, обладнання, комплектувальних частин та матеріалів; 5) розмір, порядок та умови виплати винагороди за використання технологій, а також вид виплат (разові платежі -

паушальні, періодичні відрахування - роялті або інші види виплат); 6) відповідальність сторін за порушення умов договору; 7) порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору.

– друга частина умов, які законодавцем безпосередньо не віднесені до істотних, але на його думку повинні включатися до умов договорів трансферу технологій, складається з: 1) ліцензії та її умови на використання технологій та їх складових; 2) територіальних обмежень (заборона використовувати передані за договором технологію, її складові на території, не передбаченій у договорі); 3) обмежень галузі застосування технологій та їх складових; 4) порядку надання субліцензій на складові технології третім особам (у разі потреби включення третіх осіб у технологічний процес виробництва продукції), крім випадків передачі прав на використання знаків для товарів і послуг, комерційних (фірмових) найменувань, з визначенням обмежень права на використання технології та її складових, включаючи обмеження кола осіб, яким дозволено використовувати складові технологій і мати доступ до інформації про них; 5) передачі прав на ноу-хау, техніко-економічні обґрунтування, плани, інструкції, специфікації, креслення та інші інформаційні матеріали про технології та їх складові, необхідні для ефективного їх використання, включаючи обмеження, пов'язані з умовами збереження конфіденційності інформації про технології та їх складові під час їх використання; 6) проведення робіт з удосконалення технологій та їх складових і порядок надання сторонами інформації про ці вдосконалення; 7) надання консультацій та послуг з проектування, асистування та навчання кадрів, які забезпечують реалізацію технологій, і управлінського персоналу особи, якій передаються права на технологію та її складові; 8) страхування технологій та їх складових; 9) порядку компенсації витрат, пов'язаних з трансфером технологій, включаючи пристосування технологій та їх складових до умов підприємства, наукової установи, організації та вищого навчального закладу, де вони будуть використовуватися, навчання персоналу; 10) обмежень, що стосуються

діяльності сторін у разі закінчення строку дії договору, його розірвання або виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Зауважимо, що формулювання ст. 19 «Договори повинні включати також умови щодо...» носить імперативний характер, і означає, що зазначені умови відносяться до групи істотних, мають бути обов'язково висвітлені в договорі і за умови їх відсутності в судовому порядку може бути прийнято рішення про недійсність укладеного договору.

Дослідивши перелік істотних умов в двох редакціях Закону про трансфер від 2006 р. та від 2012 р., доходимо висновку, що законодавець «пересортував» істотні умови договорів про трансфер технологій, сформувавши у перших 7 пунктах ч. 1 ст. 19 умови, які притаманні більшості договорів цивільного і господарського права. І ніяк не вплинув на фактичну потребу зміни підходу істотних умов договорів трансферу технологій.

Єдина позитивна риса викладення змін до ст. 19 Закону про трансфер в редакції від 2012 р. полягає у наступному. Так, у п. 9 абз. 2 ч. 1 з'являється два нові суб'єкта господарювання, діяльність яких в усьому світі безпосередньо пов'язана із трансфером технологій, і залучення яких у цю сферу є корисним для національної економіки: наукова установа та вищий навчальний заклад. Аргументуємо нашу позицію. Метою діяльності зазначених суб'єктів у сфері трансферу технологій в усьому світі є дослідження та впровадження нових способів, методів виробництва. Досягнення мети можливо лише за реалізації наступних принципів: відкритості наукових установ та ВНЗ для отримання інноваційних ідей; створення академічного співтовариства для здійснення науково-дослідної діяльності та комерціалізація отриманих результатів. Посилення ролі цих осіб у сфері трансферу технологій означає можливість їх плідної праці, реалізації своєї продукції на ринку наукового продукту на вітчизняному та закордонному ринку технологій. Для світового досвіду характерна прямопропорційна залежність відомості ВНЗ від інноваційної політики, яку він здійснює та успішності трансферу технологій. Кошти, які надходять від трансферу технологій йдуть на підвищення рівня навчання

студентів, що в свою чергу призводить до зацікавленості молоді у інноваційних дослідженнях та розробках. Остання ланка, замикаючи коло, дозволяє успішно комерціалізувати результати наукової праці студентів шляхом трансферу технологій. Отже, згадування про наукову установу та ВНЗ в переліку істотних умов щодо порядку компенсації витрат, пов'язаних із трансфером технологій має поживати наукове суспільство.

Проаналізуємо істотні умови договорів трансферу технологій та договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Бланкетна норма на Главу 75 ЦК України, означає те, що крім умов зазначених ст. 19 Закону про трансфер, кожен договір, передбачений ст. 1107 ЦК України для здійснення трансферу технологій (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійний договір, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договір про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності) повинен містити істотні умови, притаманні саме цьому договору. Отже, сторони договорів трансферу технологій мають враховувати одразу дві групи істотних умов.

Із врахуванням складної правової природу технології як предмета договору (вона поєднує в собі майнові права на декілька об'єктів інтелектуальної власності) реалізація договору трансферу технологій шляхом використання ліцензійного договору неможлива. Оскільки, за умовами ст. 1110 ЦК України ліцензійний договір укладається на строк, встановлений договором, який повинен спливати не пізніше спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт інтелектуальної власності. У разі відсутності у ліцензійному договорі умов про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на 5 років.

Реалізація вищезазначеної норми є цілком неприйнятною через ряд причин:

1. Складність технології означає те, що вона поєднує в собі майнові права на декілька об'єктів інтелектуальної власності. І зазвичай, це не два об'єкти, а набагато більше (наприклад, більше 10). Не потребує доведення той факт, що на різні об'єкти інтелектуальної власності майнові права виникають не одночасно. І різниця між моментами виникнення таких майнових прав може становити декілька років.

2. До складу технології можуть входити об'єкти інтелектуальної власності із різним строком правової охорони: так, строк правової охорони на винахід становить 20 років, за деклараційним патентом 6 років; на промисловий зразок – 15 років, на компонування інтегральної мікросхеми 10 років тощо. Для об'єктів авторського права, до яких відноситься комп'ютерна програма, авторське право діє протягом життя автора і 70 років після його смерті (із особливостями, передбаченими Законом України «Про авторське право та суміжні права»).

Отже, аналіз норм ст. 1110 ЦК України дозволяє зробити висновок, що за своєю складною правовою природою, особливостями виникнення та об'єднання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності реалізація договорів трансферу технологій потребує надскладної техніки укладання договорів в межах норм Глави 75 ЦК України.

Виникають питання і щодо застосування територіальних обмежень. За п.2 абз. 2 ч. 1. ст. 19 Закону про трансфер зазначена умова («... територіальних обмежень (заборона використовувати передані за договором технологію, її складові на території, не передбачені у договорі)...») міститься серед істотних, а отже обов'язково має бути відображена в договорі. За ч. 7 ст. 1109 ЦК України у разі відсутності в ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються подані права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, дія ліцензії поширюється на територію України. Проаналізувавши обидві норми, доходимо до висновку, що за умови відсутності територіального

обмеження у договорі трансферу технологій, суб'єкт господарювання не може посилається на ч. 7 ст. 1109 ЦК України, оскільки спеціальним законом передбачена норма виключного характеру щодо використання переданих за договором технологій на території, передбаченої у договорі. А отже, за умови відсутності згадки про територіальні обмеження в господарському договорі трансферу технологій, він може бути визнаний в судовому порядку недійсним.

Викликає зауваження з боку суб'єктів господарювання і реалізація п.8. абз. 2 ч. 1 ст. 19 Закону про трансфер, а саме: страхування технології та її складових. Частина 3 статті 424 ЦК України визначає, що майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань тощо. Для цього їх вартість повинна бути визначена в грошових одиницях. Порядок оцінки майнових прав промислової власності визначається Національним стандартом N 4 "Оцінка майнових прав інтелектуальної власності", затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 р. N 1185 (далі – стандарт) та Методикою оцінки майнових прав інтелектуальної власності, що затверджена Наказом Фонду державного майна України від 25 червня 2008 р. № 740. Зазначеними нормативними актами детально регламентовано підходи та способи оцінки майнових прав інтелектуальної власності. Недоліком оцінки майнових прав інтелектуальної власності за допомогою зазначених актів є те, що не враховується правова природа кожного окремого об'єкта інтелектуальної власності. Не зазначено, які підходи, методи необхідно застосовувати для майнових прав об'єктів авторського та суміжного права, а які для майнових прав промислової власності. На нашу думку, це суттєвий недолік: не можна покладатися лише на думку експерта, що безпосередньо проводить оцінку майнових прав, – вона може бути помилковою, набагато краще, щоб експерт керувався нормою, яка містить узагальнення, підкріплені практичним досвідом.[263, с. 281]

Досліджуючи питання страхування технології та її складових, доходимо наступного висновку. Здійснення оцінки складових технології, майнових прав

інтелектуальної власності, можливе, але з врахуванням недосконалості критеріїв оцінювання. Виникає питання оцінки технології як окремого об'єкту господарських правовідносин. Адже, п. 7 Стандарту не містить серед переліків майнових прав такого об'єкту як технологія. А отже, застосування цього Стандарту з метою виконання істотної умови господарського договору трансферу технологій на цей час в Україні неможливо. Зазначена проблема вирішується шляхом внесення змін до п. 7 Стандарту і введення до кола об'єктів оцінки майнових прав на технологію. Передбачаючи думки науковців щодо оцінки технології по частинам – складовим технології, і потім визначення загальної вартості всієї технології, зауважимо, що правова природа технології полягає у виготовленні нового товару як раз в наслідок використання всіх складових частин технології разом. У разі розпорошення технології на складові її страхова вартість може суттєво змінитися.

Корисність Глави 75 ЦК України проявляється у сфері трансферу технологій, на етапі формування суб'єктом господарювання майнових прав на технологію, – під час залучення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності. Зазначена дія реалізовується на підставі договору про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності (ст. 1113 ЦК України). Здійснення трансферу технології, тобто передача майнових прав на технологію, від її власника до інших осіб має реалізовуватися за окремо розробленим переліком договорів. За основу можна прийняти підхід, відображений Законом про трансфер в редакції 2006 р.

Підсумовуючі вищевикладене, вважаємо, що:

1) доцільно впровадити розподіл істотних умов договорів трансферу технологій за наступними групами:

- загальні: визначені ГК України (предмет, ціна, строк) та властиві будь-якому господарському договору;
- спеціальні: притаманні договорам певної групи, в межах однієї галузі або сфери діяльності;
- унікальні: властиві окремим договорам в межах певної групи.

2) доцільно викласти назву ст. 19 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» в наступній редакції: «Істотні умови договору трансферу технологій».

Висновки до другого розділу

1. Аргументовано, що розвиток економічних відносин впливає на утворення нових системних ознак, і натомість, на появу нових видів договорів. Виділено економічні та юридичні критерії, які впливають на розвиток і становлення господарсько-договірних відносин у сфері трансферу технологій. Підкреслено, що в сучасних умовах розвитку законодавства, не зважаючи на обрану для розвитку України інноваційну модель, законотворцем знівельовано суть господарсько-договірних відносин у сфері трансферу технологій.

2. Враховуючи специфічну правову природу технології та той факт, що вона виступає системоутворюючим критерієм, обґрунтовано виокремлення в окрему групу і застосування спеціального механізму правового регулювання для господарських договорів у сфері трансферу технологій. В середині групи складається такий розподіл договорів за напрямом дій щодо технології: а) створення технології; б) відчуження майнових прав на технологію; в) відчуження (зокрема оренда, лізинг) майна, в якому об'єктивована технологія; г) супроводжувальні договори: надання послуг щодо використання технології та/або майна, в якому технологія об'єктивована. Обґрунтовано, що окрему групу становлять правочини, в яких технологія виступає другорядною ознакою: передача в заставу майнових прав на технологію; статут суб'єкта господарювання, внеском до статутного капіталу якого є майнові права на технологію тощо.

3. Запропонована реалізація складної господарсько-правової природи договору трансферу технологій за умови застосування принципу свободи договору як єдиного документу.

Вважається доцільним доповнення ГК України нормою, що власником майнових прав на технологію є суб'єкт господарювання.

4. Досліджено права та обов'язки суб'єктів трансферу технологій, зважаючи на норми статті 3 Закону про трансфер. Здійснено правовий аналіз і доопрацьовано положення щодо органів державної влади та місцевого самоврядування, Національної академії наук України як сторін договору у сфері трансферу технологій.

5. У контексті побудови моделі трансферу технологій, виявлено проблеми вищих навчальних закладів і дослідницьких університетів в частині: а) неврегулювання чинним законодавством місця, завдань, функцій ВНЗ, дослідницького університету щодо здійснення трансферу технологій; б) відсутності порядку комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності та технології, що розроблені зазначеними суб'єктами господарювання; в) відсутності стимулюючих факторів (податкові пільги, пільгові кредити тощо) з боку держави щодо включення в процес трансферу технологій вищезазначених осіб. Запропоновано створення ВНЗ структурного підрозділу або юридичної особи, єдиним напрямом діяльності якого є здійснення трансферу технологій. Обґрунтовано доцільність конкретизації цих положень у нормативно-правових актах. Обґрунтовано доцільність запровадження типового положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ.

6. Методологічна недосконалість нормативно-правових актів в частині одночасного застосування дефініцій «фізична особа», «фізична особа-підприємець» як сторони господарського договору обраної сфери дослідження (наприклад, «Критерії для прийняття рішення при проходженні юридичними та фізичними особами акредитації на право здійснення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій», що схвалені протокольним рішенням Державної комісії з питань акредитації фізичних та юридичних осіб на право проходження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій від 4 грудня 2007 р. № 3) свідчить про неврегульованість статусу фізичної особи-підприємця у

сфері трансферу технологій. Доведено, що фізична особа за своєю правовою природою не може виступати стороною за господарським договором трансферу технологій. Обґрунтовано доцільність конкретизації цих положень у нормативно-правових актах.

7. Аргументовано поділ істотних умов на групи: а) загальні: визначені ГК України (предмет, ціна, строк) та властиві будь-якому виду господарського договору в зазначеній сфері; б) спеціальні: притаманні договорам певної групи в залежності від виду економічної діяльності використання майнових прав на технологію; в) унікальні: властиві окремим договорам в межах певної групи. Запропоновано зміна назви ст. 16 Закону про трансфер. Окрема увага приділена предмету договору трансферу технологій: майнові права на технологію є складним об'єктом договору, і визнаються як об'єкт, який з одного боку має складну структуру, а з іншого – являє собою єдине ціле, що пропонує використання таких результатів за загальним призначенням.

Основні результати другого розділу опубліковані у роботах:

1. Загрішева Н.В. Комерційна концесія та концесія: загальні та особливі риси // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 2. С. 74–79.

2. Загрішева Н.В. Істотні умови господарських договорів в сфері трансферу технологій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право». 2012. Вип. 20. Частина 1. Том 2. С. 170–173.

3. Загрішева Н.В. Вищий навчальний заклад як суб'єкт трансферу технологій // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 46–50.

4. Загрішева Н.В. Місце трансферу технологій в системі господарських договорів України // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 11 червня 2011 р.). Одеса: Національний університет «Одеська Юридична Академія», 2011. С. 165–167.

5. Загрішева Н.В. Державне регулювання оцінки майнових прав промислової власності // Сучасні проблеми правової системи України:

матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 280–281.

6. Загрішева Н.В. Щодо поняття істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій // Теорія і практика сучасної правотворчості та правозастосовної діяльності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 9–10 листопада 2012 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. Т. 2. С. 57–58.

7. Загрішева Н.В. Правовий статус фізичної особи–підприємця як сторони за договором про трансфер технологій // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 листопада 2012 р.). Харків: НДІ ПЗІР, 2012. С. 217–220.

8. Загрішева Н.В. Вплив історичних та економічних чинників на формування інститутів комерційної концесії та концесії // Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы: материалы Международной научно-практической конференции (м. Кишинев, Молдова, 28–29 марта 2014 г.). Кишинев: Tipogr. «Cetatea de Sus», 2014. Iulian. С. 167–169.

9. Загрішева Н.В. Щодо предмету господарського договору трансферу технологій // Сучасні виклики і актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні та Європі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25–26 жовтня 2016 р.); ред. кол.: Ю.Л. Бошицький, Ф. Гарі, М. Швантер та ін. Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. С. 71–74.

РОЗДІЛ 3

УКЛАДАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1 Укладення господарських договорів у сфері трансферу технологій

Договірні правовідносини між сторонами починаються із стадії перемовин про укладення договору. Договір є тим волевиявленням сторін, яке у подальшому трансформуючись в дію, спрямоване на набуття, зміну або припинення прав та обов'язків. Законодавець встановлюючи загальний порядок укладення господарських договорів, відзначає наявність додаткових умов щодо укладання господарських договорів за певними категоріями майна. Наприклад, цінних паперів, майнових прав на об'єкти нерухомості, майнових прав інтелектуальної власності тощо.

Укладення господарських договорів у відповідності до ГК України сформульовано в якості визначення змісту договору (п. 4 ст. 179 ГК України) на основі вільного волевиявлення сторін; примірного договору, що рекомендований органом управління суб'єктом господарювання; типового договору, що затверджений КМУ та договору приєднання. Законодавець допускає можливість укладення господарського договору у спрощений спосіб (п.1 ст. 181 ГК України). В ЦК України загальний спосіб укладення договорів передбачений ст.ст. 641–649. Протилежністю загального способу укладення договору є спеціальний: укладення договорів, які мають свої особливості, і залежить від способів укладання договору (аукціон, конкурс, біржовий спосіб). Третім різновидом укладення договору є судовий порядок укладення договору.

У господарському законодавстві відсутнє визначення терміну «укладення договору», натомість дається розуміння дій, які сторонам необхідно здійснити для того, щоб договір вважався укладеним (п. 2 ст. 180 ГК України). ЦК України підтримує ГК України щодо поняття укладеного договору. Відповідно до п. 1 ст. 638 ЦК України та п. 2 ст. 180 ГК України договір

вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. При цьому ГК України виділяє, крім форми, ще й порядок укладення договору. На думку Н.В. Ібрагімової порядок укладання засновницького договору передбачає обговорення ряду важливих питань, подальше відображення яких у договорі сприятиме чіткій деталізації особливості діяльності всієї холдингової групи, а саме: межі компетенції органів управління корпоративним підприємством; порядок розподілу прибутків і збитків; порядок і розміри відповідальності за ухилення від умов договору тощо. [125, с. 51]

З метою з'ясування позиції законодавця дослідимо дефініцію «укладення договору». Автори коментаря до ЦК України вважають, що процес узгодження волевиявлень називається укладенням договору. [247, с. 451] А.Г.Биков вважає, що порядок укладення договору – це передбачена правовими нормами послідовність і спосіб оформлення договірних відносин, так що способом будуть визначеного виду дії, за рахунок якого досягається взаємоузгоджена воля сторін. [254, с. 468] Позиція С.А. Буткевича ґрунтується на своєчасному та правильному укладенні господарських договорів покликане сприяти впорядкуванню відносин між підприємствами та іншими учасниками господарських відносин, розвитку їх ділового співробітництва. Важливе значення має якісна сторона укладення господарських договорів. Вони повинні відповідати закону, передбачати конкретні обов'язки кожної із сторін, що домовляються, взаємний контроль за виконанням зобов'язань, найбільш повно відображати особливості господарської діяльності сторін і специфіку їх відносин. Особливу увагу в договорах слід приділяти тим питанням, які діючим законодавством не регулюються в імперативній формі і віднесені до компетенції сторін для вирішення в договорах. [40, с. 20] В.В. Луць головною особливістю укладення господарських договорів визначав ту обставину, що, як правило, укладення господарського договору є реалізацією однойменного зобов'язання, яке виникає з планового завдання або інших юридичних фактів, та повинне бути виконано в нормативно встановлені строки. [20, с. 43] Найголовнішою ознакою з якою укладається договір є досягнення певної

правової мети, яка визначає загальну спрямованість угоди. [264, с. 58] Договір породжує певні правові наслідки, настання яких обумовлено тим фактом, що ці наслідки узгоджені й бажаються кількома суб'єктами. [265, с. 85]

Для розкриття поняття укладення договору необхідно окремо дослідити його складові елементи, які необхідні для його виникнення і в той самий час є достатніми для визнання його дійсним. Необхідно зазначити, що не будь-яка згода являє собою договір, а тільки та, яка направлена на встановлення зобов'язуючих відносини між сторонами, з метою задоволення їх майнових інтересів. Сенс згоди полягає у зустрічно направлених та взаємоузгоджених волевиявленнях контрагентів, таким чином, щоб вони співпали у визначений проміжок часу. При цьому такий збіг забезпечується тим, що сторони нібито з різних позицій прагнуть досягнення спільного правового результату. На думку Г.Ф. Шершеневича ця умова є достатньою у разі, якщо волевиявлення кожного із контрагентів є доведеним до протилежної сторони та засвоєним нею, т.т. є взаємопізнаними. Зазначене твердження сутності згоди впливає із римського права. [46, с. 123] Першим кроком сторони договору до реалізації згоди є визначення свого майнового інтересу та пошук іншої сторони, яка може це інтерес задовольнити. А інша сторона, в свою чергу, повинна також мати певний майновий інтерес в цьому договорі. Бажання задоволення майнового інтересу і становить основу вольового моменту майбутнього договору, ту основу на підставі якої зазначений договір буде розвиватися. При цьому позиція римських юристів направлена на зовнішній прояв волі, оскільки внутрішнє рішення особи, не пов'язується із юридичними наслідками до тих пір, поки воно не отримає вираз зовні. [232, с. 130] В договорі воля виступає як «мотивоване й мотивоване бажання особи досягти поставленої мети». [266, с. 24; 267, с. 48–54] Воля в праві має вирішальне значення, вона становить передумову виникнення права, а будь-яка юридична дія відбувається за волею людини. Але дія – це акт поведінки, що впливає з певних мотивів і направлений на визначену ціль. На підкріплення цієї думки процитуємо Д.І.Мейра, який зазначав, що тільки акти волі виявлені зовні належать області

права. [239, с. 174] В той самий час примус до укладення договору, широко розповсюджений в господарській діяльності юридичних осіб в умовах планової економіки, витравлює саму «душу» договору, лишає його тих якостей, без яких він існувати не може, і робить його декоративним придатком планово-адміністративних актів. [17, с. 21]

Отже, згода, яка становить основу будь-якого договору, маємо розуміти як співпадаюче в певний момент часу взаємопізнане волевиявлення, направлене на задоволення правового результату майнового характеру. А укладення договору – це оформлення договірних відносин у вигляді взаємоузгодженої волі сторін, якій передуює визначена послідовність дій у вигляді волевиявлень. При цьому під час відчуження майнових прав на технологію за договором: 1) вважати моментом відчуження майнових прав на технологію момент волевиявлення сторін, що підтверджується фактичним укладенням договору; 2) суб'єкт, який отримує право на технологію, набуває правомочностей володіння, користування і розпорядження щодо технології, всіх її складових частин та майна, в якому технологія об'єктивована одночасно. Нагадаємо, що сторони господарського договору повинні підтвердити своє право вступати у договірні відносини.

З огляду на вищевикладене законодавець у Законі про трансфер проігнорував теорію права щодо укладення договору: жодного застереження щодо порядку укладення договору чинною редакцією спеціального закону не передбачено. За таких умов, сторонам, предметом договору яких виступає технологія, краще скористатися принципом свободи договору та укласти змішаний договір, який в повному обсязі відповідатиме їх потребам.

Інший аспект, на який необхідно звернути увагу – укладання договору у сфері трансферу технологій на підставі державно-приватного партнерства. Як зазначалося вище, чинний Закон України «Про державно-приватне партнерство» у ст. 4 «Сфери застосування державно-приватного партнерства» та ст. 5 «Форми державно-приватного партнерства» прямо не передбачає застосування державно-приватного партнерства в сфері трансферу технологій.

З огляду на глобалізацію світових ринків, зростання ролі інноваційної політики у забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняної економіки саме державно-приватне партнерство як поєднання забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, перерозподіл ризиків у бік приватного партнера, внесення приватним партнером інвестицій, існування зазначених вище відносин протягом тривалого часу (до 50 років) дозволяє розглядати правовідносини, що виникають із договорів трансферу технологій, в якості нового механізму сучасного розвитку економіки. Дуалізм відносин державно-приватного партнерства є стимулюючим фактором розвитку трансферу технологій, оскільки, дія сторін за договором має враховувати публічні (державні) і приватні інтереси. Фактори обмеження укладання договорів про трансфер технологій, визначені ст. 21 Закону про трансфер, та інші чинники передбачені цим законом найбільш вдало реалізуються саме через механізм державно-приватного партнерства. Американським фондом цивільних досліджень та розробок для країн СНД підготовлені рекомендації для укладення угод між учасниками інноваційних проектів. [268] Вони складаються з п'яти самостійних розділів: 1) рекомендації по укладенню угод про конфіденційність та нерозголошення інформації; 2) рекомендації по укладенню ліцензійної угоди; 3) рекомендації по укладенню договорів на спільні НДДКР; 4) рекомендації щодо складання плану використання технології; 5) глосарій основних термінів, що використовуються у вказаних угодах. Дотримання цих рекомендацій дозволяє гармонізувати уяву про режим використання об'єктів інтелектуальної власності у всіх учасників проектів, що призводить до підвищення ефективності трансграничного технологічного трансферу.

К.І. Кучерук зазначає, що при укладенні договору у сфері промислової власності передбачаються такі процедури як:

- орієнтувальна (аналіз суб'єктом практичної ситуації та можливостей її вирішення з урахуванням власних інтересів та можливостей);
- нормативна (виявлення законодавчих вимог, яким має підпорядковуватися діяльність в конкретній ситуації);

- підготовча (постановка цілей та планування дій);
- юридико-конструктивна (конкретизація або формування в угодах конкретних прав та обов'язків);
- виконавча (здійснення поставлених цілей у відповідності із приписами закону та прийнятими на себе зобов'язаннями);
- контрольна (аналіз та необхідність, коригування виконуваної діяльності);
- оціночна (визначення повноти досягнення результату, відповідності його обраній правовій моделі та поставленій меті). [269, с. 181]

Для укладення договорів у сфері трансферу технологій цей алгоритм може бути базисним. Розширення обов'язкове за рахунок додання пунктів, які направлені на дотримання публічних інтересів: проведення державної експертизи.

На думку Ю.М. Капіци порядок укладання договорів трансферу технологій має таку загальну характеристику. Сторонами узгоджуються і детально прописуються в договорі обов'язкові умови, які впливають з суті та предмету договору щодо проведення наукових досліджень з метою удосконалення технології, предметом якого виступає організація і проведення випробувань обладнання, обробка та передача майнових прав на отримані результати, сторони, керуючись чинним законодавством, детально прописують в договорі обов'язкові умови, які впливають з предмету цього договору. [270, с. 70–72]

Аналізуючи вищевикладене, доходимо висновку, що договірна форма регулювання відносин у сфері трансферу технологій є засобом організації соціальних зв'язків між окремими суб'єктами, дії яких певним чином мотивуються, тобто формуються під впливом певного інтересу. Це засіб узгодження інтересів його учасників (приватних, публічних, приватно-публічних) щодо права використання та розпорядження майновими правами на технологією. відчуження майнових прав на технологію за договором: 1) вважати моментом відчуження майнових прав на технологію момент

волевиявлення сторін, що підтверджується фактичним укладенням договору; 2) суб'єкт, який отримує право на технологію, набуває правомочностей володіння, користування і розпорядження щодо технології, всіх її складових частин та майна, в якому технологія об'єктивована одночасно.

У країнах, для яких більш актуальна проблема запозичення технології, діє окремий, більш жорсткий порядок придбання закордонної технології, ніж при передачі національних розробок за кордон. Він забезпечується системою законодавчих і нормативних актів, що регламентують суворий контроль за вибором галузі та рівня технології, витратами валюти, вимогами інвестиційного та антимонопольного законодавства. Законодавство таких країн як Великобританія, США, Японія, Іспанія, Італія, КНР та інших розвинених країн і практично всіх держав, що розвиваються, передбачає порядок придбання іноземної технології, що включає схвалення укладених угод, їх реєстрацію, а в ряді країн попереднє узгодження цих угод з відповідними міністерствами і відомствами.

Ефективне та модернізоване господарське законодавство в сфері трансферу технологій взмозі привести економіку до конкурентоздатного стану, чому сприяє досвід розвинутих країн. Так, у Франції в 70-ті роки 20 століття визначилися, що економіка працює гірше за своїх конкурентів з точки зору інфляції та робочої сили, збільшення дефіциту зовнішньоторговельного балансу. Для виходу з цього становища застосували збільшення цінової конкуренції, а також розвиток секторів економіки з високим рівнем додаткової вартості і розвиток нецінової конкуренції. [2, с. 223] За даними Global Innovation Index в 2017 році Франція посідає 15 місце, США – 4, Великобританія – 5, Японія 14, а Україна тільки 50. Аналіз історичного досвіду правового регулювання трансферу технологій дозволить обрати оптимальний шлях для виведення України із інноваційної кризи.

Підґрунття для реалізації таких умов вже створене. У відповідності до п. 11 ст. 29 Модельного закону про інноваційну діяльність [245] договір про

передачу технологій (комерційну концесію) за кордон реєструється компетентним органом держави протягом встановленого строку з моменту його укладення і набуває чинності з моменту його внесення до державного реєстру. Відмова в реєстрації можлива у наступних випадках: 1) встановлення належності прав на об'єкти технології третім особам, згода яких відсутня; 2) зумовлених відсутністю виданої в установленому порядку ліцензії на експорт об'єктів технології, що підпадають під режим експортного контролю або, що мають важливе оборонне або економічне значення, що впливає на безпечність продукції; 3) участь держави в економічних санкціях (ембарго) проти країн майбутнього експорту.

Згідно з п. 13 ст. 29 Модельного закону про інноваційну діяльність укладення договору про імпорту технології має відповідати законодавству держави і сприяти підвищенню науково-технічного рівня і забезпечення національної економіки. При цьому не допускається:

- 1) імпортувати технологію, коли на таких або більш вигідних умовах така ж або еквівалентна технологія може бути придбана на території держави;
- 2) зобов'язувати отримувача технології здійснювати виплати, неадекватні цінності технології, на яку укладається договір.

Український досвід формування обмежень щодо укладення договорів у сфері трансферу технологій зводиться до змісту ст. 21 Закону про трансфер та норм конкурентного права. Так, законами України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236 [109] та «Про захист економічної конкуренції» 11.01.2001 № 2210 [110] встановлено перелік антиконкурентних узгоджених дій до яких відносяться:

- встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;
- обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;

- усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, продавців;
- застосування різних умов рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невігідне становище у конкуренції;
- укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод.

За умовами ст. 21 Закону про трансфер не допускається укладення договорів про трансфер технологій, які передбачають:

- 1) ввезення в Україну технологій та/або їх складових, які можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу або здоров'ю людей;
- 2) здійснення виплат, що значно перевищують ціну технології та її складових;
- 3) встановлення зобов'язань щодо придбання в особи, яка передає технологію та/або її складові, сировини, напівфабрикатів, обладнання та його комплектувальних частин, що не застосовуються під час виробництва відповідної продукції;
- 4) встановлення зобов'язань щодо переважного продажу продукції, виготовленої із застосуванням технології, покупцям, визначеним особою, яка передає цю технологію, та використання визначеного нею персоналу;
- 5) право особи, яка передає технологію, визначати ціну продажу або реекспорту продукції, виготовленої із застосуванням цієї технології;
- 6) встановлення необґрунтованих обмежень обсягу виробництва продукції;
- 7) встановлення обмежень, які суперечать законодавству, стосовно використання майнових прав на технології та їх складові;
- 8) заборону використання аналогічних або більш досконалих технологій та їх складових;

9) заборону або обмеження експорту продукції, виготовленої із застосуванням технології;

10) встановлення зобов'язань щодо використання запатентованого об'єкта права інтелектуальної власності, який не використовується у процесі застосування технологій.

Особливі умови, які не відносяться до порядку укладення господарського договору у сфері трансферу технологій, але суттєво впливають на його реалізацію, передбачені ст. 1122 ЦК України «Особливі умови договору комерційної концесії». Включення до змісту договору зобов'язань сторін, які суттєво обмежують їх права, випливає із специфічної природи предмета договору – прав на використання об'єктів інтелектуальної власності. Так, власник майнових прав інтелектуальної власності може обмежити територію дії прав інтелектуальної власності, що передаються користувачеві, сферу обігу, категорії покупців/продавців з якими має право працювати користувач, зобов'язати його погоджувати з володільцем місце розташування приміщень для продажу товару тощо. Водночас, законодавець підкреслює, що всі умови, за якими правоволоділець визначає ціну продукції, її верхню/нижню межу є нікчемними.

Головний аспект конкурентоздатності Великої Британії виражений в доповіді «Щодо економіки побудованої на знаннях», яка видана в 1998 році в «Білій книзі». Відповідно до доповіді знання є ключовим елементом конкурентоздатності на підставі: революційних змін в інформаційних та комунікаційних технологіях; прискоренні науково-технічного розвитку; глобалізації конкуренції; зміни доходів, смаків та стилю життя. Як наслідок, «Біла книга» виділяє три широкі напрями підвищення конкурентоздатності: інвестиції в потенціал, пов'язані з науковими знаннями та технологіями; збільшення потенціалу підприємницької діяльності за рахунок підвищення ефективності співробітництва всередині суб'єкта господарювання, а також між ними. [2, с. 223–224]

Відповідно до закону про контроль за валютою і зовнішньою торгівлею Японії імпорту технологій відноситься до прямих іноземних інвестицій, та порядок їх отримання регулюється відповідними нормативними актами про іноземні інвестиції. У них містяться вимоги про попередні або наступні повідомлення міністерства фінансів та відповідного галузевого міністерства щодо укладених угод.

Угода про придбання технології оцінюється з позиції її впливу на розвиток Японії, технологічної безпеки, відповідності національним стандартам, екології тощо. Попереднє повідомлення потрібно для угод, сума яких перевищує 100 млн. ієн, а так само при закупівлі зарубіжної технології для літакобудування, виробництва зброї, ядерних установок і космічної промисловості, сільського господарства та інших галузей економіки.

Створений в 1989 р. Комітет з справедливих угод Японії затвердив перелік видів міжнародних угод, що вимагають схвалення Комітету після їх укладення. До їх числа належать договори на придбання патентів і ліцензій, на використання винаходів, корисних моделей, ноу-хау, а так само надання технічної допомоги. [271]

Порядок закупівлі зарубіжної технології КНР регулюється Законом про зовнішньоекономічні контракти і Правилами адміністративного регулювання в КНР контрактів на імпорту технологій. Правилами передбачається обов'язкова процедура схвалення договорів на закупівлю патентних і безпатентних ліцензій, контрактів на технічне обслуговування з використанням передової технології, контрактів про виробничу кооперацію з використанням зарубіжних ліцензій на промислову власність та ноу-хау, контрактів на імпорту комплектного обладнання з використанням супутніх ліцензій. Представлені на схвалення контракти та угоди повинні містити опис і зміст технології, використовувані патенти і товарні знаки, гарантовані технічні результати і терміни, розмір винагороди та умови платежу. Зазначені угоди не можуть містити положення, що суперечать антимонопольному законодавству країни

щодо ліцензійних договорів та інших угод, що стосуються закупівлі технологій. [271]

Нормативні акти, спеціально присвячені регулюванню відносин, пов'язаних з передачею технології, були прийняті в 70–80 роках у ряді країн Латинської Америки. Так, Рішення № 24 від 31 грудня 1970 Комісія Кархетінського угоди, вищий орган Андського пакту (Болівія, Чилі, Колумбія, Еквадор, Перу) схвалила загальний регламент використання іноземних капіталів, патентів і ліцензій. Та ж комісія в 1971 р. Рішеннями № 37 та № 37а схвалила ряд додатків, що відносяться до Загального регламенту. Його основне значення полягає в тому, що іноземні капіталовкладення, передача технологій і використання прав промислової власності в країнах Андської групи знаходяться під суровим урядовим контролем. Загальним регламентом регулюється практично всі стадії процесу придбання і використання іноземної технології. [271]

Стаття 6 Рішення № 24 встановлює порядок заснування компетентних урядових органів, які в кожній країні будуть регулювати і здійснювати дії, пов'язані з імпортом технології та іноземними інвестиціями. Стаття 18 наділяє ці органи правом оцінювати і схвалювати всі контракти, пов'язані з купівлею технології та придбанням ліцензій на промислову власність, включаючи оцінку контрактної вартості технології. Статті 20 і 25 вперше для країн-учасниць Андського пакту встановлюють базу для прийняття заходів проти обмежувальної практики в передачі прав на промислову власність. Стаття 51 встановлює важливих принципів – всі суперечки, що виникають у зв'язку з використанням договорів про передачу технології підлягають розгляду в судах країни одержувача. Нормативні акти аналогічного характеру діють в інших латиноамериканських країнах: Закон про юридичних угодах з передачі технології Аргентини № 22426 від 12 березня 1981 р., Закон про реєстрацію передачі технології і про використання патентів і товарних знаків Мексики від 28 грудня 1972 р., постанова президента Національного інституту промислової власності про передачу технології в Бразилії № 015 від 15 вересня 1975 р. Всі ці

нормативні акти регламентують зміст договорів про передачу технології. У них визначені: умови, узгоджувані в договорі в обов'язковому порядку; умови та застереження, наявність яких може служити підставою відхилення реєстрації. До умов першої групи відносяться, наприклад, зобов'язання сторін договору узгодити умову про супутньої технічної документації, достатньої для забезпечення самостійного використання винаходу, право використання якого передається за ліцензійним договором, зобов'язання ліцензіара інформувати ліцензіата про вироблені удосконалення та поліпшення (ст.2.5 Постанови № 015 Бразилії). До умов другої групи, тобто наявність яких заборонено, відносяться умови, що стримують свободу дій ліцензіата. Мета регулювання змісту договорів - створити нормальні умови використання придбаної технології, звільнити ліцензіата від необґрунтованих обтяжливих для нього наслідків укладення договору. При певному розходженні за своїм змістом закони країн, що розвиваються, мають ряд взаємопов'язаних цілей: встановлення контролю над цінами за передану технологію; і ефективністю використання укладених угод; недопущення встановлення контролю над одержувачем технології з боку постачальника; стимулювання національної науково-дослідної діяльності. [271]

Привертає увагу багатий досвід США у сфері державного регулювання передачі технологій, де прийнято ряд спеціальних законів, спрямованих на заохочення американських технологічних нововведень в різних галузях економіки, регулювання порядку використання належних державі технологій, координацію патентної, науково-технічної, торговельно-промислової політики, обмеження передачі прогресивних технологій в зарубіжні країни. У числі цих законодавчих актів найбільший інтерес представляють закон Стівенсова-Уайдлера про технологічні нововведення (1980 р.), закон про передачу державних технологій (1986 р.), комплексний закон про торгівлю і конкурентоспроможності (1988 р.), закон про регулювання експорту (1979 р.). Міністерство торгівлі США виконує функції економічного регулятора росту і технічного розвитку спільно з політикою просування національних інтересів. У

складі міністерства торгівлі США був організований Центр з використання належать федеральним органам технологій, основна мета якого – служити головним органом по збору, розповсюдженню і передачі інформації про належні федеральному уряду технологіях. Цей центр зобов'язаний створити комп'ютерний банк даних про технології, доступ до якого за певну плату може вільно отримати будь-яка американська фірма. [271; 272, с. 79]

Урядова політика США в області технологій стає більш активною, причому в даний час для США характерна незвичайна тенденція. Поряд з адаптацією результатів розробок, отриманих в оборонній промисловості, спостерігається і зворотна картина, коли Міністерство оборони пристосовує цивільні технології до своїх потреб, що накладає істотний відбиток на систему експортного контролю. Протягом тривалого періоду США стійко виступають в ліцензійної торгівлі в ролі нетто-експортера, являються визнаним технологічним лідером в системі технологічного обміну, найбільшим постачальником технологій (понад 50% світового експорту ліцензій припадає на частку США) у зв'язку з чим експортне регулювання представляє особливий інтерес. Відповідно до Закону про регулювання експорту, Урядовий контроль над експортом здійснюється на підставі критеріїв національної безпеки, економічних і зовнішньополітичних інтересів. Ліцензування експорту здійснюється на підставі детальної правової регламентації, яка встановлює два етапи контролю. Перший – складання списку товарів, експорт яких може бути обмежений, другий – видача певного виду експортної ліцензії в залежності від об'єкта та географії експорту. Закон про регулювання експорту може передбачати можливість скорочення або збільшення експорту в будь-яку країну, а також перегляд контрольованих товарів і технологій. З міркувань національної безпеки контролюється експорт із США технологій, які можуть бути використані для зміцнення військового потенціалу противника. Експорт таких технологій в усі країни, крім Канади, вимагає отримання індивідуальних ліцензій в кожному окремому випадку. Пряме відношення до системи регулювання експорту з міркувань національної безпеки мають заходи США

щодо організації систем багатостороннього контролю над експортом в рамках КОКОМ, через який вони чинять тиск на своїх союзників з метою недопущення поставок в ряд держав важливих, з точки зору американської стратегії, товарів і технологій. Шляхом укладення двосторонніх угод США вдалося втягнути в систему багатостороннього контролю над експортом ряд нейтральних країн – Швейцарію, Швецію, Австрію. [271; 272, с. 79]

Список товарів і технологій, експорт яких може перешкоджати досягненню зовнішньополітичних інтересів США, складається Держдепартаментом. Внесені до серпні 1988 р. зміни до Закону про регулювання експорту дещо звужують можливості уряду використовувати обмеження експорту у зовнішньополітичних цілях. Разом з тим, цей закон забороняє будь-яким особам як у США, так и в інших державах прямо або побічно реекспортувати товари і технологію американського походження повністю або частково з країн остаточного призначення, якщо на це не було дано письмовий дозвіл міністерства торгівлі США. Якщо американський експортер має відомості про те, що товари і технологія призначені для реекспорту, то він зобов'язаний інформувати міністерство торгівлі. Навіть у тому випадку, коли товар або технологія вже передані іноземному контрагенту, тобто перебуває за кордоном, американський експортер або його іноземний контрагент зобов'язаний звернутися за таким дозволом.

Практично всі запобігання витоку технології в так звані неконтрольовані місця призначення, закон про регулювання експорту передбачає покладання на експортера обов'язку подати «заяву з контролю за місцем призначення від іноземного покупця».

Діючий в США порядок експортного регулювання поєднується з відповідними положеннями патентного законодавства роблять важким, а часом неможливим виконання американським ліцензіатом положень про взаємне надання поліпшень і удосконалень вже укладених ліцензійних угод з іноземним ліцензіатом, так як ліцензіар може не отримати такі удосконалення та поліпшення. [271; 272, с. 79]

Римський договір ст. 81(1) визначає заборону на всі угоди між суб'єктами господарювання, рішення об'єднань суб'єктів господарювання та узгоджені практики, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами й метою чи наслідком яких є запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції на внутрішньому ринку. [137] Регламент Європейського Співтовариства № 772/2004 від 27 квітня 2004 р. ст. 3 визначає, що заборона щодо обмеження конкуренції відповідно до ст. 81(1) Римського договору не застосовується, якщо сукупна частка ринку сторін ліцензійного договору – конкурентів не перевищує 20% ринку, а неконкурентів – 30%. Регламентом сформовано три блоки можливостей не застосовувати положення ст. 81(1) Римського договору. Перший блок стосується конкуруючих компаній (ст.4(1) Римського договору), другий – компаній – неконкурентів (ст.4(2)), третій – будь-яких компаній (ст.5). За ст. 6 Римського договору вищезазначені умови можуть не застосовуватися, якщо: – обмежено доступ на ринок технологій третіх сторін; – обмежено доступ на ринок потенційних ліцензіатів; – без будь-якої об'єктивно виправданої причини сторони не використовують ліцензовану технологію.

Перелік обмежень при укладенні договорів у сфері трансферу технологій України доволі повно відображає потреби сучасної економіки. Враховуючи зростання експорту національних технологій необхідно забезпечити такі умови, за яких суб'єкту господарювання вигідно було б продавати не саму технологію, а товар, який виготовлений на території України за допомогою неї. Здійснений правовий аналіз законодавства у сфері технологій Японії, США та інших країн дозволяє стверджувати, що цей шлях є успішним для побудови інноваційної економіки.

3.2 Виконання господарських договорів у сфері трансферу технологій

Важливим етапом існування договірних відносин, який свідчить про намір сторін набувати права та обов'язки, створювати позитивні правові наслідки для контрагентів є виконання господарського договору. Кожна сторона господарського договору вживає необхідних заходів належного виконання для досягнення домовленостей. У разі не вжиття заходів до виконання, то це призводить до порушення договору, господарських зв'язків та інтересів у сфері господарювання.

Позитивні дії щодо виконання господарського договору досягається завдяки додержанням сторонами (контрагентами) господарського договору договірних принципів, а саме реальне виконання, належним чином, а також справедливо, добросовісно та розумно. В юридичній літературі відсутня єдина думка науковців щодо співвідношення принципів реального та належного виконання господарського договору. Одні вважають, що реальне виконання — складова належного виконання. Належне виконання є поняттям більш загальним, а реальне виконання — одна з окремих вимог, яка входить до змісту належного виконання. Як стверджував А.В. Венедиктов, що належне виконання — це складова реального виконання [101, с. 59]. Реальне виконання договірних зобов'язань охоплює належне виконання всіх якісних та кількісних показників: не тільки своєчасну передачу всієї кількості передбаченої договором продукції, а й передачу її в обумовленому асортименті відповідно до затверджених стандартів та технічних умов, у комплексному вигляді, а також своєчасне поповнення недостач у деяких партіях, негайне виправлення допущених недоліків або заміну недоброякісної продукції [27, с. 602]. О.С. Іоффе принцип реального виконання характеризував як загальне значення. Зверталася увага, що реальне виконання передбачає і належне виконання, а після порушення боржником зобов'язання — виконання у натурі [31, с. 701].

На думку, М.І. Брагінського та В.В. Вітрянського, реальне та належне виконання — це різноплощинні явища. У першому виявляється сутність

виконання як вчинення певної дії, у другому - якісна характеристика дії (або утримання від дії). Перевіряючи виконання боржник зобов'язання, вирішуються два самостійні за значенням питання: чи вчинила особа дію, яка є об'єктом відповідних правовідносин (вимога дотримання реального виконання), а також яким чином вчинення дія (вимога дотримана належного виконання) [27, с. 134].

Вважаємо, що виконання господарського договору полягає у вчиненні взаємних активних позитивних дій боржника на користь кредитора або третьої особи стосовно предмету господарського договору. Зарубіжне договірне право виходить з того, що договір повинен бути виконаним у строгій відповідності до її умов. Проте щоб визначити, чи виконані умови договору чи ні, треба знати їх точний зміст. Для цього у законодавстві зарубіжних країн установлені правила роз'яснення умов договору. У країнах континентального права надається значення встановленню дійсних намірів сторін, якими вони керувалися при укладенні договору. У країнах загального права (Англія, США) більше приділяється уваги формальному змісту тексту угоди, слів та виразів, які сторони використовували при формулюванні її умов [147, с. 54].

Згідно з положеннями зарубіжного законодавства договір, як правило, повинен бути виконаний безпосередньо сторонами у місці та строк, що вказані у договорі чи в іншому правовому акті, який визначає підставу договору. У ст.6.1.1 Принципів УНІДРУА зазначається, що сторона повинна виконати свої зобов'язання у термін, який встановлений або можна визначити з договору (у цей самий термін або у будь-який час у межах цього строку) та в межах розумного строку після укладення договору. [151] Також, якщо місце виконання не вказане чітко в договорі, або не може бути визначене, виходячи з його змісту, сторона зобов'язується виконати грошове зобов'язання – у місці здійснення діяльності кредитором, а будь-яке інше зобов'язання – у місці здійснення боржником діяльності.

Виконання забезпечується заходами захисту прав та відповідальності учасників господарських договірних відносин, які передбачені ГК України, ЦК

України та іншими законами. За погодженням сторін можливе застосування способів передбачених законом або такі, що йому не суперечать, які звичайно застосовуються у господарському (діловому) обігу. Забезпечення – це способи та/або засоби, які направлені на зміцнення зобов'язання, тобто надання йому більшої довіри, вірності у договірних відносинах. Положення про забезпечення виконання договору наявні у законодавстві всіх держав та правових систем сучасності – континентальній та англо-американській. Засоби забезпечення створюють кредитору можливість для задоволення його інтересів та усуває негативні наслідки у випадку невиконання чи неналежного виконання договору боржником, також попереджує ймовірних правопорушників про негативні наслідки майнового характеру, які можуть настати у разі умисних дій щодо невиконання чи неналежного виконання умов такого договору. Вивчаючи застосування виконання господарських зобов'язань до договорів у сфері трансферу технологій, маємо виходити із класифікації договорів поданої у Розділі 2 цього дослідження та розуміння дуалізму технології: по-перше, вона є об'єднанням майнових прав інтелектуальної власності, а по-друге, технологія завжди об'єктивована у певну річ реального світу. Досліджуючи можливість забезпечення виконання зобов'язань об'єктів інтелектуальної власності та технології, зауважимо про виняткову важливість у цьому аспекті їх поділу на особисті немайнові та майнові права. Особисті немайнові права є невідчужуваними, не беруть участі у господарському обігу, а отже і не є предметом цього дослідження.

Традиційним способом забезпечення виконання господарського договору визнається неустойка. Вона розглядається як засіб забезпечення виконання договору та спосіб впливу за вчинене правопорушення у сфері господарських договірних відносин, і у разі застосування настають негативні економічні та правові наслідки для винуватої сторони договору. О. Отрадна з огляду на таку сутність неустойки пропонує вважати її видом забезпечення виконання договору до моменту порушення основного договору і мірою відповідальності з

моменту його порушення [260, с. 3]. Англо-американське право в положеннях про неустойку суттєво відрізняється від континентального насамперед тим, що не містить єдиного терміна, ідентичного поняттю неустойки. Вона не виконує забезпечувальної функції та не отримала широкого поширення, як у романо-германському праві. Неустойка в праві Англії та США іменується як «узгоджені й обчислені збитки». Під час тлумачення умов договору про неустойку англійський або американський суд не буде пов'язаний букввальним значенням слів, вжитих сторонами: *penalty liquidated* чи *damages*.

Порука має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання. Законодавство окремих країн встановлює особливості договору поруки. Згідно ст. 850 ЦК Королівства Нідерландів [25, с. 419, 424, 428] договір поруки є двостороннім і укладається між кредитором і поручителем. Наявності згоди або навіть простої поінформованості поручителя для дійсності поруки не вимагається. За загальним правилом надання поруки розглядається як вид підприємницької діяльності, що здійснюється на професійній основі з метою отримання прибутку. Від предмету поруки залежить обсяг наслідків для поручителя. Якщо предметом порук було зобов'язання грошового характеру, то поручитель зобов'язаний вішкодувати збитки у грошовій формі, якщо сторони не обумовили інше. Сторони в договорі поруки можуть передбачити також обов'язок поручителя, змістом якого є передача індивідуально-визначеної речі, виконання роботи, надання послуги тощо. Також у ст. 858 ЦК Нідерландів зазначається, якщо в момент укладення договору поруки не можна встановити обсяг зобов'язання основного боржника, то такий договір є дійсним лише у випадку, коли у ньому визначена максимальна сума, в межах якої поручитель є зобов'язаним.

Наступним способом забезпечення виконання господарського договору визнається завдаток. Завдаток виконує три основні функції: а) видача завдатку здійснюється боржником у рахунок належних з нього за договором платежів; це частина платежу, що підлягає сплаті за основним договором; б) видається на підтвердження існування основного договору; в) видається на забезпечення

виконання основного договору [171, с. 75]. Так, згідно ч. 1 ст. 570 ЦК України завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторів боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Предметом завдатку може бути як грошова сума, так і рухоме майно. Про завдаток сторони мають зробити вказівку в основному договорі або укласти додаткову угоду до основного договору. Якщо така вказівка буде відсутня у договорі, що сума сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, то вона вважається авансом. Тобто, у випадку порушення сторонами договору, де сплачена сума визначена авансом, не застосовується положення ст. 571 ЦК України щодо правових наслідків порушення або припинення договору, забезпеченого завдатком.

Вищий господарський суд України у Постанові від 29 жовтня 2015 р. у справі № 910/2510/15–г [172] зазначає, що сума завдатку (вартість рухомого майна, що передається як завдаток) може бути будь-якою, однак вона обов'язково має бути меншою, ніж загальна сума зобов'язання. Інакше така передача буде не передачею завдатку, а виконанням зобов'язання. Завдатком може бути забезпечено лише зобов'язання, що впливає з договору.

За правом Франції, якщо сторона, що дала завдаток, не виконає умови договору, то вона втрачає його. Якщо за невиконання договору відповідальна сторона, що одержала завдаток, вона зобов'язана повернути його іншій стороні в подвійному розмірі. Завдаток, окрім виконання вищевказаних функцій, відіграє також роль відступного: особа, що дала задаток, може вільно відмовитися від виконання свого зобов'язання з єдиним наслідком — втратою завдатку, без стягнення збитків. За правом ФРН і багатьох інших країн завдаток не може виконувати роль відступного, тому він не виключає відшкодування тієї суми збитків, що не покрита завдатком [182, с. 89].

Відповідно до ст. 338 Цивільного уложення Німеччини, якщо виконання, яке зобов'язана зробити сторона (боржник), яка дала такий завдаток, є неможливим з обставин, які залежать від неї, або ця сторона є не

винною щодо припинення договору, то кредитор має право залишити його у себе. Якщо кредитор вимагатиме відшкодування «шкоди», спричинене його невиконанням, завдаток, якщо не передбачено інше, повинен бути зарахований, якщо неможливо можливо, то повернути при відшкодування «шкоди». [25, с. 427]

Визначення гарантії надається у ч. 1 ст. 200 ГК України. Гарантією визнається специфічний засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управненої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні. Відповідно до ст. 560 ЦК за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

У практиці зарубіжних країн використовуються три основні види банківських гарантій відповідно до їхніх цілей: гарантії в тендерній торгівлі (гарантується відшкодування збитків у зв'язку з відмовою постачальника виконати замовлення організації, що оголосила торги); контрактні гарантії; гарантії під авансові платежі (забезпечують покупцю повернення авансу, сплаченого ним продавцеві під виконання контракту, у разі невиконання останнім своїх зобов'язань).

Гарантія діє протягом строку, на який вона видана, і є чинною від дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше. Крім того не може бути відкликана гарантом, якщо в гарантії не встановлено інше. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант зобов'язаний сплатити кредиторів грошову суму відповідно до умов гарантії.

Притримання може бути застосоване за таких умов: а) володіння річчю кредитором має бути правомірним; б) річ підлягає передачі боржникові або

інший особі, вказаній ним; в) строк притримання речі кредитором – до виконання зобов’язання боржником. Наприклад, притримання забезпечує зобов’язання замовника за договором підряду сплатити встановлену ціну роботи або іншу суму, належну підрядникові у зв’язку з виконанням договору підряду, зобов’язання комітента за договором комісії задовольнити вимоги комісіонера, зобов’язання відправника за договором перевезення внести провізну плату та інші платежі, договір оренди нежитлового приміщення. Реалізація притримання, передбаченого ст. 594 ЦК України, щодо майнових прав на технологію та майнових праві інтелектуальної власності неможлива через виключну правову природу останніх. Проте, враховуючи те, що творчість завжди втілюється в предметах матеріального світу, і набуває правової охорони, за умови об’єктивованості її у річ, а по-друге, внаслідок державної реєстрації майнових прав на неї стає можливим. За умов, вказаних у ч. 1 ст. 594 ЦК України володіння виключними правами інтелектуальної власності неможливо через їх відсутність. Проте, річ, в якій об’єктивовані охоронювані законом права інтелектуальної власності/ технології може стати об’єктом притримання.

Необхідно зазначити, що неустойка, завдаток, порука, гарантія як способи забезпечення виконання господарського договору у сфері трансферу технологій реалізуються в межах норм чинного законодавства. Порядок їх застосування може різнитися за волевиявленням сторін.

Щодо застави майнових прав на технологію. Закон України «Про заставу» не містить дефініції технологія та не передбачає будь-яких дій щодо неї. [273] У відповідності до ст. 4 Закону України «Про заставу» предметом застави виступають майно та майнові права. Можна аргументувати, що майнові права на технологію можуть бути об’єктом застави, оскільки, вони відсутні серед об’єктів застави яких не допускається (ч.4. ст.4), та майнові права на технологію є об’єктом обігу, можуть бути відчужені заставодавцем, і на них може бути звернуто стягнення (ч.2. ст.4.).

На цей час суспільство тільки готується до розуміння технології не пооб'єктно, а як єдиного цілого, тому відсутність норм про заставу майнових прав на технологію є цілком зрозумілою. Реаліям національного законодавства притаманні спори щодо застави майнових прав інтелектуальної власності. Вищезазначена проблема призводить до відмови суб'єктів господарювання у реалізації права застави через нерозуміння заставодержателя своїх дій щодо майнових прав інтелектуальної власності внаслідок прострочення заставодавця. В цьому випадку підвищується значення господарського договору, можливість зазначення в тексті документу всіх умов, які змодельюють поведінку сторін договору, заповняють прогалини чинного законодавства. Можна стверджувати, що правова конструкція «господарський договір застави майнових прав інтелектуальної власності/технології» знаходиться на етапі становлення. І які умови будуть притаманні йому у майбутньому залежить від правотворчої та правозастосовчої діяльності сьогодення.

Ч. 1 ст. 49 Закону України «Про заставу» вказує, що заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих що можуть виникнути в майбутньому. Ч. 2 вказаної статті вимагає, щоб у договорі застави була вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Таким чином, проаналізувавши вказані норми можемо стверджувати, що предметом застави можуть бути не будь-які майнові права, а лише ті, що існують у межах відносних правовідносин. Абсолютні майнові права предметом застави бути не можуть, оскільки в них наперед не відомий боржник, як того вимагає ч. 2 ст. 49 Закону України «Про заставу».

Отже, можливість застави майнових прав слід розглядати, насамперед, крізь призму розподілу майнових прав на відносні та абсолютні. Майнові права об'єктів інтелектуальної власності зазначені ст.ст. 156, 157, 159, 162 ГК України, ст.ст. 424, 440, 453, 464, 474, 487, 490, 495, 506 ЦК України та спеціальними законами.

Проаналізуємо судову практику, яка виокремлює певні ознаки, на які необхідно звернути увагу при укладанні договорів застави майнових прав інтелектуальної власності. У відповідності до ч. 2 ст. 584 ЦК України опис предмета застави у договорі застави може бути поданий у загальній формі (вказівка на вид заставленого майна тощо). У разі відсутності опису предмета обтяження (тобто майнових прав, що є предметом застави) чи якщо існуючий опис не дозволяє ідентифікувати предмет обтяження, таке обтяження (тобто, договір застави майнових прав) є недійсним. Отже, визначення у договорі застави майнових прав виключно природи, ознак, видів таких майнових прав є недостатнім. Необхідна чітка ідентифікація майнових прав, що передаються у заставу, підстави виникнення майнового права, що заставляється, вартість заставленого майнового права. З цього приводу Вищий Господарський Суд України у Постанові від 11.10.2011 р. за справою № 22/523 (8/23–10) [274] зазначив наступне. Згідно ст. 7 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» у правочині, на підставі якого або у зв'язку з яким виникає обтяження, повинен визначатись опис предмета обтяження; у разі відсутності опису предмета обтяження чи якщо існуючи опис не дозволяє ідентифікувати предмет обтяження, таке обтяження є недійсним. За спірним договором застави, предметом застави є майнові права інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг України, що ідентифікується на підставі свідоцтва на знак для товарів і послуг, виданого Державним департаментом інтелектуальної власності від 16.01.2006 р. № 57904. ВГСУ підкреслює, що не забороняється зазначати опис предмета застави шляхом посилання на відповідний документ, а підписання договору свідчить, що сторони дійшли згоди за всіма його істотними умовами, в тому числі у викладенні опису предмета застави таким чином. Опис предмета обтяження повинен дозволяти ідентифікувати заставлені майнові права як предмет обтяження. На нашу думку, опис предмета застави може бути здійснено за первинним документами бухгалтерського обліку, наприклад, формою НА–1 тощо. В такому разі є

зрозумілим, що майнові права такого заставодавця входять до складу усього заставленого майна, що визначено у договорі застави.

Відповідно до ч. 1 ст. 585 ЦК України, яка визначає момент виникнення права застави, право застави виникає з моменту укладення договору застави, а у випадках, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню, – з моменту його нотаріального посвідчення.

Відповідно до п. 3.1 Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 24.12.1999 р. N 02–5/602 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України "Про заставу» [238], оскільки договір застави повинен укладатися у письмовій формі, то згода співвласників майнових прав, що є предметом застави, також має бути зафіксована у письмовій формі, наприклад, шляхом підписання договору усіма співвласниками або уповноваженими ними особами.

Цікавою є позиція щодо застави майнових прав на комерційне найменування: існують різновекторні позиції вчених за якими одні схвально відносяться до такої можливості, інші категорично її відкидають. На нашу думку застава майнових прав на комерційне найменування можлива. Доведемо цей факт. Г.Ф. Шершеневич до нематеріального складу підприємства відносив «торговий заклад», тобто «місце діяльності торгового підприємства, укомплектованого всіма засобами для досягнення мети». Торговими закладами були «магазини, фабрики, заводи». Крім того, до нематеріального складу підприємства відносились права: на фірму, на товарний знак, на фабричні рисунки і моделі. [277, с. 70-78] Стосовно такого елементу майнового комплексу, як фірма, він писав, що фірма «є назвою торгового підприємства відокремленого приватного господарства. Фірма має за мету індивідуалізувати підприємство. При цьому фірма підприємства, яка належить повному товариству, повинна співпадати з прізвищами всіх чи деяких осіб, із вказівкою на товариство. Так як фірма представляє складову частину підприємства, то перехід фірми в такому випадку повинен бути передбаченим, якщо не усунений особливою угодою». Таку точку зору розділяв і В.В. Розенберг, вважаючи, що

«перехід підприємства складає тільки передумову для можливості переходу фірми, поставленого в залежність від згоди сторін». [278, с. 104] На сьогоднішній день непоодинокі договори об'єктом купівлі-продажу яких виступає комерційне найменування. Ані технічних, ані законодавчих проблем в оформленні такого договору не виникає, то постає питання, майнові права на комерційне найменування можуть бути відчужені, чому вони не можуть бути предметом застави? І на нашу думку відповідь буде схвальна – можуть. Складність реалізації застави майнових прав на комерційне найменування постає виключно в правильності викладення всіх істотних умов договору та погоджені їх між сторонами під час укладання такого господарського договору.

Окреме місце займає можливість передачі в заставу майнових прав на об'єкти авторського права. О.В. Жилінкова наводить приклад передачі студією звукозапису за договором застави належних їй майнових прав на музичні твори. У разі невиконання нею договору, забезпеченого заставою, інша сторона – заставодержатель може вимагати примусового переведення на нього відповідних прав на музичні твори. [279, с. 154-155] Зауважимо, що історично авторське право розвивається швидше за правово промислової власності. І доказом тому є різноманітність договорів в Україні та за кордоном за якими предметом застави виступають майнові права на об'єкти авторського права. Л.Бентли, Б. Шерман стверджують, що авторське право (копірайт) може виступати предметом іпотеки, і слугувати засобом забезпечення виконання боржником свого зобов'язання. Крім того, авторське право може бути предметом обтяження і в якості звичайної застави. При цьому, якщо заставодавцем за договором іпотеки або застави виступає акціонерна юридична особа, обтяження має бути протягом 21 дня зареєстровано в Бюро реєстрації акціонерних товариств – в іншому випадку такий договір не має сили для ліквідатора або кредитора компанії. [280, с. 450-451] Є.Ш. Гареев попереджає про недопущення дострокового припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, які є предметом застави або внесені як вклад до статутного фонду юридичної особи. [281, с. 10] Проблема полягає в

тому, що, як відомо, майнові права виступають змістом відносних або абсолютних правовідносин.

На жаль, практика свідчить, що сьогодні майнові права при забезпеченні виконання зобов'язань практично не використовуються. Аналіз судової практики свідчить про поодинокі приклади розгляду справ прелметом яких виступають майнові права об'єктів інтелектуальної власності, майже 90 відсотків з них – це майнові права на торговельну марку (знак для товарів і послуг).

Звичайно, в Україні звикають до того, що майнові права інтелектуальної власності виступають товаром. Відбувається становлення ринку інтелектуальної власності і для вдалого його функціонування необхідно подальше удосконалення господарського законодавства для забезпечення правових гарантій використання інтелектуального продукту.

Більшість фахівців схиляються, що юридична відповідальність – важливий елемент правового регулювання суспільних відносин, суть якого полягає в цілеспрямованому впливі на поведінку особи за допомогою юридичних засобів, з метою упорядкування суспільних відносин, надання їм системності і стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, втілення принципів соціальної справедливості, підвищення рівня цивілізованості та культури суспільства. Під функціями господарсько-правової відповідальності розуміються напрями її дії, господарський результат, що настає у результаті застосування цієї відповідальності. При цьому, О.М.Вінник, зазначає, що господарсько-правовій відповідальності притаманні загальні і спеціальні функції. Також підходу дотримуються інші автори: Д.В.Задихайло, А.М. Подоляка. [38, с. 387; 282, с. 291–293, 283, с. 139–140]

Спільними умовами настання відповідальності для всіх правових систем світу є наявність таких елементів: шкода, протиправність діяння, яке спричинило шкоду, причинний зв'язок між діянням і шкодою, вина заподіючого шкоди. Шкода охоплює витрати, понесеним кредитором та втрату,

пошкодження (зменшення вартості) його майна (пряма, позитивна шкода), а також неотримані кредитром доходи, які він міг би отримати (упущена вигода).

У судовій практиці Англії найбільш поширеною вимогою відповідальності у разі порушенням умов договору є сплата збитків. Також не визнають неможливості виконання зобов'язань, оскільки будь-яке зобов'язання може бути перетворене в грошове, а гроші завжди сплачуються боржником. Абсолютна відповідальність походить із розуміння сутності та змісту договору в загальному праві як обіцянки, гарантії, яку боржник приймає на себе щодо кредитора. При цьому боржник гарантує не реальне виконання зобов'язання, а лише отримання кредитором певної грошової суми. [284, с. 119–120]

В континентальній правовій системі відшкодування збитків також є поширеним засобом захисту порушених прав та інтересів. Найчастіше при порушенні домовленостей потерпіла сторона є зацікавленою не в розірванні договору або в примусі боржника до виконання договору в натурі, а саме в застосуванні мір договірної відповідальності.

Звичайно, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договорів, спрямованих на реалізацію майнових прав на технологію та/або її складові повинна бути передбачена відповідним договором. Так, І.С.Канзафарова зазначає, що «саме диспозитивність цивільно-правової відповідальності (встановлення заходів не лише в законі, а й за згодою сторін, залежність її застосування від розсуду кредитора, можливість визначення її обсягу без втручання юрисдикційних органів і добровільного прийняття на себе відповідальності боржником) є її найголовнішою характерною рисою, яка, нарівні з її майновим і компенсаційним характером, є яскравим проявом цивільно-правового методу регулювання суспільних відносин». [285, с. 246]

Для справ предметом яких являються дії щодо майнових прав інтелектуальної власності характерне заявлення значної суми компенсації. З огляду на судову практику, зауважимо, для правильного вирішення спору належить з'ясувати чи використовує відповідач запатентований об'єкт інтелектуальної власності після дати публікації уповноваженою установою

відомостей про видачу позивачеві охоронного документа., а за наявності такого використання, – чи не підпадає воно під визначення дій, які не визнаються порушенням прав (зокрема, чи не має в цьому випадку права попереднього користування). До того ж роз'яснення зазначених питань щодо встановлення фактичних обставин використання відповідачем запатентованого винаходу потребують спеціальних знань, а тому суду належить призначити судову експертизу, не перебираючи на себе не притаманні суду функції експерта. [286] Рішення судової експертизи буде мати остаточний вплив на визначення межі господарсько-правової відповідальності за договорами трансферу технологій.

В інноваційній діяльності оціночними критеріями результативності науково-дослідної діяльності мають виступати показники патентної та ліцензійної активності, сумарні показники, пов'язані з продажем інноваційних продуктів і технологій. [287, с. 39] Застосування лише тих оперативно-господарських санкцій, які передбачені договором, та їх відкритий перелік дозволяють суттєво корегувати поведінку контрагентів за договором. Трансфер технологій як процес передачі, обміну технології як об'єкта товарного обороту є складним, багатоланковим за своєю суттю. Невиконання зобов'язань за господарським договором на певному етапі призводить до негативних наслідків на наступних етапах. З метою недопущення утворення таких ситуацій, разом з іншими видами господарських санкцій суб'єкти господарювання можуть розробити свої специфічні види. Наприклад, застереження про заборону застави/обтяжень («negative pledge»), ескроу-рахунки, безакцептне списання, контроль з приводу виконання господарського договору контрагентом.

Роль договірного регулювання у сфері трансферу технологій повинна зростати, сприяючи формуванню нових договірних конструкцій та розвитку господарського законодавства. Вдосконалення існуючого законодавства, що регулює договірні відносини у сфері трансферу технологій, та розробка нових підходів до вирішення проблемних питань використання майнових прав на

технологію та/або майнові права інтелектуальної власності, що входять до її складу являється першочерговою задачею правового соціуму України.

3.3 Напрями удосконалення обліку у сфері трансферу технологій

Діяльність суб'єктів підприємництва направлена на отримання прибутку. Зазначений ефект досягається за рахунок вироблення певної продукції, надання послуг, виконання робіт. В традиційному розумінні зазначені види діяльності пов'язані із об'єктами реального світу: об'єктами нерухомості, транспортними засобами тощо. Проте останнім часом все більше уваги прикуто до галузей інноваційних: нанотехнологій, розробок програмного забезпечення, комп'ютерних ігор штучного інтелекту тощо. Не виготовляючи продукту реального, суб'єкти підприємництва отримують надприбутки, які перевершують найочікуваніші сподівання власників реального майна. Основою таких галузей є технологія та її передача – трансфер технологій.

За теорією «економічного росту» М. Кондратьєва саме на етапі пожвавлення (економічного росту) економіки та її піку спостерігається підвищення та впровадження у виробництво значної кількості інновацій. Це відбувається на фоні виокремлення вільних коштів приватного капіталу та можливості отримати значну кількість кредитних коштів. Такої ж думки дотримувався і Й. Шумпетер, розробник інноваційної теорії першої половини 20-го століття. Тож першою причиною, яка на цей момент стримує розвиток інновацій в Україні є макроекономічна: стагнація економіки.

Основна проблема, яка на сьогодні постає перед суб'єктами господарювання, що працюють в сфері технологій, лежить в економіко-юридичні площині: вдосконалення правового регулювання бухгалтерського обліку активів, створення умов для появи та функціонування нового об'єкту бухгалтерського обліку – технології.

Поняття «трансфер технологій» з'явилося в науковій україномовній літературі порівняно недавно. Використання цього терміну пов'язано із сферою

впровадження, використання майнових прав інтелектуальної власності у виробництві або впровадженні, одночасно із майновими правами інтелектуальної власності, обладнання, що несе в собі об'єкт інтелектуальної власності, або за допомогою якого створюється об'єкт інтелектуальної власності.

Дефініція «трансфер технологій» замінила термін, що використовувався у радянському цивільному праві – «впровадження». Але на відміну від «впровадження», що розуміється виключно як засвоєння, трансфер означає: передачу майнових прав інтелектуальної власності; участь при використанні нової технології її автора(-ів), (винахідника(-ів)); правовий, економічний, технологічний аналіз та дослідження використання нової технології з боку осіб, які прийняли її до використання; оцінку споживача – кінцевого учасника цього процесу, який користується продуктом, що виготовляється за цією технологією.

Передача технології в економічному сенсі має на увазі, що технологія є специфічним товаром. Покупець нової технології отримує в своє розпорядження науково-технічні розробки та/або створені виробничо-технологічні процеси. Використання таких розробок та процесів в якості елементів виробничого капіталу дозволяє випускати товарну продукцію, що характеризується підвищеною конкурентоздатністю, та отримувати протягом значного періоду часу додатковий прибуток за рахунок її унікальності або зменшення витрат виробництва в розрахунку на одиницю готової продукції.

Проте є негативний ефект. Додатковий прибуток поступово зменшується, коли технологія стає поширеною, доступною для багатьох суб'єктів, що можуть її застосовувати, або з'являється більш нова та досконала технологія. Тому є цілком логічним бажання країн та окремих суб'єктів господарської діяльності зберегти монополію на нові технології. Як вихід з цієї ситуації, на міжнародному рівні сприймається трансфер технологій двом основним групам покупців: зарубіжним філіалам та дочірнім фірмам транснаціональних корпорацій або незалежним фірмам за жорсткими умовами (ліцензіями).

Міжнародні документи визначають поняття «технологія» достатньо широко, відповідно до неокласичної теорії, воно включає в себе:

- безпосередньо технологію – набір конструктивних рішень, методів, процесів;
- матеріалізовану технологію, тобто технологію, що втілена в машинах, обладнанні. [288, с. 187–189]

Безпосередньо предметом трансферу технологій можуть виступати обидва зазначені типи: як разом, так і окремо.

У зв'язку з тим, що поняття «технологія» не притаманне бухгалтерському обліку України, виникає ряд питань щодо обліку технології, яка суб'єктом господарювання створюється та з часом відчужуються. Враховуючи, що за своєю юридичною природою технологія – це система об'єктів права інтелектуальної власності, побудована за принципами синергетики, результатом існування якої є задоволення приватних інтересів суб'єкта господарювання та публічних інтересів, виникає потреба врегулювання законодавства у сфері бухгалтерського обліку щодо майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та технологію. За сучасних умов саме внесення не окремих майнових прав інтелектуальної власності на поодинокі об'єкти цікавить суб'єктів господарювання, а формування статутного капіталу суб'єкта господарювання за рахунок цілісного об'єкту – технології. Це дозволяє використовувати його в процесі господарювання та отримувати від цього використання позитивний ефект. Тому, викликом сьогодення є втілення в життя господарського договору у сфері трансфером технологій за яким предметом договору виступають майнові права на технологію як об'єкт права, що дозволяє здійснити відображення господарської операції в обліку суб'єкта.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [289], бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Метою ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової

звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

В умовах здійснення ринкової економіки задекларована мета є гарантією успішності бізнесу, отримання коштів вітчизняних та іноземних інвесторів, дотриманням прав акціонерів, учасників товариств. Відповідно до ст.139 ГК України до складу майна підприємства включаються нематеріальні активи, ст. 115 ЦК України передбачає можливість внесення до статутного капіталу господарського товариства майнові чи інші відчужувані права.

Відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» (далі – П(С)БО 8) [290] в редакції від 25.09.2009 р., нематеріальним визнається немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. Чинним законодавством передбачається наявність двох критеріїв, яким повинен відповідати нематеріальний актив: відсутність матеріальної форми та можливість ідентифікації. Зауважимо, що такий підхід існував не завжди. В П(С)БО 8 в редакції від 16.03.2005 р. зазначалась наявність двох додаткових критеріїв, яким мав відповідати нематеріальний актив: можливість використання протягом періоду більше одного року (або операційного циклу, якщо він перевищував один рік) та мети використання (для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам). Дефініція в редакції П(С)БО 8 від 16.03.2005 р. суттєво обмежувала коло об'єктів, права на які за своєю юридичною природою та економічним змістом належали до нематеріальних активів, але не могли бути до них віднесені, у зв'язку із невідповідністю сукупності зазначених критеріїв. Також, визначення нематеріального активу в редакції П(С)БО 8 від 16.03.2005 р. вступало в протиріччя з визначенням, що міститься в Міжнародному стандарті фінансової звітності: IAS 38 «Intangible assets». [291] З метою гармонізації законодавства та приведення до світових стандартів Наказом Міністерства фінансів України № 901 від 08.07.2008 р. до визначення нематеріального активу були внесені зміни.

Бухгалтерській облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного активу за групами – сукупністю однотипних за призначенням та умовами використання прав на об’єкти. Згідно з п. 5 П(С)БО 8 нематеріальні активи поділяються на наступні групи: – права користування природними ресурсами; – права користування майном; права на комерційні позначення; – права на об’єкти промислової власності; – авторське право та суміжні з ним права; – незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи; – інші нематеріальні активи.

Об’єктом аналізу виступає група «Права на об’єкти промислової власності» та права на комп’ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, які відносяться до групи «Авторське право та суміжні з ним права». [292, с. 148–149; 293, с. 203–204]

До складу групи «Право на об’єкти промислової власності» входять: право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції.

Існують наступні шляхи надходження нематеріального активу на підприємство: придбання, отримання та як результат власної розробки суб’єкта господарювання. Вимоги, які ставляться до нематеріального активу, що придбаний або отриманий: ймовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов’язаних з використанням та можливість достовірного визначення вартості. Нематеріальний актив, отриманий в процесі власної розробки суб’єктом господарювання, повинен додатково відповідати вимозі «намір, технічна можливість та ресурс для доведення його до стану придатності або використання». Проте, протиріччя виникають не при визначенні та доведенні документально всіх трьох зазначених вимог, що досить складно, а при більш детальному аналізі дефініції «розробка».

Згідно з П(С)БО 8, розробка – застосування підприємством результатів досліджень та інших знань для планування і проектування нових або значно

вдосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їхнього серійного виробництва чи використання.

По-перше, привертає до себе увагу наявність сполучника «і» між словами «планування» та «проектування». Він означає можливість віднесення до нематеріальних активів лише тих прав на об'єкти, під час розробки яких було застосовано і ознаку «планування», і ознаку «проектування». Відсутність хоча б однієї із зазначених ознак заважає зарахувати право на об'єкт інтелектуальної власності на баланс підприємства.

По-друге, словосполучення «досліджень та інших знань» вимагає від підприємства документального підтвердження використання крім досліджень «інших знань» для розробки певного нематеріального активу. І, у разі відсутності таких знань, перешкоджає обліку прав на об'єкт інтелектуальної власності, навіть у тому випадку, якщо на розробку об'єкта була витрачена значна сума коштів. Це призводить до того, що всі кошти підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійсненні та не можуть бути амортизовані. Зазначена ситуація висвітлює порушення принципів бухгалтерського обліку: обачності, повного висвітлення, превалювання сутності над формою та гальмує розвиток наукоємних галузей промисловості, в яких значні грошові вкладення є фундаментом для подальшого розвитку.

Дозволить виправити вказані недоліки внесення змін до П(С)БО 8 та заміни зазначених сполучників «і» на «або». До речі, дефініція «розробка» за Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – МСФЗ) є ідентичною за змістом і відрізняється від дефініції, що міститься у національному стандарті виключно наявністю зазначених сполучників «або»³.

³ За IAS 38 «Intangible Assets», розробка – застосування даних наукового дослідження чи іншого знання для планування чи проектування виробництва нових або суттєво вдосконалених матеріалів, механізмів, товарів, технологій, систем або послуг до початку їхнього серійного виробництва або використання.

За двадцять років існування України термін амортизації нематеріальних активів змінювався декілька разів. У відповідності до п. 50 Постанови КМУ від 03.04.1993 № 250 «Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в Україні» він становив 10 років. З прийняттям в 2000 році національних стандартів бухгалтерського обліку він був подовжений до 20 років, і тільки в 2008 році, редакцією П(С)БО від 05.03.2008 р., визначення терміну нарахування амортизації перейшло до повноважень суб'єкта господарювання. Згідно з п. 25 П(С)БО 8 нарахування амортизації нематеріальних активів (крім постійного користування земельною ділянкою) здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом. Не підлягають амортизації нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання. Відповідно до п. 26 П(С)БО 8 при визначенні строку корисного використання об'єкта враховують чинники, які враховують «очікуваний спосіб використання нематеріального активу підприємством» та «залежність строку використання нематеріального активу від строку корисного використання інших активів підприємства», що внесені до П(С)БО 8 змінами у 2008 році дозволяють виокремити нематеріальні активи з невизначеним та визначеним строком амортизації та дозволити встановити економічно обґрунтований термін корисного використання нематеріального активу. Зазначений поділ, скасування строковості амортизації нематеріальних активів характеризують позитивні кроки у розвитку національного законодавства та наближення його до світових стандартів.

Отже, національне законодавство чітко визначає перелік об'єктів, які належать до нематеріальних активів, умови їх визнання та амортизації. Чи існують альтернативні підходи до визначення, відображення в бухгалтерському обліку нематеріальних активів? Відповісти на питання зможемо, проаналізувавши стан обліку нематеріальних активів Російської Федерації, Республіки Азербайджан, стандартів US GAAP та Міжнародного стандарту фінансової звітності IAS 38 «Intangible Assets».

В Російській Федерації застосовується альтернативний підхід при визначенні приналежності об'єкта до нематеріальних активів: увага приділяється детальній характеристиці ознак, якій повинен відповідати об'єкт, що планується обліковувати як нематеріальний актив підприємства. Згідно із п. 3 ПБО 14/07 «Облік нематеріальних активів» для формування в бухгалтерському обліку та бухгалтерській звітності інформації про нематеріальний актив необхідно одночасне виконання наступних вимог:

- об'єкт може приносити організації економічні вигоди у майбутньому: об'єкт призначений для використання у виробництві продукції, при виконанні робіт або наданні послуг, для управлінських вимог організації або для використання в діяльності, що направлена на досягнення цілей створення некомерційної організації (в тому числі підприємницької діяльності, що здійснюється у відповідності до законодавства Російської Федерації);

- організація має право на отримання економічних вигід, які цей об'єкт може приносити у майбутньому (в тому числі організація має належним чином оформлені документи, що підтверджують наявність самого активу та права зазначеної організації на результат інтелектуальної діяльності або засіб індивідуалізації – патенти, свідоцтва, інші охоронні документи, договір про відчуження виключного права на результат інтелектуальної діяльності або засіб індивідуалізації, документи, що підтверджують перехід виключного права без договору тощо), а також є обмеження доступу інших осіб до таких економічних вигід (далі – контроль над об'єктом);

- об'єкт призначений для використання протягом довгого періоду часу, т.т. строку корисного використання, тривалістю більше 12 місяців або звичайного операційного циклу, якщо він перевищує 12 місяців;

- організація не планує продаж об'єкта протягом 12 місяців або звичайного операційного циклу, якщо він перевищує 12 місяців;

- фактична (первісна) вартість об'єкта може бути достовірно визначена;

- відсутність у об'єкта матеріально-речової форми. [294]

Амортизація нематеріальних активів здійснюється протягом строку використання нематеріального активу. У разі, якщо строк корисного використання нематеріального активу визначити не можливо амортизація не нараховується. Строк корисного використання пропонується визначати на підставі двох факторів: дії прав організації на результат інтелектуальної діяльності або засобу індивідуалізації та періоду контролю над ним та очікуваного строку використання активу, протягом якого організація припускає отримання економічної вигоди (або використання в діяльності, що направлена на досягнення цілей створення некомерційної організації).

Підхід, що використовується, суттєво відрізняється від підходу зазначеного у національному законодавстві України.

Отже, не зважаючи на те, що поняття амортизації є загальноприйнятим в світі і відображає поступове перенесення вартості активів на продукцію, що створюється, підходи до визначення строку корисного використання нематеріального активу відрізняються.

Законодавство іншої країни – Азербайджану, має змішаний, у порівнянні з Україною та Російської Федерацією, підхід до постановки на облік об'єктів, які не мають матеріальної форми. За Законом Азербайджанської Республіки «Про бухгалтерський облік» п. 11 до нематеріальних активів підприємства відносяться права на використання земельних участків та природних ресурсів (цінностей), патенти, ліцензії, «ноу-хау», програмна продукція, монопольне та виключне (привілейоване) право (включаючи ліцензії, що видаються на види приватної діяльності), організаційні витрати, торгові марки, товарні знаки тощо, що використовуються в господарській діяльності тривалий період часу та приносять дохід. Особливістю обліку нематеріальних активів є віднесення до їх кола всіх видів ліцензій, навіть тих, які не регулюють правовідносини щодо використання майнових прав інтелектуальної власності, а засвідчують організаційно-господарські відносини. Строк амортизації зазначається виходячи із спеціальних норм амортизації на підприємстві. У разі, якщо неможливо визначити термін корисного використання нематеріального активу

застосовується термін, що не може перевищувати 10 років (але не більше строку діяльності підприємства). Зауважимо, що близькі за економічною сутністю норми обліку нематеріальних активів використовувалися в Україні протягом 1993–2000 років: в період становлення та розвитку національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності. [295]

Ознакою будь-якого активу, в тому числі нематеріального, є здібність приносити підприємству економічні вигоди у майбутньому. Зазначене твердження міститься і стандартах обліку США. Відповідно до US GAAP, а саме у визначенні, що приведені в додатку F SFAS 142 «Goodwill and other Intangible assets», нематеріальними визнають активи, що не мають матеріально-речової (фізичної) структури. За цією ознакою стандарти України та США тотожні. Інші вимоги, які пред'являються до нематеріальних активів мають наступні ознаки: спосіб придбання (окремо, в групах, в ділових комбінаціях, самостійне виготовлення); очікуваний період вигоди (він може бути визначений законом, контрактом, патентом, пов'язаний з людськими або економічними факторами, або характеризується безмежною тривалістю); відокремленість від підприємства (права можуть бути продані, здані в оренду, надані у користування). Зауважимо, що US GAAP [276], у порівнянні з національними стандартами бухгалтерського обліку містить мінімальну кількість бюрократичних вимог. Наприклад, якщо підприємство має у своєму користуванні об'єкт, на який ще не отримало охоронний документ (патент, свідоцтво), то зазначене підприємство може вважати такий об'єкт нематеріальним активом і відображати в обліку.

Аналізуючи склад об'єктів, які відносяться до нематеріальних активів згідно з US GAAP (право на користування промисловими ресурсами, гудвіл, право на користування майном, патенти, авторське право, ліцензії та франшиза, права на дослідження та розвиток, витрати на організацію, капітальні інвестиції, торгові марки та торгові імена), зауважимо, що вони відрізняються від об'єктів п. 5 П(С)БО 8. Причина суттєвої різниці полягає у різних підходах

до визначення прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні та США та різному колі об'єктів, що підлягають правовій охороні. [295, с. 73–76]

Наявність розбіжностей у систематичному підході до обліку нематеріальних активів пояснюється різними методологічними принципами бухгалтерського обліку. Так, для США характерна британсько-американська система обліку, базовими принципами якої є орієнтація обліку на інформаційний попит інвесторів та кредиторів. В Україні використовується континентальна модель, основною ідеєю якої є орієнтація обліку на задоволення вимог уряду, особливо стосовно оподаткування. Відмінністю в обліку нематеріальних активів за українськими стандартами від стандартів US GAAP є те, що відповідно до американських стандартів головний принцип відображення в обліку – це перевага економічної сутності над юридичною формою.

Міжнародні стандарти фінансової звітності виникли в результаті інтеграційних процесів в країнах Західної Європи та об'єктивно вимагали уніфікації законодавства цих країн, системи обліку, звітності, статистики. Процес створення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку став результатом процесу економічної інтеграції, створення єдиного економічного простору, міжнаціональних корпорацій, вільних економічних зон, створенням та функціонуванням спільних підприємств. МСФЗ розроблені з метою уніфікації правил бухгалтерського обліку та фінансової інформації в усьому світі. IAS 38 «Intangible Assets» регулює облік нематеріальних активів в світі.

Як було зазначено вище, більшість змін чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності та обліку нематеріальних активів безпосередньо, здійснювалися з метою гармонізації національного законодавства до світових стандартів. Ознаки, що характеризують нематеріальний актив в редакції П(С)БО 8 від 2008 року є головними та не обтяжують визначення зайвими обмеженнями.

Проте п. 18 IAS 38 містить жорсткі критерії, яким має відповідати актив для визнання його нематеріальним. Так, нематеріальним визнається актив: який

відповідає дефініції «нематеріальний актив»; може бути відокремлений (відокремлення, відділення, продаж, передача тощо) або виникає в результаті контрактних або інших юридичних прав; можливе отримання майбутніх економічних вигод і вони будуть надходити до суб'єкта господарювання; суб'єкт господарювання повинен достовірно оцінювати майбутні економічні вигоди, використовуючи припущення, які можна обґрунтувати і підтвердити. У разі додержання сукупності критеріїв, права на об'єкт інтелектуальної власності будуть визнані нематеріальним активом. IAS 38 не поділяє нематеріальні активи на групи та не відокремлює певні з них – визначаються лише критерії за якими актив може бути визнаний нематеріальним. Зазначений підхід дозволяє уникнути методологічних конфліктів міжнародного та національного законодавства. Аналогічна позиція задекларована стандартами РФ, Азербайджану, US GAAP: права на об'єкти зазначаються у вигляді ілюстрованих прикладів нематеріальних активів.

Наступним фактором, що потребує аналізу є термін корисного використання нематеріального активу. Його встановлення спирається на економічні чинники. Наведемо порівняльну характеристику критеріїв, які допомагають визначити економічно обґрунтований та виважений термін корисного використання.

За П(С)БО 8 до ознак строку корисного використання належать: – строк корисного використання подібних активів; – моральний знос; – правові або інші подібні обмеження щодо строків його використання; – очікувани й спосіб використання нематеріального активу підприємством; – залежність строку використання нематеріального активу від строку корисного використання інших активів підприємства.

До IAS 38: – типові життєві цикли продукту для активу та відкрити інформацію щодо строків корисної експлуатації активів подібного типу, що їх використовують у подібний спосіб; – технічне, технологічне та інші види старіння; – період контролю над активом та юридичні або подібні до них обмеження використання активу, такі як дати закінчення строку пов'язаних з

ним угод про оренду; – очікуваний спосіб використання активу суб'єктом господарювання та спроможність іншої групи управлінського персоналу ефективно управляти активом; – залежність строку корисної експлуатації активу від строку корисної експлуатації інших активів суб'єкта господарювання; – стабільність галузі, в якій функціонує актив, та зміни ринкового попиту на продукти чи послуги, які є результатом експлуатації; – очікувані дії конкурентів або потенційних конкурентів; – рівень видатків на обслуговування, необхідних для отримання очікуваних майбутніх економічних вигід від активу, та здатність і намір суб'єкта господарювання досягти такого рівня. Більшість чинників, що визначають строк корисної експлуатації нематеріального активу, використовуються в Україні. Враховуючи, що останні зміни до П(С)БО 8 (поділ на активи із визначеним та невизначеним терміном амортизації), являються чутливими для суб'єктів господарювання, залишається бажаним ввести додаткові критерії визначення строку корисної експлуатації нематеріального активу та відкоригувати їх назву (наприклад, поняття «моральний знос» є застарілим і не відображає вимог сьогодення). [296, с. 65–66; 297, с. 506] Пропонуємо:

1. Внести зміни до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» шляхом запровадження нового об'єкта бухгалтерського обліку – технологія. [121, с. 269–270] Запропонувати використання дефініції технологія згідно із п. 1.2. цього дослідження.

2. Внести зміни до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» шляхом запровадження нової групи нематеріальних активів – «майнові права на технологію».

3. Проаналізувавши стан та підходи до визначення нематеріальних активів пропонується, враховуючи особливості національного обліку нематеріальних активів скорегувати за складом групу «Право на об'єкти промислової власності» за об'єктами:

– вилучити зі складу групи:

– «право на комерційні таємниці, у тому числі «ноу-хау» у зв'язку з іншою юридичною та економічною природою зазначених об'єктів інтелектуальної власності;

– «право на захист від недобросовісної конкуренції» у зв'язку з неможливістю здійснення обліку та відсутністю механізму визначення достовірної оцінки.

– включити до складу групи наступні права:

– право на комп'ютерні програми та програми для ЕОМ та об'єднати їх під назвою «право на комп'ютерні програми»;

– право на раціоналізаторську пропозицію;

– перейменувати «право на компонування (топографію) інтегральної мікросхеми» на «право на компонування інтегральної мікросхеми» для з уніфікації використання дефініцій. [298, с. 67–69]

4. З метою обґрунтованого визначення терміну корисного використання нематеріальних активів доповнити п. 26 П(С)БО 8 наступними чинниками:

– стабільність галузі, в якій функціонує актив, та зміни ринкового попиту на продукти чи послуги, які є результатом експлуатації;

– очікувані дії конкурентів або потенційних конкурентів;

– рівень видатків на обслуговування, необхідних для отримання очікуваних майбутніх економічних вигід від активу, та здатність і намір суб'єкта господарювання досягти такого рівня.

Відкоригувати чинні назви критеріїв, що застосовуються для визначення терміну корисного використання нематеріальних активів, відповідно до вимог сьогодення. При цьому слід враховувати особливості національного законодавства та звичаїв.

5. Внести зміни до дефініції «розробка» п.1 П(С)БО 8 та викласти його у наступній редакції:

«Розробка – застосування підприємством результатів досліджень або(чи) інших знань для планування або (чи) проектування нових або значно

вдосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їхнього серійного виробництва чи використання».

Висновки до третього розділу

1. З'ясовано, що згода, яка становить основу будь-якого договору, розуміється як співпадаюче в певний момент часу взаємопізнане волевиявлення, направлене на задоволення правового результату майнового характеру. А укладення договору – це оформлення договірних відносин у вигляді взаємоузгодженої волі сторін, якій передуює визначена послідовність дій у вигляді волевиявлень.

2. З'ясовано правову природу обмежень, що застосовуються при укладанні договорів трансферу технологій. Враховуючи положення країн згідно з Global Innovation Index, здійснено правовий аналіз обмежень, які враховуються при укладанні договорів у сфері трансферу технологій, в таких країнах: Велика Британія, Японія, КНР, США, Франція, Аргентина, Бразилія, Мексика. Доведено їх господарсько-правову природу, обґрунтовано конкретизацію цих положень у нормативно-правових актах.

3. Запропоновано основні напрями удосконалення правової основи відчуження майнових прав на технологію за договором: 1) вважати моментом відчуження майнових прав на технологію момент волевиявлення сторін, що підтверджується фактичним укладенням договору; 2) суб'єкт, який отримує право на технологію, набуває правомочностей володіння, користування і розпорядження щодо технології, всіх її складових частин та майна, в якому технологія об'єктивована одночасно. Підкреслено, що неможливо здійснити врегулювання зазначених проблем в межах цивільного законодавства.

4. Доведено можливість застосування традиційних способів забезпечення виконання господарського зобов'язання до господарських договорів у сфері трансферу технологій. Аргументовано, що притримання

застосовується лише до об'єктів в яких майнові права на технологію, майнові права інтелектуальної власності виражені в реальному світі. Досліджено порядок, умови та наслідки передачі в заставу майнових прав інтелектуальної власності. За допомогою матеріалів судової практики аргументовано встановлення меж господарсько-правової відповідальності, базуючись на матеріалах судової експертизи щодо фактичного використання майнових прав інтелектуальної власності. Доведено необхідність застосування оперативно-господарських санкцій як найбільш ефективного заходу оперативного впливу на правопорушника у сфері трансферу технологій.

5. Розкрито особливості підходів до визначення нематеріальних активів. Враховуючи вищевикладені положення щодо технології як об'єкту, що входить до складу майна суб'єкта господарювання, запропоновано внесення змін до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» шляхом запровадження нового об'єкта обліку – технології та запровадження нової групи нематеріальних активів – «Майнові права на технологію».

6. Досліджено групи нематеріальних активів за їх складом та правовою природою (зважаючи на те, що нематеріальні активи являють собою складові технології) і доопрацьовано положення щодо: 1) внесення змін до назви груп, шляхом викладення їх у такій редакції: «Майнові права на об'єкти промислової власності», «Майнові права на компонування інтегральної мікросхеми»; 2) удосконалення складу таких груп нематеріальних активів: «Право на комерційні таємниці, зокрема «ноу-хау»; «Право на захист від недобросовісної конкуренції»; 3) пропонування створення нових груп: «Майнові права на комп'ютерні програми», «Майнові права на раціоналізаторську пропозицію».

7. Розкрито особливості визначення терміну (строку) корисного використання нематеріальних активів, зокрема, сформульовано критерії використання: а) стабільність галузі, в якій функціонує актив, та зміни ринкового попиту на продукти чи послуги, які є результатом експлуатації; б) очікувані дії конкурентів або потенційних конкурентів; в) рівень видатків на

обслуговування, необхідних для отримання очікуваних майбутніх економічних вигід від активу, та здатність і намір суб'єкта господарювання досягти такого рівня. Здійснено правовий аналіз і доопрацьовано положення щодо дефініції «розробка».

Основні результати третього розділу опубліковані у роботах:

1. Загрішева Н.В. Правове регулювання бухгалтерського обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 6. С. 61–69.

2. Загрішева Н.В. Правове регулювання податкового обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. № 3. С. 61–66.

3. Загрішева Н.В. Правова природа та поняття технології / Сучасні інститути держави та права: актуальні питання теорії та практики: монографія / Київський університет права НАНУ; за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 261–270.

4. Загрішева Н.В. Порівняльна характеристика нематеріальних активів з МСБО та GAAP (США) // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності в Україні: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 квітня 2005 р.). Київ: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. С. 72–77.

5. Загрішева Н.В. Комп'ютерна програма як об'єкт права промислової власності // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної навчально-наукової конференції (м. Чернігів, 12–13 червня 2009 р.). Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. С. 203–204.

6. Загрішева Н.В. Класифікація об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 квітня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 148–149.

7. Загрішева Н.В. Проблеми комерціалізації об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в Україні: матеріали

III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 26 квітня 2012 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2012. С. 187–189.

8. Загрішева Н.В. Обмежувальні умови передачі технологій за законодавством США // Верховенство права та правова держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21–22 жовтня 2016 р.). Ужгород: ВД «Гельветика», 2016. С. 77–79.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення інституту господарського договору у сфері трансферу технологій. У процесі вирішення зазначеного завдання розроблено нові наукові положення і сформульовано такі основні теоретичні і практичні висновки, що мають сприяти підвищенню ефективності застосування господарського договору у сфері трансферу технологій. Зокрема:

1. Доведено, що господарсько-правова природа договору у сфері трансферу технологій зазнає значного впливу з боку інституту державно-приватного партнерства, його ознак, принципів. Публічні та приватні інтереси, що становлять основу державних (публічних) та приватних відносин, знаходять своє відображення у змісті господарського договору у сфері трансферу технологій у вигляді специфічних, притаманних винятково цій сфері, умов. Синергетика інститутів державно-приватного партнерства та господарського договору дозволяє реалізувати завдання, які ставляться перед всіма суб'єктами державно-приватного партнерства на макро- та мікрорівнях розвитку економіки країни. Вищевикладені дослідження правової природи договорів у сфері трансферу технологій як класу господарсько-правових договорів доводять, що їх реалізація можлива лише в межах норм господарського права. Обґрунтовано розширення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності за рахунок внесення до їх числа таких: «а) авто-, мотобудування, новітні матеріали для виробництва; б) біологічні науки, біохімія, біотехнологія; в) інжиніринг, інтелектуальні системи управління».

2. Проведено правовий аналіз поняття «технологія». Доведено, що технологія – це система об'єктів права інтелектуальної власності, побудована за принципами синергетики, результатом існування якої є задоволення приватних інтересів суб'єкта господарювання та публічних інтересів держави. Технологія є складним об'єктом права за такими ознаками: 1) до її складу входять

результати інтелектуальної діяльності (як охороноздатні, так і неохороноздатні); 2) має використовуватися відповідно до мети, для якої вона створювалась. Внесення змін до складу технології впливає на кінцевий результат її використання. Кінцевий результат використання технології завжди є високоінтелектуальним (для певного проміжку часу).

З урахуванням зарубіжного та міжнародного досвіду, запропоновано авторське визначення технології – уні-технологія – це об’єднання на підставі договору передачі виключних майнових прав суб’єктом господарювання майнових прав інтелектуальної власності з метою створення унікальної висококонкурентної продукції. Результати уні-технології втілюються в кресленнях, схемах, обладнанні та ін. Уні-технології властиві ознаки: єдність елементів та неповторність результату. Аргументовано законодавче закріплення вищевикладеної дефініції та введення в господарський обіг такого поняття: «права на технологію». Підкреслюється необхідність розуміння технології як об’єкта, що використовується в господарській діяльності.

3. Розкрито правову природу трансферу технологій, на підставі чого з’ясовано, що трансфер технологій являє собою процес передачі, обміну технології як об’єкта товарного обороту. За своєю правовою природою договір трансферу технології може бути одностороннім, але частіше проявляється як універсальна категорія з безліччю осіб: дво-, багатостороння. Здійснення трансферу складається з елементів – стадій, кожна з яких є унікальною і притаманною тільки для тих правовідносин, які виникають як наслідок переговорів сторін договору щодо конкретного предмета договору та його змісту.

4. Вивчено види договорів у сфері трансферу технологій, на підставі чого встановлено, що основним системоутворюючим критерієм господарських договорів у сфері трансферу технологій виступає технологія як об’єкт правовідносин. Обґрунтовано, що внаслідок нематеріальної природи технології, вона наділяє поіменовані договори специфічними ознаками, які їм

не властиві у разі використання як предмета договору речі. Доведено відмінність господарських договорів у сфері трансферу технологій у порівнянні з договорами традиційних класів, аргументовано доцільність виокремлення господарських договорів у сфері трансферу технологій в окрему групу, і застосування спеціального механізму правового регулювання до неї. Обґрунтовано поділ всередині групи господарських договорів трансферу технологій за системоутворюючим критерієм «дії щодо технології» на договори щодо: 1) створення технології; 2) відчуження майнових прав на технологію; 3) відчуження (зокрема оренда, лізинг) майна, в якому об'єктивована технологія; 4) супроводжувальні договори (надання послуг щодо використання технології та/або майна, в якому технологія об'єктивована, навчання робітників, надання консультацій тощо). Доведено, що окрему групу становлять правочини, в яких технологія виступає другорядною ознакою: договір застави майнових прав на технологію; статут суб'єкта господарювання, внеском до статутного капіталу якого є майнові права на технологію тощо.

Обґрунтовано запровадження господарського договору у сфері трансферу технологій як єдиного документу на підставі застосування принципу свободи договору. Аргументовано закріплення господарського договору трансферу технологій в теорії господарського права в групі комплексних договорів.

5. З'ясовано особливості статусу сторін господарського договору і доведено, що стороною господарського договору у сфері трансферу технологій виступають суб'єкти господарювання. Досліджено правову природу фізичної особи і доведено, що вона не може виступати стороною за господарським договором трансферу технологій. Аргументовано доцільність вважати суб'єктом трансферу технологій і стороною господарського договору зазначеної сфери фізичну особу-підприємця.

З'ясовано статус ВНЗ як суб'єкта господарювання і суб'єкта трансферу технологій на предмет можливості виступати стороною

господарського договору у сфері трансферу технологій, на підставі чого доопрацьовано положення щодо: удосконалення понятійного апарату у сфері освіти та інноваційної діяльності, трансферу технологій; включення здійснення трансферу технологій до завдань ВНЗ, дослідницького університету та критеріїв, яким має відповідати національний ВНЗ, дослідницький університет; реалізації права ВНЗ щодо формування суб'єктів інноваційної структури. Доведено необхідність узгодження Законів України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. та «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р. в частині реалізації прав вищими навчальними закладами щодо здійснення трансферу технологій.

Запропоновано утворення моделі трансферу технологій для освітньої та науково-дослідної сфери з метою фактичного включення ВНЗ та дослідних інститутів до сфери трансферу технологій. Зокрема, аргументовано здійснення трансферу технологій ВНЗ шляхом утворення структурного підрозділу у складі ВНЗ або юридичної особи, засновником якої виступає ВНЗ, виключною господарської діяльністю якого/якої є впровадження і комерціалізація наукових результатів як майнових прав інтелектуальної власності, здійснення трансферу технологій. Обґрунтовано запровадження Типового положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ як локального акту, що врегульовує основні засади реалізації трансферу технологій. Обґрунтовано доцільність конкретизації вищезазначених положень у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р. та інших нормативно-правових актах.

6. Встановлено особливості істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій і розроблено пропозиції поділу їх на відповідні групи: загальні (визначені ГК України (предмет, ціна, строк) та властиві будь-якому господарському договору); спеціальні (притаманні договорам певної групи, в межах однієї галузі або сфери діяльності (наприклад, сільське господарство, медицина, наноелектроніка тощо); унікальні (властиві окремим

договорам в межах певної групи). Обґрунтовано викладення назви ст. 19 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р. в такій редакції: «Істотні умови договору трансферу технологій».

7. Проаналізовано і уточнено положення щодо етапів укладання господарського договору у сфері трансферу технологій. З'ясовано, що згода, яка становить основу будь-якого договору, розуміється як співпадаюче в певний момент часу взаємопізнане волевиявлення, направлене на задоволення правового результату майнового характеру. А укладення договору – це оформлення договірних відносин у вигляді взаємоузгодженої волі сторін, якій передуює визначена послідовність дій у вигляді волевиявлень. Систематизовано за напрямками удосконалення відчуження майнових прав на технологію за господарським договором: 1) момент відчуження майнових прав на технологію – це момент волевиявлення сторін, що підтверджується фактичним укладенням господарського договору; 2) суб'єкт, який отримує право на технологію, набуває правомочностей володіння, користування і розпорядження щодо технології, всіх її складових частин та майна, в якому технологія об'єктивована одночасно. Аргументовано доцільність вважати власником майнових прав на технологію суб'єкта господарювання.

Обґрунтовано господарсько-правову природу обмежень, що застосовуються під час укладання договорів у сфері трансферу технологій, доопрацьовано положення щодо їх застосування та систематизації. Розкрито особливості виконання господарських договорів у сфері трансферу технологій.

8. Досліджено правове регулювання обліку технології та її складових. З'ясовано склад майна суб'єкта господарювання через призму обліку нематеріальних активів за П(С)БО, МСБО, Generally Accepted Accounting Principles, обґрунтовано запровадження нового об'єкта обліку «технологія» та групи нематеріальних активів – «Майнові права на технологію».

Враховуючи, що майнові права інтелектуальної власності є складовою технології і одночасно виступають як об'єкт обліку суб'єкта господарювання

обґрунтована доцільність упорядкування груп нематеріальних активів за назвою та складом.

Уточнено дефініцію «строк корисного використання нематеріальних активів» за рахунок таких ознак: а) стабільність галузі, в якій функціонує актив, та зміни ринкового попиту на продукти чи послуги, які є результатом експлуатації; б) очікувані дії конкурентів або потенційних конкурентів; в) рівень видатків на обслуговування, необхідних для отримання очікуваних майбутніх економічних вигід від активу, та здатність і намір суб'єкта господарювання досягти такого рівня. Сформульовано визначення розробки, під якою розуміється застосування підприємством результатів досліджень або (чи) інших знань для планування або (чи) проектування нових або значно вдосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їхнього серійного виробництва чи використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. EU: Rafael Escalona Reynoso. The Global Innovation Index. 2010–2017. URL: www.globalinnovationindex.org (дата звернення 14.05.2017).
2. Мамутов В.К. Кодификация: сборник научных трудов. Киев: Юринком Интер, 2011. С. 225.
3. Батукова Л.Р. Инновационное развитие социально-экономических систем: структуризация мировой экономики на основе инновационного разделения труда // Актуальные вопросы экономики и управления: материалы Междунар. науч. конф. (г. Москва, апрель 2011 г.). Москва: РИОР, 2011. Т. I. С. 95–97.
4. Національний інститут стратегічних досліджень. Електронні дані. Київ: 2015–2017. URL: <http://old.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/003.htm#a1> (дата звернення 20.08.2014).
5. Попова О.П. Административно-правовая организация механизма управления инновационной деятельностью в сфере наукоемких технологий: дис. к.ю.н.: 12.00.14 – административное право, финансовое право, информационное право. Хабаровск: Тихоокеанский государственный университет, 2005. С. 104.
6. Зобов'язальне право: теорія і практика: навч. посібн. для студентів вузів і фак. уні-тів / О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, В.В. Луць та інші; за ред. О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 912 с.
7. Політична економія: навч. посібник / К.Т. Кривенко, В.В. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т. Кривенка. Київ: КНЕУ, 2001. 508 с.
8. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: навчальний посібник / упоряд. Віталій Лях. Київ, Либідь, 1996. 384 с.

9. Марущак А.І. Інформаційне право: правове регулювання інформаційної діяльності: навчальний посібник Київ: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. 344 с.
10. Хорошенко І.І. Суспільство інноваційного типу // Наука и інновації: інтернет-конференція. Електронні дані. Дніпропетровськ, ДСП Схід, 2011. URL: www.rusnauka.com/10_NPE_2011/_Psihologia/12_832218.doc.htm.
11. Сімченко Н.О., Мохонько Г.А. Чинники розвитку інноваційно орієнтованого суспільства // Економіка. Управління. Інновації. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UGRN/eui_2011_2_48.
12. Инновационная политика государства и пути ее реализации: Материалы постоянно действующего семинара руководящих работников республиканских и местных государственных органов. Минск: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2002. С. 90.
13. Інноваційний розвиток України: політико-правові аспекти: монографія / за ред. В.П. Горбатенка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 248 с.
14. Концепція розвитку національної інноваційної системи. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 680-р. / Урядовий кур'єр від 27.06.2009 р. № 114.
15. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40 // Голос України від 09.08.2002 р. № 144.
16. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. № 143 // Голос України від 14.11.2006 р. № 213.
17. Чан Куй Тоан. Договор в гражданском праве России и Вьетнама: сравнительный аспект дис. ... к.ю.н. 12.00.03 – гражданское право, предпринимательское право, семейное право, международное право. Ростов-на-Дону, 2005. 150 с.
18. Барвено С.М. Проблеми договірного права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 392 с.

19. Бобкова А.Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності. Донецьк: Юго-Восток, 2000. С. 200.
20. Договірне право України. Загальна частина: навч. посібник / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. Київ: Юрінком інтер, 2008. 896 с.
21. Круглова Н.Ю. Хозяйственное право: учеб. пособие. Москва: РДЛ, 2006. С. 150.
22. Беляневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірнього права. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2006. 506 с.
23. Луць В.В. Контракты у підприємницькій діяльності: навч. посіб. 2-е вид., стер. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 560 с.
24. Подоляк С.А. Недійсний та неукладений господарський договір: правові підстави та наслідки: монографія. Київ: Вид-во Ліра-К, 2012. 214 с.
25. Гражданское и торговое право зарубежных государств: учебник / отв. ред. Е.А. Васильев, А.С. Комаров. 4-е изд., перераб и доп.: в 2-х т. Москва: Международные отношения, 2006. Т. I. 560 с.
26. Гражданский кодекс Франции (Кодекс наполеона) / пер. С франц. В. Захватаев; предислов.: А. Довгерт, В. Захватаев; отв. ред. А. Довгерт. Киев: Истина, 2006. 1008 с.
27. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: в 4-х кн. Договоры о передаче имущества. Москва: Статут, 2000. Кн. 2. 800 с.
28. Бренхем В. Вступ до права та правової системи США. Київ: Україна, 1999. 554 с.
29. Uniform Commercial Code. Electronic data. URL: www.britannica.com (viewed on April 20, 2015).

30. Гражданский кодекс РФ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/ (дата звернення 20.04.2015).

31. Иоффе О.С. Обязательственное право. Москва: Гориздат, 1975. 880 с.

32. Мілаш В.С. Гетьман А.П., Борисова В.І., Євсєєв О.П. та ін. Господарський договір в сучасних умовах. Договір як універсальна правова конструкція: монографія / за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків: Право, 2012. 432 с.

33. Здравомыслов А.Г. Проблема интереса в социологической теории. Ленинград, 1964. 72 с.

34. Словник української мови / упорядкув. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. К. Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Т. 2. Ст. 199.

35. Ожегов С.И. Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / РАН, Институт русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд., дополненное. Москва: Азбуковник, 1999. 944 с.

36. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2001. 704 с.

37. Большая Советская Энциклопедия. Москва: БСЭ, 1953. Т. 42. С. 400.

38. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Правова єдність, 2009. 768 с.

39. Гельвеций К.А. Сочинения в 2-х т. Москва, 1974. Т. 1. С. 260.

40. Буткевич С.А. Заключение хозяйственных договоров. Київ: Вища школа, 1978. 64 с.

41. Философский энциклопедический словарь. Москва, 1983. С. 213.

42. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. 2-е изд., стер. Москва: Издательство Юрайт, 2016. 420 с.

43. Иеринг Р. Цель в праве // Перев. В.Р. Лицкаго, Н.В. Муравьева, Н.Ф. Дерюжинскаго; под ред. В.Р. Лицкаго. Санкт-Петербург, 1881. Том 1. С. 401–412.

44. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Москва: Статут, 2001. 353 с.
45. Кавелин К.Д. Что есть гражданское право и где его пределы // Полное собрание сочинений. Том 4. Этнография и правоведение. С примечаниями проф. А.Д. Корсакова. Санкт-Петербург, 1900. С. 760.
46. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 года). Москва: Спартак, 1995. С. 556.
47. Черепяхин Б.Б. Труды по гражданскому праву. Москва: Статут, 2001. 479 с.
48. Гамбаров Ю.С. Курс гражданского права. Часть общая / Ю.С. Гамбаров. Санкт-Петербург: Тип. М.М.Стасюлевича, 1911. Т. 1. С. 42–43.
49. Агеев А. Х. Частноправовые и публично-правовые начала в исполнительном производстве. Спец. 12.00.15 – гражданский процесс; арбитражный процесс. дис. ... канд. юр. наук. Екатеринбург, 2004. 178 с.
50. Тихомиров Ю.А. Публичное право: взлеты и падения // Государство и право. 1996. № 1. С. 6.
51. Гончарук Ольга Володимирівна. Дихотомія права: право публічне та право приватне. КНУ ім. Т.Г. Шевченка, спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 207 с.
52. Ковальский А. Экономическая функция права // *Legea si Viata*. 2012. № 12/3 (264). С. 119.
53. Джунь В.В. Методологічні питання дослідження господарського права // Вісник Академії Правових наук України. 2012. № 1. С. 154–168.
54. Хозяйственное право: учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др. // под ред. В.К. Мамутова. Киев: Юринком Интер, 2002. 912 с.
55. Сімсон О.Е. Інноваційні правовідносини, проблема ідентифікації та класифікації. Теорія і практика інтелектуальної діяльності. 2010. № 5. С. 98–104.

56. Загришева Н.В. Характеристика публичных и частных интересов сферы трансфера технологий // «*Legea si viata*» («Закон и Жизнь»). Международный научно-практический журнал (Молдова). 2013. № 12/3. С. 82–85.

57. Меморандум Про створення та розвиток Національної мережі трансферу технологій NTTN державними та недержавними суб'єктами трансферу технологій / Міністерство Освіти та науки України. Національна мережа трансферу технологій. Електронні дані. Київ, 2017. URL: www.nttn.org.ua/images/sait/documents/memorandum3.pdf.

58. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки. Розпорядження, КМУ від 14.08.2013 № 739-р. Офіційний вісник України від 11.10.2013 р. № 76, стор. 291, ст. 2831, код акта 69066/2013.

59. Мілаш В.С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія; Харк. нац. ун-т міськ. гос-ва ім. Бекетова. Харків: ХНУМГ, 2014. 227 с.

60. Сімсон О.Е. Правова модель приватно-публічного партнерства в інноваційній сфері: монографія. Харків: Право, 2013. 448 с.

61. Вінник О.М. Засоби саморегулювання у відносинах державно-приватного партнерства: проблеми вдосконалення правового регулювання // Право та інновації . 2014. № 1–2. С. 12–20.

62. Запатріна І.В. Публічно-приватне партнерство в Україні: перспективи застосування для реалізації інфраструктурних проектів і надання публічних послуг // Економіка і прогнозування. 2010. № 4. С. 62–86.

63. Ефремов А.А. Проблемы эффективности публично-правового регулирования государственно-частного партнерства // Вопросы государственного и муниципального управления. 2013. № 2. С. 115–126.

64. Атаманова Ю.Є. До питання правового визначення інноваційної діяльності // Вісник Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого. Серія: Економіка і право / редкол.: А.П. Гетьман та ін. Харків: Право, 2010. Вип 1. С. 124–133.

65. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404 // Вісник Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 524.
66. Воробьев П.В. Влияние глобализации на процесс конвергенции стран мира. URL: <http://www.ecomind.narod.ru/publications/VorobyevPV-GlobalizationConvergence.pdf>. (дата звернення 20.04.2017).
67. Mankiw G. A Contribution to the Empirics of Economic Growth // Quarterly Journal of economics. Vol. 107 (May). P. 407–437.
68. Мироненко Н. Возрастание роли договоров в управлении инновационной деятельностью // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 6. С. 93–99.
69. Деревянко Б.В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності: навч. посібник / МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2012. 204 с.
70. Закон України «Господарський кодекс України» від 16.01.2003 р. № 436-15 // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003 р. № 18. Ст. 14.
71. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. № 3715 // Відомості Верховної Ради України від 18.05.2012 р. № 19–20. Ст. 166.
72. Вінник О.М. Договірні відносини державно-приватного партнерства: проблеми правового регулювання // Вісник Вищої Ради Юстиції 2013. № 2 (14). С. 90–107.
73. Государственно-частное партнерство в научно-инновационной сфере / под ред. А.К. Казанцева, Д.А. Рубвальтера. Москва: ИНФРА-М, 2009. С. 63–66.
74. Бондаренко Н.Е. Общие принципы и инструменты государственной инновационной политики в мировой практике. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2009_665/38.pdf.
75. Вищий адміністративний суд. Лист Голови від 2 квітня 2008 р. № 536/7/13-08. URL: <http://vasu.gov.ua/portal>.

76. Симсон О.Э. Инновационные и инвестиционные правоотношения: перспективы развития публичной и частной сферы: монография / АПрН України, НІІІІС. Киев: Издательский дом «Ин Юре». 2005. 415 с.
77. Андросова О.Ф., Череп А.В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності: монограф. Київ: Кондор, 2007. 356 с.
78. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. Київ: Державний комітет статистики України, 2012. 340 с.
79. Нагорняк Г., Нагорняк І., Вовк Ю. Вплив трансферу технологій на інноваційні процеси: український та зарубіжний досвід // Соціально-економічні проблеми і держава. 2013. Вип. 2 (9). С. 117–127. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13nhstzd.pdf>.
80. Technology transfer: new issues, new analysis // Ann. Amer. Acad. Polit. And Soc. Sci. 1981. P. 13.
81. Герчикова И.Н. Маркетинг и международное коммерческое дело. Москва: Внешторгиздат, 1990. 264 с.
82. Давидюк О. Класифікація технологій в інноваційному праві: сучасний стан та перспективи розвитку // Підприємництво, господарство і право. 2007. № 6. С. 27–30.
83. Давидюк О.М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання: монографія. Харків: вид-во «ФІНН», 2010. 176 с.
84. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / Исслед. центр частного права. Москва: Статут, 2005. 416 с.
85. Капіца Ю.М. Міжнародно-правове регулювання у сфері трансферу технологій та національні пріоритети: проблеми співвідношення // Міжнародне приватне право: розвиток, порівняльний аспект, гармонізація. С. 155–159. URL: <http://ndippp.gov.ua/Schorichnuk/Kapitsa.pdf>.
86. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / за ред. Ю.М. Капіци: кол. авторів: Ю.М. Капіца, С.К. Ступак, В.П. Воробйов та ін. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006. 1104 с.

87. Technology transfer. Leiden, 1974. P. 445.

88. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ТК «Велби», Изд-во Проспект, 2004. 752 с.

89. Бачило И.Л. Информационное право: роль и место в системе Российской Федерации // Государство право. 2001. № 2. С. 5.

90. Постанова КМУ «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2012–2016 роки» від 17.05.2012 р. № 397 / Урядовий кур'єр від 26.06.2012 р. № 113.

91. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері» від 10.09.2012 р. № 691-р. // Урядовий кур'єр від 04.10.2012 р. № 180.

92. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання» від 28.01.2004 р. № 86 / Офіційний вісник України. 2004. № 4. Т. 1. С. 22. Ст. 167.

93. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» від 20.11.2003 р. № 1807 / Офіційний вісник України. 2003. № 48. С. 14. Ст. 2506.

94. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» від 08.12.1997 р. № 1358 / Офіційний вісник України. 1997. № 50. С. 50. Код акту 4484/1997.

95. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок контролю за експортом, імпортом і транзитом товарів, що стосуються ядерної діяльності та можуть бути використані у створенні ядерної зброї» від 12.03.1996 р. № 302. URL: www.rada.gov.ua.

96. Спільний Наказ МВС та Укравіатранс «Про затвердження Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів» від 11.06.1996 р. № 168/397. URL: www.rada.gov.ua.

97. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1–4. Москва: Рус. Яз., 1981–1982. Т. 4. С. 404.
98. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под. ред. Н.Ю. Шведовой. Москва: Рус. Яз., 1985. С. 692.
99. Словарь иностранных слов. 16-е., испр. Москва: Рус. яз., 1988. С. 507.
100. Советский энциклопедический словарь / под ред. А.М. Прохорова. Москва, 1981. С. 1341.
101. Венедиктов А.В. Договорная дисциплина в промышленности / Ленинградское отделение академии; Институт строительства и права. Линград: Изд-во Лениблисполкома и Ленсовета, 1935. 212 с.
102. Інтелектуальна власність: словник-довідник / за заг.ред. О.Д. Святоцького: у 2-х. т. / за ред. О.Д. Святоцького, В.Л. Петрова; уклад.: Г.П. Добриніна, А.В. Кочеткова, Н.І. Мова та ін. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. Т. 2. Промислова власність. 272 с.
103. Основи інтелектуальної власності. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. 578 с.
104. Holliday G. The role of western technology in soviet economic development. Bonlder, 1979. P. 10.
105. Закон Азербайджанской Республики «О бухгалтерском учете» от 29.06.2004 г. № 716. URL: www.track.unodc.org.
106. Дідківський М.І. Міжнародний трансфер технологій: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 365 с.
107. Погуляев С.Ю. Передача технологии в виде вклада в простое товарищество. Национальный университет внутренних дел, специальность 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс, семейное право; международное частное право. дис. ... канд.юрид.наук. Харьков, 2002. 184 с.
108. Атаманова Ю.Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Харків: Видавництво «ФІНН», 2008. 424 с.

109. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236 // Відомості Верховної Ради України від 03.09.1996. № 36. Ст. 164.

110. Закон України «Про захист економічної конкуренції» 11.01.2001 р. № 2210 // Відомості Верховної Ради України від 23.03.2001. № 12. Ст. 64.

111. Пиленко А.А. Право изобретателя. Историко-догматическое исследование. Москва: Статут, 2001. 460 с.

112. UNCTAD. Doc. TD/CODE TOT/41/1983. P. 2.

113. Руководящие принципы оценки соглашений о передаче технологий. Нью-Йорк. ООН. 1982.

114. Рекомендаційний законодавчий акт про захист високих технологій, що прийнятий постановою від 17.02.1996 р. № 7 10-ї Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співтовариства Незалежних Держав. URL: www.fhp.bsu.by/007.rtf.

115. Указ Президента Республики Беларусь от 03.01.2007 г. № 1 «Об утверждении Положения о порядке создания субъектов инновационной инфраструктуры». URL: <http://gntp.by>.

116. Указ Президента Республики Беларусь от 31.08.2009 р. № 432 «О некоторых вопросах приобретения имущественных прав на результаты научно-технической деятельности и распоряжения этими правами». URL: <http://gntp.by>.

117. Законодательство о передачи технологии и инвестиции. Ханой: Госполитиздат, 1995. 230 с.

118. Ионов О.В. Передача технологий в развивающихся странах Латинской Америки. Москва: ВНИИПИ, 1989. 178 с.

119. Ключковский Л.П. Экономическая стратегия монополии США в Латиноамериканском регионе // Латинская Америка. 1980. № 2. С. 75.

120. Дозорцев В.А. О мерах по развитию рынка интеллектуальных продуктов. // Законодательство и экономика. 1998. № 7. С. 4-17.

121. Загрішева Н.В. Правова природа та поняття технології / Сучасні інститути держави та права: актуальні питання теорії та практики: монографія /

Київський університет права НАНУ; за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 261–270.

122. Загрішева Н.В. Щодо сучасних підходів використання прав інтелектуальної власності // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 31 березня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 41–45.

123. Аверченко Н.Н. Правовой режим сложных вещей. Дис. к.ю.н.: 12.00.03. Москва–Санкт-Петербург: РГБ, 2005 198 с.

124. Садовский В.Н. Основания общей теории систем: логико-методологический анализ. Москва, 1974. С. 98.

125. McConnell, Campbell R. Economics: principles, problems, and policies / Campbell R. McConnell, Stanley L. Brua. 2008. 17th ed. Part 1. 399 p.

126. Загрішева Н.В. Законодавче регулювання використання об'єктів промислової власності // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 13–15 травня 2009 р.). Київ: Державний інститут інтелектуальної власності, 2009. С. 51–55.

127. Полатайко Н. Поражение вне игры. № 20 (98) от 19.05.2015 р. Юридическая практика.

128. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792 // Голос України від 23.02.1994 р.

129. Жилинкова Е. Сложное произведение – новый термин // Юридическая практика. 2008. № 36. с. 8.

130. Ульянова Г.О., Складні та складені твори як об'єкти правовідносин інтелектуальної власності // Актуальні проблеми держави і права: збір. наук. праць. Одеса: Юрид. літ-ра, 2011. Вип. 5. С. 436–441.

131. Атаманова Ю.Є. Складний результат інтелектуальної діяльності та особливості прав на нього // Право України. 2011. № 3. С. 127–138.

132. Загрішева Н.В. Щодо поняття «технологія» // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 4. С. 89–95.
133. Арсеенко А. Инновационный процесс и инвестирование нововведений // Вече. 1995. № 7. С. 78–79.
134. Философский словарь // под ред. М.М. Розенталя. Изд. 3-е. Москва: Политиздат, 1972. 496 с.
135. Ібрагімова Н.В. До питання утворення холдингової компанії // Економіка і право. 2009. № 1. С. 50–54.
136. Рейтинг країн світу за рівнем валового внутрішнього продукту. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>.
137. Commission regulation (EC) #772/2004 of April, the 27, 2004 on the application of Article 81 (3) of the Treaty to categories of technology transfer agreements. URL: www.eur-lex.europa.eu.
138. Загрішева Н.В. Технологічний процес: правова охорона та бухгалтерський облік // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 1. С. 99–109.
139. Дідченко О.І. Міжнародний технологічний обмін як економічна категорія // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2003. Вип. 44. ч. 1. С. 52–56.
140. Чан Хаунг Хынг. Правовые вопросы передачи технологии в странах АСЕАН: на прим. СРВ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 1998. 154 с.
141. Богуславский М.М., Воробьева О.В. Международная передача технологии: правовое регулирование. Москва. Наука, 1985. 278 с.
142. Василенко М.Д. Інноваційний розвиток в умовах неоліберальної економіки: економіко-правовий аналіз // Актуальні проблеми держави і права. Одеса, 2012. Вип. 64. С. 402–409.
143. Валдайцев С.В. Управление инновационным бизнесом. Москва: Юнити-Дана, 2001. 344 с.
144. Медовников Д., Оганесян Т. Рыночные и нерыночные каналы трансфера технологий. URL: www.expert.ru/expert/2012/12/2365.pdf.

145. Technology and Knowledge Transfer in China by Richard Li-Hua. The China Journal. Celebrating of Universities Service Centre for China Studies. 2005 Jan. № 53. P. 171–173.
146. Фонштейн Н.М. Трансфер технологий и эффективная реализация инноваций. Москва: АНХ, 1999. 296 с.
147. Малиновська В. До питання про специфіку договорів у сфері підприємницької діяльності // Предпринимательство, хозяйство и право. 2001. № 7. С. 53–56.
148. Osterreith C. Neuordnung des Rechts des internationalen Technologietransfers. Der UNRTAD Code of Conduct on Transfer of Technology und Revision der Pariser Verbandsvereinbarung zum Schutze des gewerblichen Eigentums. Konstanz: Hartung-Gorre Verlag, 1986. S. 158.
149. Фирсов В.А. Международный рынок технологий // ЭКО. 1994. № 3. С. 71.
150. Пленум Вищого Господарського суду України № 11 від 29.05.2013 р. // Податки та бухгалтерський облік. 09.09.2013. № 72. С. 16.
151. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) / Міжнародний документ від 01.01.1994 р. URL: www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_920.
152. Кодекс Республики Молдова о науке и инновациях от 15.07.2004 г. № 259 // Monitorul Oficial. Nr. 125–129. Стаття № 663.
153. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. / Г. Андрощук, П. Крайнев, И. Кавасс. Київ: Издательский дом «Ін Юре», 2000. 164 с.
154. Договір про заснування Європейського товариства з атомної енергії від 25.03.1957 р. URL: www.rada.gov.ua.
155. Загрішева Н.В. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в світі та Україні // Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. Випуск 8. С. 70–72.

156. Фролова З.В. Трансфер технологий из НИИ и ВУЗов в Украине // Вісник Приазовського державного технічного університету. 2014. Серія Економічні науки. Вип. 27. С. 118-123.
157. Ефимова Е.Г. Экономика для юристов: монография. Москва: ФЛИНТА, 2016. 496 с.
158. Фролова З.В., Логутова Т.Г. Развитие трансфера технологий в области технико- и финансовоемких производств Украины // Актуальные проблемы экономики. 2011. № 2 (116). С.26-31.
159. Віхров О.П., Віхрова І.О. Про систему господарського права. Економіка і право. 2017. № 1 (46). С. 28–33.
160. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1998 р. № 30. Ст. 141.
161. Грудницкая С.Н., Никитченко Н.В. Системоорганизующая функция хозяйственного права в современном мире // Часопис Київського університету права. 2014. № 3. С. 128–133.
162. Купівля і продаж авторських прав на літературні твори: практичний посібник для видавців України. / Пер. з англ. В. Ружицький. – Київ: Основ, 1996. 127 с.
163. Дельцова Н.В. Объекты интеллектуальной собственности: система признаков и система правового регулирования / Самарская государственная экономическая академия. дис. ... к.ю.н. Самара. 2004. 175 с.
164. Віхров О.П. Окремі питання вдосконалення господарського законодавства // Університетські наукові записки. 2012. № 1 (41). С. 384–392. URL: www.univer.km.ua.
165. Демченко С.Ф. Теоретико-методологічні засади ефективності господарського судочинства. Дис. ... докт. юрид. наук; НАН України, НДІ приватного права і підприємництва. Київ, 2010. 460 с.
166. Про основи державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності від 11.09.2003 р. № 1160 // Голос України від 14.10.2003 р. № 193.

167. Морозова Л.А. Договор в публичном праве // Государство и право. 2009. № 1. С. 15.
168. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Г.Л. Знаменський, Д.Х. Липницький, В.В. Хахулін та ін.; за заг. ред. В.К. Мамутова. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 668 с.
169. Загрішева Н.В. Місце трансферу технологій в системі господарських договорів України // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 11 червня 2011 р.). Одеса: Національний університет «Одеська Юридична Академія», 2011. С. 165–167.
170. Брагинский М.И. Общее учение о хозяйственных договорах. Минск: Наука и техника, 1967. 260 с.
171. Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств. Вопросы теории и практики. Москва, 2002. 222 с.
172. Постанова Вищого господарського суду України від 29 жовтня 2015 року у справі № 910/2510/15-г. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53103445>.
173. Миколенко Я.Ф. О системе имущественных отношений и их правовом регулировании // Советское государство и право. 1960. № 3. С. 89.
174. Садиков О.Н. Систематизация законодательства о хозяйственных договорах // Систематизация хозяйственного законодательства. Москва: ВНИИСЗ, 1971. 360 с.
175. Брагинский М.И. Гражданское право и объекты права собственности // Журнал российского права. 1997. № 11. С. 80.
176. Романец Ю.В. Система договоров в гражданском праве России. Москва: ЮристЪ. 2001. 450 с.
177. Философская энциклопедия / гл. ред. Ф.В. Константинов. Москва: Советская энциклопедия. 1970. Т. 2. 890 с.

178. Руднева Л.О. Вопросы совершенствования договорного регулирования: условия, порядок заключения и классификации гражданско-правовых договоров. Дис. ... к.ю.н. Москва, 2006. 188 с.
179. Про фінансовий лізинг. Закон України від 16.12.1997 р. №723/97 Відомості Верховної Ради України від 17.04.1998 р. № 16. Ст. 68.
180. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг Закон України від 12.07.2001 р. № 2664 Голос України від 22.08.2001 р. № 150.
181. Загрішева Н.В. Вплив історичних та економічних чинників на формування інститутів комерційної концесії та концесії // Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы: материалы Международной научно-практической конференции (м. Кишинев, Молдова, 28–29 марта 2014 г.). Кишинев: Tipogr. «Cetatea de Sus», 2014. Iulian. С. 167–169.
182. Шимон С.І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн: навч. посіб. (Курс лекцій). Київ: КНЕУ, 2004. 220 с.
183. Капица Ю.М. Экспорт-импорт технологий: правовое регулировании. Київ, 2000. 106 с.
184. Загрішева Н.В. Комерційна концесія та концесія: загальні та особливі риси // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 2. С. 74–79.
185. Ramanathan K. An Overview of Technology Transfer and Technology Transfer Models. 2007. 28 p.
186. Рузакова О.А. Система договоров о создании результатов интеллектуальной собственности и распоряжении исключительными правами: дисс. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2007. 497 с.
187. Матвеев П.С. Теоретичні засади господарсько-правового регулювання інноваційної діяльності. Автореферат дис. докт. юрид. наук. 12.00.04. МАУП. Київ, 2013. 348 с.

188. Бородкина Е.В. Технология как объект договорного регулирования: особенности и проблемы // Право интеллектуальной собственности. 2015. № 1 (39). С. 26–29.
189. Падучак Б.М. Класифікація договорів у сфері трансферу технологією // Часопис Київського університету права. 2012. С. 189–192.
190. Давидюк О. Поняття технології: перспективи розвитку в інноваційному праві України // Підприємництво, господарство і право. 2007. № 4. С. 117–120.
191. Нагачевська Т.В. Інтеграційні процеси формування інноваційної моделі економічного розвитку України // Вісник КНУ ім. Т.Г.Шевченка. Серія «Економіка». 2008. № 103. С.29–34.
192. Міжнародна передача технологій: підручник / А.П.Румянцев, Г.Н. Климко та інші; за ред. А.П. Румянцева. Київ: Знання, 2006. 460 с.
193. Глазьев С.Ю. Экономическое содержание отношений, связанных с использованием изобретений // Вопросы изобретательства. 1989. № 5. С. 10–14.
194. Деревянко Б.В. Відмежування договору міжнародної купівлі-продажу від інших договорів // Вісник Інституту економіко-правових досліджень НАН України. 2010. № 1. С. 53–57.
195. Інформаційний лист Вищого Господарського Суду України від 07.04.2008 № 01-8/211 «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного і Господарського кодексів України».
196. Сурай Д.Ю. Змішані договори та їх відмінності від інших договорів. Національний вісник Ужгородського національного університету, 2015. Серія Право. Випуск 33. Том 1. С. 168.
197. Собчак А.А. Смешанные и комплексные договоры в гражданском праве // Советское государство и право. 1989. № 11. С. 63.
198. Янкурович К.В. Понятие и роль смешанного договора в Российской Федерации // Актуальні питання публічного і приватного права. 2013. № 2 (02). С. 73–77.

199. Веретельник Л.К. Проблема систематизації договорів у цивільному праві // Форум права. 2011. № 1. С. 180–189.
200. Тупицька Є.О. Щодо питання поіменованості чи непоіменованості договору новації боргу у позикове зобов'язання // Форум права. 2009. № 3. С. 621–626.
201. Рішення Жовтневого районного суду м. Харкова від 11 червня 2012 р. за справою № 2-1816/11 (2/2012/390/2012). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
202. Рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області 11 вересня 2012 р. за справою № 1407/3752/2012. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
203. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 14.04.2015 р. за справою № 2-4460/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
204. Коваль І. Характеристика прав на об'єкти промислової власності відповідно до загальної моделі суб'єктивного права // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 6. С. 14–21.
205. Стефанчук Р.О. Цивільне право України: навчальний посібник. Київ: Прецедент, 2005. 361 с.
206. Варяниченко О.В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності // Науковий вісник НГУ. 2011. № 3. С. 118–121.
207. Ісаков М.Г. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання. Дис. ... канд. юрид. наук / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2006. 189 с.
208. Цивільне право України: підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. Київ: Істина, 2003. 776 с.
209. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556 // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014 р. № 37–38 стор. 2716 ст. 2004.

210. Дерев'янюк Б.В. Надання освітніх послуг: правовий статус суб'єктів: монографія. Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2011. 335 с.
211. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848 // Відомості Верховної Ради України від 15.01.2016 р. № 3. Стор. 5. Ст. 25.
212. Юлдашев О.Х. Як вивести українську націю на новий цивілізаційний рівень (дійсне реформування у сфері освіти) // Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 52. С. 275.
213. Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 09.04.2004 р. № 1676. Відомості Верховної Ради України від 06.08.2004 р. № 32. Ст. 384.
214. Спеціальні господарсько-правові режими технопарків і технополісів: досвід України та зарубіжних країн: монографія / М.Д. Василенко. Одеса: Сімекс-прінт, 2012. 225 с.
215. Дерев'янюк Б.В. Послуги у сфері освіти: правове регулювання: монографія. Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2013. 387 с.
216. Дерев'янюк Б.В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2014. 504 с.
217. Ібрагімова Н.В. Правовий статус холдингів: дис. ... канд. юрид. наук; Донецький національний університет. Вінниця. 2015. 217 с.
218. Статут НТУ України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». URL: www.kpi.ua.
219. Статут НУ «Львівська політехніка». URL: www.lp.edu.ua.
220. Статут КУП НАН України. URL: www.kul.kiev.ua.
221. Статут Національного університету «Києво-Могилянська академія». URL: www.ukma.edu.ua.
222. Дерев'янюк Б.В. Виготовлення інноваційного продукту як надання додаткових послуг у сфері освіти // Університетські наукові записки. 2011. № 2 (38). С. 177–182.

223. Дерев'янко Б.В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів // Вісник господарського судочинства. 2012. № 4. С. 56–65.

224. Гришкова М.М. Механізм функціонування відділів трансферу технологій у ВНЗ (досвід Японії). URL: http://www.uipv.org/ua/gryshkova_110313.

225. Труш І.В. Комунальне підприємство як учасник внутрішньогосподарських відносин. Економіка і право. 2013. № 1. С. 38–42.

226. Типове положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ. URL: www.wipo.int.

227. Шуба Б.В. Корпоративні правовідносини як особливий вид господарських відносин // Форум права. 2013. № 2. С. 618–622.

228. Загрішева Н.В. Вищий навчальний заклад як суб'єкт трансферу технологій // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 46–50.

229. Постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності». URL: www.rada.gov.ua.

230. Рішенням Державної комісії з питань акредитації фізичних та юридичних осіб на право проходження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій «Критерії для прийняття рішення при проходженні юридичними та фізичними особами акредитації на право здійснення посередницької діяльності у сфері трансферу технологій» від 4 грудня 2007 р. № 3. URL: www.rada.gov.ua.

231. Загрішева Н.В. Правовий статус фізичної особи–підприємця як сторони за договором про трансфер технологій // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 листопада 2012 р.). Харків: НДІ ПЗІР, 2012. С. 217–220.

232. Новицкий И.Б. Римское право. Изд. 6-е, Москва: «ТЕИС», 1997. 245 с.

233. Гражданское право. Том 1. Учебник / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Москва, 2000. 860 с.
234. Кабалкин А. Понятие и условия договора // Российская юстиция. 1996. № 6. С. 21.
235. Договорное право по решениям Кассационного сената. Владимир: Тип. губ. прав., 1874. 332 с.
236. Витрянский В. Существенные условия договора // Хозяйство и право. 1998. № 7. С. 7.
237. Андреева Л. Существенные условия договора споры продиктованные теорией и практикой // Хозяйство и право. 2000. № 2. С. 91.
238. Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 24.12.99 р. N 02-5/602 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України «Про заставу». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
239. Мейер Д.И. Русское гражданское право: в 2 ч. Москва: Статут, 2000. 831 с.
240. Бутрин Н. Корпоративные права как самостоятельный предмет правовой сделки // Legea si Viata. 2014. Май. С. 35–39.
241. Агарков М.М. Избранные труды по гражданскому праву: в 2 т. / М.М. Агарков. Москва: ЦентрЮрИнформ, 2002. Т. 1. 567 с.
242. Гражданское право: учебник / под. ред. А.Г. Капица, А.И. Масляева. Москва: Юрист, 2000. Ч. 1. 700 с.
243. Советское гражданское право / под. ред. О.С. Иоффе, Ю.К. Толстого, Б.Б. Черепыхина. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1971. Т. 1. 520 с.
244. Катречко С.Л. Онтология логико-философского трактата Л. Витгенштейна. URL: http://philosophy.ru/library/witt/katr_witt_onto.html.
245. Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ «Модельный закон об инновационной деятельности» № 27-16 от 16.11.2006 г. URL: www.base.spinform.ru.
246. Гражданский кодекс Латвии. URL: www.pravo.lv.

247. Цивільний кодекс України. Коментар. Видання 2 із змінами. Харків: ТОВ «Одісей», 2004. 856 с.
248. Грушина Е.В. Сложные объекты как новая категория // Законодательство. 2009. № 2. С. 26–31.
249. Ландин А.В. Правовое регулирование научно-исследовательских, опытно-конструкторских и технологических работ и охрана их результатов: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008. 251 с.
250. Яковлев В.И., Касулина В.В. Единая технология как сложный объект интеллектуальных прав // Право интеллектуальной собственности. 2015. № 4 (42). С. 14–17.
251. Загрішева Н.В. Щодо предмету господарського договору трансферу технологій // Сучасні виклики і актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні та Європі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25–26 жовтня 2016 р.); ред. кол.: Ю.Л. Бошицький, Ф. Гарі, М. Швантер та ін. Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. С. 71–74.
252. Советское гражданское право: в 2-х ч. / под общ. ред. В.Ф. Маслова, А.А. Пушкина. Киев: Вища школа, 1983. Ч. 1. 504 с.
253. Красавчиков О.А. Советское гражданское право: в 2-х т. Москва: Высшая школа, 1968. Т. 1. 520 с.
254. Советское гражданское право: в 2-х т. / под ред. В.П. Грибанова, С.М. Корнева. Москва: Юрид.лит., 1979. Т. 1. 398 с.
255. Лазарев А.А. Существенные условия договора международной купли-продажи товаров: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва: 2005. 206 с.
256. Мілаш В. Істотні умови договору і диспозитивність їх правового регулювання // Підприємництво, господарство і право. 2004. № 7. С. 36–39.
257. Зазуляк І.І. Істотні умови договору: теоретичний аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. Київ, 2009. 198 с.

258. Луць А.В. Свобода договору у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2001. 18 с.

259. Денисов С.А. Некоторые общие вопросы о порядке заключения договора // Актуальные вопросы гражданского права / под. ред. М.И. Брагинского. Москва: Статут, 1998. С. 237–240.

260. Отрадна О. О. Неустойка в цивільному праві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 20 с.

261. Загрішева Н.В. Істотні умови господарських договорів в сфері трансферу технологій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право». 2012. Вип. 20. Частина 1. Том 2. С. 170–173.

262. Загрішева Н.В. Щодо поняття істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій // Теорія і практика сучасної правотворчості та правозастосовної діяльності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 9–10 листопада 2012 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. Т. 2. С. 57–58.

263. Загрішева Н.В. Державне регулювання оцінки майнових прав промислової власності // Сучасні проблеми правової системи України: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 280–281.

264. Бекленищева И.В. Гражданско-правовой договор: классическая традиция и современные тенденции. Москва: Статут, 2006. 204 с.

265. Шапп Я. Система гражданского права; пер. с нем. С.В. Королева. Москва: Международные отношения, 2006. 360 с.

266. Ойгейнзихт В.А. Воля и волеизъявление. (Очерки теории, философии и психологи права) Душанбе, 1983. 222 с.

267. Беяневич О.А. Господарське договірне право України - теоретичні аспекти: монографія Київ: вид-во «Юрінком Інтер», 2006. 592 с.

268. Наука, технологии, инновации, бизнес / под рук. П. Линдхольма, при участии Е. Армстронга, С. Клесовой, В. Иванова, К. Плетнева. Москва, 2001. 78 с.

269. Кучерук К.І. Договір у цивільному праві // Держава і право. 1998. Вип. 16. С. 181.

270. Капіца М.Ю., Махновський Д.С. Рекомендації з застосування положень Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», що стосуються договорів про трансфер технологій // Наука та інновації. 2007. Т. 3. № 4. С. 66–73.

271. IP Legislation WIPO/WTO/UN MEMBERS. URL: www.wipo.int/wipolex.

272. Загіршева Н.В. Обмежувальні умови передачі технологій за законодавством США // Верховенство права та правова держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21–22 жовтня 2016 р.). Ужгород: ВД «Гельветика», 2016. С. 77–79.

273. Закон України «Про заставу» від 02.10.1992 р. № 2654 // Відомості Верховної Ради України від 24.1.1992 р. № 47. Ст. 642.

274. Вищий Господарський Суд України у Постанові від 11.10.2011 р. за справою № 22/523 (8/23-10). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

275. Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18.11.2003 № 1255 // Відомості Верховної Ради України від 12.03.2004 р. № 11. Ст. 140.

276. Intermediate Accounting / Kieso G., Weygadt R.T. Jhon Willi Inc., 1992. P. 256–290.

277. Шершеневич Г.Ф. Учебник торгового права. 3-е испр. изд-е. Санкт-Петербург: Изд-ние Бр. Башмаковых, 1907. С. 70–78.

278. Розенберг В.В. Фирма (догматический очерк). Санкт-Петербург, 1914. С. 104.

279. Жилінкова О.В. Договори в сфері реалізації прав на музичний твір. Дис. ... к.ю.н.; Інститут ДПІ ім. Корецького. Київ, 2007. 208 с.

280. Бентли Л., Шерман Б. Право интеллектуальной собственности: Авторское право / пер. С англ. В.Л.Вольфсона. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 535 с.

281. Гареев Є.Ш. Правова охорона винаходів дис. ... к.ю.н. ОНЮА МОН, 12.00.03. Одеса, 2007. 183 с.

282. Господарське право: підручник / Ю.Є.Атаманова та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2012. С. 291–293.

283. Подоляка А.М. Господарсько-правова відповідальність та сучасні засоби її застосування // Наше право: науково-практичний журнал / ХНУВС, Академія управління МВС; Київський міжнародний університет. Дрогобич, 2010. № 4. Ч. 2. С. 138–144.

284. Зенин И.А. Гражданское и торговое право зарубежных стран: учебник для бакалавров. 13-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2013. 282 с. Серия: Бакалавр. Базовый курс.

285. Канзафарова І.С. Договірне регулювання відповідальності у цивільному праві // Держава і право. 2006. Випуск 33. С. 245–248.

286. Постанова Вищого господарського суду України від 7 березня 2006 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53103445>.

287. Бодрунова А.С. Опыт управления интеллектуальной собственностью при трансфере технологий // Право интеллектуальной собственности. 2013. № 3 (29). С. 37–40.

288. Загрішева Н.В. Проблеми комерціалізації об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в Україні: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 26 квітня 2012 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2012. С. 187–189.

289. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.1999 р. // Відомості Верховної Ради України від 08.10.1999 р. № 40. Ст. 365.

290. Наказ Міністерства фінансів України «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»» від 18 жовтня 1999 р. № 242. Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 р. № 750/4043. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0750-99>.

291. International Accounting Standard 38. URL: <http://www.iasplus.com/standard/ias38.htm>.

292. Загрішева Н.В. Класифікація об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 квітня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 148–149.

293. Загрішева Н.В. Комп'ютерна програма як об'єкт права промислової власності // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної навчально-наукової конференції (м. Чернігів, 12–13 червня 2009 р.). Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. С. 203–204.

294. Приказ Министерства финансов Российской Федерации от 27 декабря 2007 г. № 153н. «Положение бухгалтерского учета 14/07 «Учет нематериальных активов». URL: <http://www.snezhana.ru/pbu/>.

295. Загрішева Н.В. Порівняльна характеристика нематеріальних активів з МСБО та GAAP (США) // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності в Україні: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 квітня 2005 р.). Київ: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. С. 72–77.

296. Загрішева Н.В. Правове регулювання податкового обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. № 3. С. 61–66.

297. Загрішева Н.В. Правові засади формування статутного фонду товариства з обмеженою відповідальністю за рахунок іноземних інвестицій. / Формування інноваційної моделі розвитку національної економіки України: монографія / ЧДІЕУ; за заг. ред. І.С. Каленок . Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. С. 501–508.

298. Загрішева Н.В. Правове регулювання бухгалтерського обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 6. С. 61–69.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Загрішева Н.В. Технологічний процес: правова охорона та бухгалтерський облік // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 1. С. 99–109.
2. Загрішева Н.В. Правове регулювання бухгалтерського обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. № 6. С. 61–69.
3. Загрішева Н.В. Правове регулювання податкового обліку нематеріальних активів // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2011. № 3. С. 61–66.
4. Загрішева Н.В. Комерційна концесія та концесія: загальні та особливі риси // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 2. С. 74–79.
5. Загрішева Н.В. Щодо поняття «технологія» // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 4. С. 89–95.
6. Загрішева Н.В. Істотні умови господарських договорів в сфері трансферу технологій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: «Право». 2012. Вип. 20. Частина 1. Том 2. С. 170–173.
7. Загрішева Н.В. Характеристика публичных и частных интересов сферы трансфера технологий // «Legea si viata» («Закон и Жизнь»). Международный научно-практический журнал (Молдова). 2013. № 12/3. С. 82–85.
8. Загрішева Н.В. Правова природа та поняття технології / Сучасні інститути держави та права: актуальні питання теорії та практики: монографія / Київський університет права НАНУ; за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 261–270.
9. Загрішева Н.В. Вищий навчальний заклад як суб'єкт трансферу технологій // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 46–50.

10. Загрішева Н.В. Порівняльна характеристика нематеріальних активів з МСБО та GAAP (США) // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності в Україні: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 квітня 2005 р.). Київ: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. С. 72–77.

11. Загрішева Н.В. Законодавче регулювання використання об'єктів промислової власності // Проблеми підготовки фахівців з інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 13–15 травня 2009 р.). Київ: Державний інститут інтелектуальної власності, 2009. С. 51–55.

12. Загрішева Н.В. Внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства // Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку в трансформаційний період: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів, молодих учених та студентів (м. Чернігів, 3–4 червня 2009 р.). Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. С. 128–130.

13. Загрішева Н.В. Комп'ютерна програма як об'єкт права промислової власності // Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної навчально-наукової конференції (м. Чернігів, 12–13 червня 2009 р.). Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. С. 203–204.

14. Загрішева Н.В. Щодо сучасних підходів використання прав інтелектуальної власності // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 31 березня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 41–45.

15. Загрішева Н.В. Класифікація об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 квітня 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 148–149.

16. Загрішева Н.В. Місце трансферу технологій в системі господарських договорів України // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 11 червня 2011 р.). Одеса: Національний університет «Одеська Юридична Академія», 2011. С. 165–167.

17. Загрішева Н.В. Державне регулювання оцінки майнових прав промислової власності // Сучасні проблеми правової системи України: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2011 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2011. С. 280–281.

18. Загрішева Н.В. Проблеми комерціалізації об'єктів промислової власності // Актуальні проблеми правотворення в Україні: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 26 квітня 2012 р.). Київ: Вид-во Європейського університету, 2012. С. 187–189.

19. Загрішева Н.В. Щодо поняття істотних умов господарських договорів у сфері трансферу технологій // Теорія і практика сучасної правотворчості та правозастосовної діяльності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 9–10 листопада 2012 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. Т. 2. С. 57–58.

20. Загрішева Н.В. Правовий статус фізичної особи–підприємця як сторони за договором про трансфер технологій // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 листопада 2012 р.). Харків: НДІ ПЗІР, 2012. С. 217–220.

21. Загрішева Н.В. Вплив історичних та економічних чинників на формування інститутів комерційної концесії та концесії // Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы: материалы Международной научно-практической конференции (м. Кишинев, Молдова, 28–29 марта 2014 г.). Кишинев: Tipogr. «Cetatea de Sus», 2014. Iulian. С. 167–169.

22. Загрішева Н.В. Обмежувальні умови передачі технологій за законодавством США // Верховенство права та правова держава: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21–22 жовтня 2016 р.). Ужгород: ВД «Гельветика», 2016. С. 77–79.

23. Загрішева Н.В. Щодо предмету господарського договору трансферу технологій // Сучасні виклики і актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні та Європі: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25–26 жовтня 2016 р.); ред. кол.: Ю.Л. Бошицький, Ф. Гарі, М. Швантер та ін. Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. С. 71–74.

24. Загрішева Н.В. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в світі та Україні // Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2016 р.). Львів: «Галицька видавнича спілка», 2016. Випуск 8. С. 70–72.